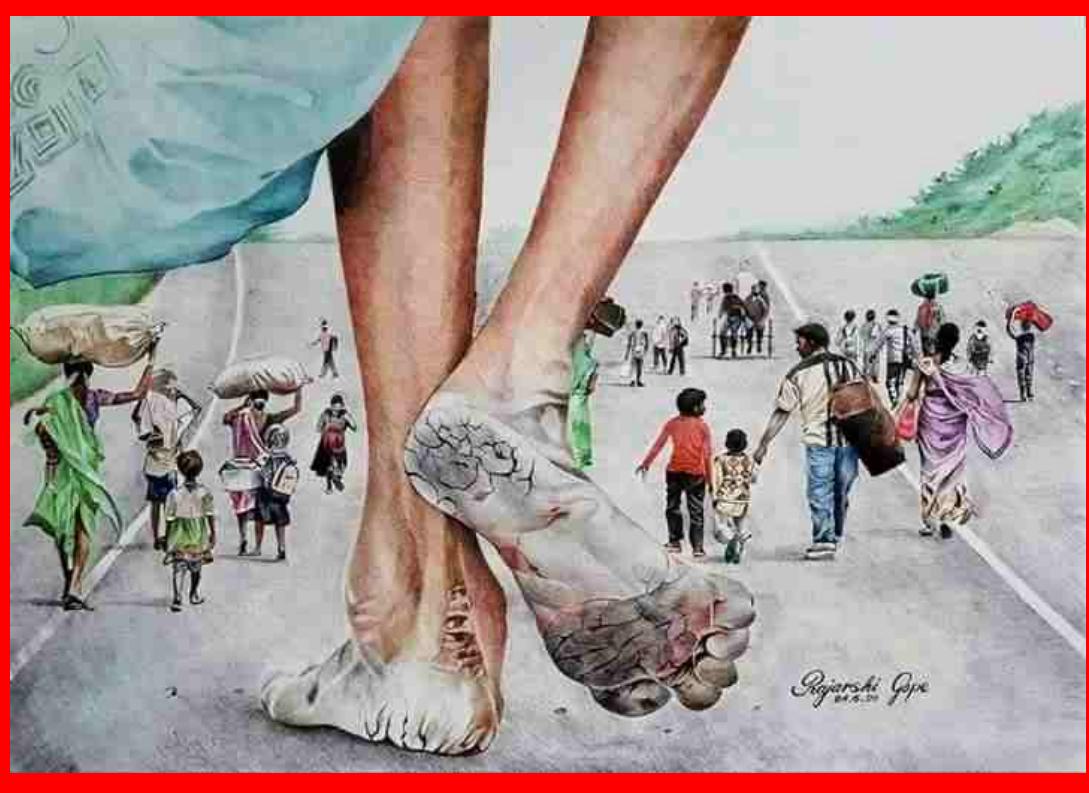

ग्रामजयोती

वार्षिकांक २०१९-२०

स्व. दत्तात्रेय पुसदकर शिक्षण संस्था, अमरावती द्वारा संचालित

नँकद्वारा 'ब' दर्जा मानांकित

स्व. दत्तात्रेय पुसदकर कला महाविद्यालय

नांदगाव पेठ, ता. जि. अमरावती.

स्व. दत्तात्रेय पुसदकर शिक्षण संस्था, बुधवारा, अमरावती द्वारा संचालित

स्व. दत्तात्रेय पुसदकर कला महाविद्यालय

नांदगाव पेठ, ता. जि. अमरावती.

नॅक तर्फे 'ब' दर्जा मानांकित

ग्राह्यज्योती

वार्षिकांक २०१९-२०

प्रकाशक
प्राचार्य डॉ. व्ही. डी. दरणे

मुख्य संपादक
प्रा. डॉ. पंकज डी. मोरे

Late Dattatraya Pusadkar Arts College

Nandgaon Peth, Tq. Dist. Amravati.

Accredited 'B' Grade by NAAC

VISION

To educate, groom and inspire the rural youths to be the nationalist citizens who would strive to be equipped with highest ethical, ideological, philosophical and intellectual honesty and integrity in their private, public and professional endeavours.

MISSION

To strive to produce self reliant, promising and motivated citizens from rural area committed to contribute their worth in the endeavours of healthy Nation-Building by ensuring the sustenance and enhancement of quality culture of education in the institution.

GOALS

- To ensure credibility, dependability and transparency in various academic and administrative processes.
- To create a learner-centric environment conducive to quality education.
- To promote and motivate faculty to acquire knowledge and technological skills for making teaching and learning processes participatory.
- To evolve a feedback mechanism for students, parents and other stakeholders on quality related institutional processes.
- To evolve a healthy educational culture by organizing inter and intra institutional workshops, seminars on quality related themes.
- To ensure quality improvement by meticulously implementing and documenting various institutional activities.

OBJECTIVES

- To work for the welfare of the common people.
- To prevent atrocities against the ordinary people.
- To promote social, educational and cultural activities for the development of the members of the society.
- To create awareness among the people about superstitious beliefs.
- To conduct Youth Leadership Training Camps, Health Education Programmes, Learning Camps, Literary Meets and various other time relevant socio-cultural competitions.
- To work for the empowerment of women.
- To provide educational facilities for differently abled children.
- To conduct adult education programmes.
- To provide environmental awareness programmes.
- To provide training and industrial programmes for the youth.

* आमचे श्रद्धास्थान *

स्व. दत्तात्रय विलुलराव पुसदकर

सुप्रसिद्ध धावपटू श्री. दिलीप पाटील यांचेकडून पारितोषिक स्वीकारताना
कु. समीक्षा बागडे (कलर होल्डर)

आंतर-महाविद्यालयीन कबड्डी (मुली) परीचय करून घेताना
संगाबाअवि चे प्र-कुलगुरु डॉ. राजेश जयपुरकर

अकोला येथे झालेल्या अश्ववमेघ खो-खो स्पर्धेमध्ये
तृतीय स्थान प्राप्त केल्याबद्दल कास्यपदक

जिल्हास्तरीय वादविवाद स्पर्धेच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन
करताना संस्थेचे सचिव मा. श्री. श्रीकृष्णजी बाळापुरे

युवा-आविष्कार मध्ये एकांकिका सादर करताना
महाविद्यालयीन विद्यार्थी

युवा-आविष्कार मध्ये नृत्य सादर करताना
महाविद्यालयीन विद्यार्थी

युवा-आविष्कार - पुरस्कार वितरण सोहळा

महाविद्यालयाचे शारीरिक शिक्षक संचालक डॉ. श्रीकांत माहुलकर यांची
संगाबाअविच्या तायफांडो खेळाच्या अध्यक्षपदी निवड

* आमचे प्रेरणास्थान *

स्व. श्री. सोमेश्वरजी पुसदकर

संस्थापक अध्यक्ष

स्व. दत्तात्रय पुसदकर शिक्षण संस्था, अमरावती.

माजी सदस्य, व्यवस्थापन परिषद

संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती.

संशोधन केंद्रास मान्यता प्रसंगी अधिष्ठाता डॉ. अविनाश मोहरील, डॉ. सुभाष गावंडे व डॉ. वी. आर. मस्के

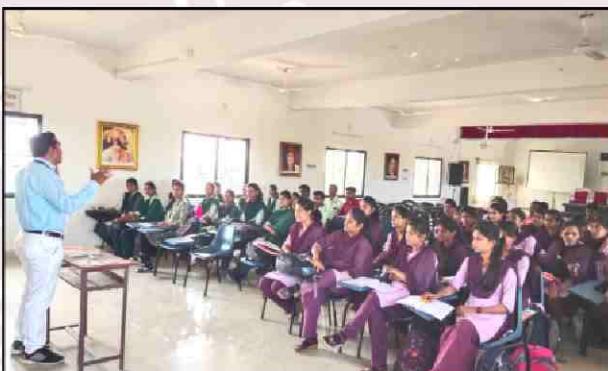
ए.एम.एस. अंतर्गत गुगल क्लासरुम या विषयावर मार्गदर्शन करताना ग्रंथपाल प्रा. विकास अडलोक

युवा-आविष्कार अंतर्गत आयोजित रांगोळी स्पर्धेचे परीक्षण करताना डॉ. सुभाष गावंडे व इतर मान्यवर

आंतरराष्ट्रीय योग दिन

फॅकल्टी एक्सचेंज प्रोग्राम अंतर्गत राजे छत्रपती महाविद्यालय, आसेगाव पूर्णा येथील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना प्रा. डॉ. सुभाष पवार

फॅकल्टी एक्सचेंज प्रोग्राम अंतर्गत महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना प्रा. डॉ. भारत कल्याणकर

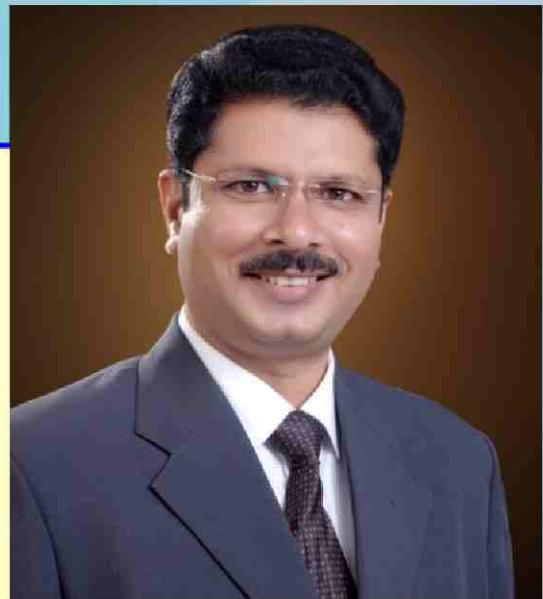

राजे छत्रपती महाविद्यालय, आसेगाव पूर्णा येथील विद्यार्थ्यांची महाविद्यालयाच्या इतिहास विभागास भेट

युवा-आविष्कार उद्घाटन प्रसंगी डॉ. सुभाष गावंडे यांचा सत्कार करताना प्रा. डॉ. पी. आर. जाधव, डॉ. श्रीकांत माहलकर, प्रा. विकास अडलोक

From the Principal's Desk

It gives me an immense pleasure that we are going to publish our Annual Magazine 'Gramjyoti' 2019-20.

Gramjyoti is itself a basket of our student's literary innovations that spreads a fragrance of the literary thoughts and poetical ideas of students in Marathi, English & Hindi.

Our institution is located in rural area we endeavour strongly to impart innovative facilities of higher education to students, so that they may seek their employment in various sectors.

Hard work of the teachers in learning and teaching process place the college students in merit rank of the university since 2002. This year by keeping the meritorious tradition we have four students in merit list of university with one gold in History.

With the adhesive support of the college management, we will ensure that the institution will become an ideal institution in future and serve the students in particular and society at large.

I would like to congratulate the Editorial Board of 'Gramjyoti' by their continuous effort it becomes ready to read. I put my sincere gratitude towards the managing body that without their sublime guidance we would not be able to complete 'Gramjyoti'.

Thank you.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Darne".

Dr. V. D. Darne -
Principal

• संपादक मंडळ •

प्रा. डॉ. पी. आर. जाधव
मराठी विभाग

प्रा. डॉ. गोविंद तिरमनवार
हिंदी विभाग

प्रा. डॉ. पंकज मोरे
इंग्रजी विभाग

प्रा. विकास अडलोक
मुख्यपृष्ठ व अंतर्गत सजावट

• विद्यार्थी संपादक मंडळ •

कृ. समीक्षा कापडे
बी.ए.भाग - ३
मराठी विभाग

कृ. कोमल शिंगणजुडे
बी.ए.भाग - ३
हिंदी विभाग

कृ. वैष्णवी फालके
बी.ए.भाग - ३
इंग्रजी विभाग

संपादकीय.....

२०१९-२० चा वार्षिकांक ‘ग्रामज्योती’ आपल्या हाती ढेताना आम्हाला अतिशय आनंद होत आहे. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या भावनांना शब्दबद्ध करून त्या भावना वार्षिकांकात उमटविणे आणि त्याद्वारे विद्यार्थ्यांमधील सुस्पष्ट गुणांना वाव घावा हा वार्षिकांक काढण्यामागचा हेतू.

वार्षिकांक म्हणजे विद्यार्थी वर्गाचे लेखन कौशल्य विकसीत करणारा उपक्रम. भाविष्यातील प्रतिभावंत लेखक, कर्वींच्या निर्मितीसाठीचा प्रयत्न. आपणाही काहीतरी लिहू शकतो, मांडू शकतो हा आत्मविश्वास याद्वारे विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण होतो. आपल्या भावभावनांना शब्दबद्ध करून ते ग्रामज्योतीत मांडणाऱ्या प्रतिभावंताचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

मराठी, हिंदी आणि इंग्रजी आदी भाषेतील हा वार्षिकांक वाचनीय आहे. प्राप्त झालेले सर्व साहित्य प्रकाशित करण्याचा प्रयत्न केला आहे. जागेअभावी ज्यांना स्थान मिळू शकले नाही त्यांनी नाउमेद न होता भविष्यात प्रयत्नरत राहावे.

आज समाजात वाढत चाललेल्या श्री-भूषण हत्येमुळे मानव जात फार कलंकीत होत आहे. या संदर्भातील अनेक घटना सतत पुढे येत आहेत. श्री-भूषण हत्या थांबावी, श्रीला समाजात मानाचे स्थान मिळावे, श्री ही कुटुंबाची आणि समाजाची उद्घारकर्ता आहे. म्हणून तीला फुलप्रमाणे फुलू घावे, उमलू घावे. कलीत किंवा फुलात तीचे रूपांतर होण्याआधीच तीला कुस्कारून टाकू नये असा संदेश अनेक कथा व कवितांमधून मिळतो. आज संपूर्ण महाराष्ट्रामध्ये दुष्काळजन्य परिस्थिती आहे. प्रचंड वृक्षतोड, प्रदूषण, पाण्याचा अनिर्बद्ध वापर यामुळे पृथ्वीवरील जैवविविधता नष्ट होत आहे. मानवी जीवन समृद्ध व सुंदर होण्याकरिता पाणी वाचविणे तसेच वृक्षसंवर्धन करणे काळाची गरज आहे, म्हणून ‘पाणी वाचवा जीवन वाचवा’ असा संदेश या वार्षिकांकाच्या मुख्यपृष्ठातून देण्यात आलेला आहे.

‘ग्रामज्योती’ वार्षिकांक तयार करीत असताना आमच्या संस्थेचे सचिव मा. श्री. श्रीकृष्णजी बाळापूरे, उपाध्यक्ष मा. श्री. निदानजी बारस्कर, कोषाध्यक्ष मा. श्री. झानेश्वरजी हिवसे यांचे प्रोत्साहन आणि महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. विजय दरणे यांचे मार्गदर्शन वेळोवेळी लाभले. महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक वृन्द व शिक्षकेतर कर्मचारी यांचे सहकार्य तसेच महाविद्यालयाचे ग्रंथपाल प्रा. विकास अडलोक यांनी या वार्षिकांकाच्या सुंदर, सुबक मांडणी व छपाई साठी केलेले विशेष प्रयत्न यामुळे हा अंक आकारास आला. या सर्वांचे आभार.

आमच्या सर्वांच्या प्रयत्नातून साकारलेल्या ‘ग्रामज्योती’ वार्षिकांकाचे आपण मनापासून स्वागत कराल, अशी आशा !

- संपादक मंडळ

ग्रामज्योती २०१९-२०

* अनुक्रमांक *

मराठी विभाग

लेख

१)	आयुष्याची बेरीज	कु. संजीवनी बारबुध्दे	१
२)	जग जग माझ्या जीवा	वैभव आवारे	३
३)	विषयांचे कुरण	कु. शिवानी पवार	५
४)	शब्द	कु. साक्षी कांडलकर	७
५)	खरे शिक्षण	कु. मनीषा तायडे	८
६)	शक्तीचं धन	कु. अश्विनी ठाकरे	९
७)	'मी'पणाचा गर्व	कु. भावना मानकर	११
८)	स्पर्धात्मक संघर्ष	कु. अनिता सोनोने	१२
९)	देह देवाचे मंदिर	कु. पार्वती पवार	१२
१०) आणि ग्रंथोपजीविये	कु. माधुरी मगर	१३
११)	खरे यश	वैभव लसणकर	१४
१२)	सेवा	अक्षय बनसोड	१४
१३)	स्वतःवरील कृपा	कु. मीनल शेळके	१५
१४)	चौथी कला	निखिल काकडे	१६
१५)	शांतीचा शोध	वैभव नागापुरे	१६
१६)	भगवद्गीता : एक उत्तम मार्गदर्शक	कु. दिव्या गायकवाड	१७
१७)	गुरुची गरज नाही ?	कु. दिव्या घोडे	१८
१८)	मनः एक संग्रहालय	कु. मनीषा नरवाडे	१८
१९)	जो दुसऱ्यावरी विसावला	कु. ज्योती जेवडे	१९
२०)	मुदलामध्ये पडे तोटा	कु. गौरी खरिपकर	१९
२१)	कर्मचे बीजारोपण	कु. रेणुका कडू	२०
२२)	सूक्ष्माची अनुभूती	पवन राऊत	२०
२३)	संपन्नतेचा मूलमंत्र	कु. वैष्णवी फाळके	२१
२४)	लक्ष वेधणे चूक आहे ?	कु. प्रगती मानकर	२१
२५)	आलस्य दवडावा	कु. कीर्ती देशमुख	२२
२६)	माणुसकीचा दीप	कु. ऋतिका कापडे	२२
२७)	वृक्ष मोठा की देव ?	कु. पूजा बोकडे	२३
२८)	ज्ञानापसी प्रेमा उत्तम	कु. काजल मेश्राम	२३
२९)	निराशेवर मात करा	कु. प्रियंका गोल्हरकर	२४
३०)	राष्ट्रप्रेमाची गंगा वाहू दे	कु. स्वाती बैस	२५
३१)	दानाचा महिमा	कृणाल शिखरे	२६
३२)	तुका म्हणे सुख परविया सुखे ।	कु. रेखा शेगोकार	२७

३३)	सौंदर्य श्रेष्ठ की बुद्धिमत्ता	कु. मनीषा सोनोने	२८
३४)	यशाचा कानमंत्र	कु. प्रतीक्षा माहुलकर	२८
३५)	हृदय जपणारी चतुःसूत्री	कु. कल्याणी काळकर	२९
३६)	काळ-वेळेचा धडा	कु. वैशाली दुबे	२९
३७)	आधी क्षमता ओळखा	कु. प्रांजली ठाकरे	३०
३८)	जखमा उरातल्या	प्रजत महल्ले	३०
३९)	किमत समझो	सुरज खवळ	३१
४०)	वही तो इन्सान हैं	कु. निकीता शिंदे	३१

कविता व इतर

१)	जीवनातील नाती	कु. वैष्णवी गणेरकर	२
२)	एक तरी मुलगी असावी	कु. मृणाली मानकर	२
३)	प्रेम हे असच असतं	अखिलेश शेंद्रकर	४
४)	बहरलेल्या निसर्गातून	कु. प्रिया धुर्वे	४
५)	शेतकच्यांचे हाल	कु. सेजल कोठारे	६
६)	ढगांची शाळा	कु. प्रतीक्षा रोटे	६
७)	बाबा	तेजस पाटील	८
८)	साथ	अवी विघ्ने	८
९)	आई	कु. जयश्री गोटे	१०
१०)	हास्य विनोद	प्रज्ज्वल तायडे	१०
११)	सुविचार		३२
१२)	विनोद		३३
१३)	सुविचार		३४

हिंदी विभाग

कथाएँ

१)	तुलसी के साहित्य मे पर्यावरण चेतना	कु. कल्याणी दि. परांजपे	३५
२)	आज की नारी	कु. माधुरी मगर	३७
३)	डॉ. बाबासाहेब आम्बेडकर का ग्रंथप्रेम	कु. मनीषा वा. सोनोने	३९
४)	धरती माता	कु. कोमल ल. शिंगणजुळे	४१
५)	अंतरिक्ष कन्या : कल्पना चावला	वैभव सु. नागापुरे	४३
६)	भ्रष्टाचार	अक्षय सु. बनसोड	४५
७)	पापा	कु. वैष्णवी तायडे	४५
८)	सफलता	ऋषीकेश मोहोड	४७
९)	वारिस कौन ?	वैभव आवारे	४९

कविताएँ एवं अन्य

१)	अंतिम क्षण	कु. वैष्णवी फाळके	४०
२)	कविता	कु. प्रगती मानकर	४०
३)	एक मुस्कुराहट के साथ	कु. रेखा शेगोकार	४२
४)	कुछ करो तो ऐसे	कु. कल्याणी काळकर	४२
५)	भारत माता रो रही है	कु. दिव्या घोडे	४२
६)	वो दिन	कु. पुजा धनसुईकर	४४
७)	पिता परमात्मा	कु. वृषाली दूबे	४४
८)	जिंदगी	कु. पल्लवी आ. घूले	४६
९)	आसान और मुश्किले	कु. प्रियंका गायकवाड	४६
१०)	बेटियाँ	कु. मोहीनी खंडारे	४८
११)	मंदिर यह हमारा	कु. प्रियंका वरडकर	४८
१२)	वो थे पापा	विजय गायकवाड	५०
१३)	करो पर ऐसा करो	कु. अनीषा बागडे	५१
१४)	मतदान	पवन राऊत	५१
१५)	बुढा बाप	वैभव लसनकार	५१
१६)	वन	रूपेश हरडे	५२
१७)	वृक्ष मेरा साथी	प्रताप बेठे	५२
१८)	मेरी आँखे	सौरभ बैस	५३
१९)	छप्पर	कु. वैशाली दुबे	५३
२०)	माई तेरो अंचल	शुभम महले	५४
२१)	प्यासी बेटियाँ	कु. मोहीनी खंडारे	५४

English Section

1)	The Art of Giving	Samiksha B. Kapade	55
2)	The Group of Frogs	Miss. Parvati A. Pawar	56
3)	KINDNESS	Manisha A. Tayade	56
4)	GOODNESS & GRATITUDE	Manisha A. Tayade	56
5)	TIME AND KARMA	Pooja S. Dhansuikar	56
6)	Dreams	Rekha K. Shegokar	57
7)	BELIEVE	Swati S. Bais	58
8)	True Friends	Swati S. Bais	58
9)	TRUE FRIEND	Ritu R. Pohankar	58
10)	Life is Beautiful !	Komal L. Shinganjule	58

11)	Love	Manisha W. Sonone	58
12)	Health is Wealth	Vaishnavi S. Falke	59
13)	Depression	Radha S. Kacchawa	60
14)	Dust of Snow	Bhavana Mankar	60
15)	Life Instructions	Miss. Samiksha B. Kapade	60
16)	Begins with an egg	Pavan B. Raut	61
17)	Thoughts	Pavan B. Raut	61
18)	Thoughts	Nikhil M. Kakade	61
19)	Song	Sanjivani S. Barbuddhe	62
20)	The Garden	Parvati A. Pawar	62
21)	Locket	Parvati A. Pawar	62
21)	January 1	Parvati A. Pawar	62
22)	Focus	Vaibhav S. Nagapure	63
23)	Heart	Vaibhav S. Lasankar	63
24)	Fire and Ice	Vaibhav S. Lasankar	63
25)	Don't Quit	Rutika P. Kapade	64
26)	Thoughts	Akshay S. Bansod	64
27)	Global Citizen	Pooja A. Bokade	64
28)	Good Things	Kalyani S. Kalkar	65
29)	Night	Priyanka N. Waratkar	65
30)	Souls in the heaven	Pratap K. Bethe	65
31)	Thoughts	Deepali S. Pakade	66
32)	Self-Talk	Miss. Nikita D. Shinde	66
33)	Seven Social Sins	Kalyani S. Kalkar	66
34)	Thoughts	Manisha A. Narwade	67
35)	Desire	Vaibhav E. Aware	67
36)	COMMANDMENT OF LIFE	Miss. Vaishnavi S. Falke	67
37)	SMILE	Vijay S. Gayakwad	68
38)	This too Shall Pass	Shivani D. Pawar	68
39)	Quotes of M.K. Gandhi	Kirti N. Deshmukh	68

ग्रामज्योती

वार्षिकांक २०१९-२०

मराठी विभाग

आयुष्याची बेरीज

कृ. संजीवनी बारबुध्दे
बी.ए. भाग ३

राजकुमार सिध्दार्थाचा गौतमबुध्द होण्यापाठीमार्ग सिध्दार्थाच्याच जीवनातील एक बोधप्रद कथा नेहमी सांगितली जाते की, पाटलीपुत्रचे महाराज शुद्धोधन यांनी आपल्या राजकुमार सिध्दार्थाची मानवी जीवनातील दुःखावर नजर पडू नये म्हणून एक सुंदर शिशमहाल बनविला. सिध्दार्थ व यशोधरा त्यात राहू लागले; पण एके रात्री सिध्दार्थ अचानक महालाच्या बाहेर पडले. पाटलीपुत्रच्या रस्त्यावर त्यांना प्रथम दिसला तो दुर्धर आजाराने ग्रासलेला एक तरणाबांड मनुष्य. थोडे पुढे गेल्यावर दिसली ती वार्धक्याने जर्जर झालेली वृद्धा. आणखी थोडे पुढे गेल्यावर दिसली ती एक सदृगृहस्थाची अंत्ययात्रा. या सान्या घटनांचा सिध्दार्थाच्या मनावर एवढा खोलवर परिणाम झाला की, त्यांचे संवेदनशील मन विचार करू लागले.

‘ओ ! क्षणभंगर भव राम-राम
भाग रहां हूँ निस्सार देख
मेरी ओर निहार देखा’

मैथिली शरण गुप्तजींच्या ओळी थोड्याफार फरकाने इथे एवढ्यासाठीच मांडल्या की, आयुष्याची गोळाबेरीज करायचीच ठरविली तर बालपण, तारुण्य, प्रौढत्व, वृद्धत्व आणि मृत्यु या पंचसूत्रीच्या खेळात आयुष्याचे रहाट-गडगे फिरत राहते. आयुष्याच्या वाटेवर एवढे काटे असतील, तर असे शेळपट आयुष्य मला नको. मी यापलीकडे एखाद्या शाश्वत सत्याचा शोध घेण्यासाठी जन्माला आलो आहे, असा शाश्वत विचार करून सिध्दार्थाने राज्य वैभवावर लाठ मारली आणि सिध्दार्थामधून ज्ञानाचा संदेश देणारे आणि आयुष्याला प्रज्ञा, शील, करुण्याची देणगी देणारे गौतमबुध्द जन्माला आले; परंतु आमचे मात्र तसे होत नाही. कारण आमचे आयुष्य एवढे संवेदनहीन झाले आहे आणि भावना एवढ्या गोठल्या आहेत की, आम्ही मी आणि माझेच्या पलीकडे जायलाच तयार नाही.

आयुष्यातील प्रत्येक अवस्थेकडे जाणीवपूर्णक लक्ष द्यायला आम्हाला कधी वेळच मिळत नाही. अनेक प्रतिकूल घटनांच्या प्रवाहाने मन मुर्दाड झाले आहे आणि भौतिक साधनांच्या गदारोळात शरीर यंत्र झाले आहे. दुसऱ्या बाजूला आयुष्याला प्रत्येक अवस्थेकडे जाणीवपूर्वक पाहणारे तुकोबाराय म्हणतात -

‘अल्प आयुष्य मानव देह,
शत गणिले ते आर्धरात्र
खाय मध्ये बालत्व पीडा रोग क्षय, मग काय
भजनासी उरले ते पाहे गा ।’

आयुष्याची सरासरी बेरीज शंभर वर्षाची आहे, असे मानले तर अनेकांची पन्नास वर्षेरात्री झोपेत निघून जातात. आयुष्यातील पहिली दहा-बारा वर्षबालपणात निघून जातात. सत्य, असत्य, धर्म, अधर्म, कर्म, ज्ञान आणि लौकिक जीवनातील या सर्वांच्या पलीकडे निरागस बालपण असते. म्हणून त्याला नेणतेपणाला काल मानले जाते. पण आज घराघरात बालकांच्या हातात आलेल्या ‘पबजी’ रुपी नरकाच्या वणव्याने बालपणाच करपून जाऊ लागले आहे. तारुण्याच्या मदाचे विचारायलाच नको. आव्हानाच्या डोंगरांना भेटून स्वअस्तित्वाचा नवाप्रकाश निर्माण करणारे तारुण्य आता फक्त भुकेकंगाल पोटी भुंकण्याचे काम करत आहे. प्रौढत्व येते ते ‘झापडे’ बांधूनच आणि शेवटी उरते ते केलेल्या चुकांचा पश्चाताप करणारे आणि मरणाची वाट पाहणारे वृद्धत्व. मग वेगळे काहीतरी करण्यासाठी आयुष्यात शिल्लक ते काय राहते? हो राहते ! आयुष्याच्या प्रत्येक अवस्थेकडे जर जाणीवपूर्वक पाहिले तर आयुष्याच्या सायंकाळी सुध्दा कबीराच्या शब्दात निर्धास्तपणे म्हणता येते ‘जब तुम पैदा भयें जगत में, तुम रोएँ जग हाँसे । ऐसी करनी कर चलो, की तुम हाँसे जग रोएँ ॥’

जीवनातील नाती

जीवनात नाती तशी
 अनेकच असतात
 पण ती जपणारी लोक
 फार कमीच असतात ... !
 काही नाती असतात रक्ताची,
 तर काही हृदयाची ... !
 काही नाती असतात जन्मो-जन्माची,
 तर काही .. काही क्षणापुरतीची ... !
 काही नाही असतात,
 केसांसारखी न तुटणारी
 पण वेळ आलीच तर वाकणारी ... !
 काही नाती असतात,
 लांबुनच आपले म्हणणारी
 जवळ गेल्यावर मात्र दूर करणारी ... !
 काही नाती असतात
 पैशाने विकत घेता येणारी,
 तर काही प्रेमाने आपलेसे करणारी ... !
 काही नाती असतात,
 न जोडता सुध्दा टिकणारी
 तरी काही जोडून सुध्दा तुटणारी ...

कु. वैष्णवी गणोरकर

बी.ए. भाग १

एक तरी मुलगी असावी

एक तरी मुलगी असावी,
 उमलताना बघावी
 नाजूक नखरे करताना
 न्याहाळायला मिळावी ...
 एक तरी मुलगी असावी
 साजिरी गोजिरी दिसावी
 नाना मागण्या पुरवताना
 तारांबळ माझी उडावी ...
 एक तरी मुलगी असावी
 मॅचिंग करताना बघावी
 नटता नटता आईला तिने
 नात्यातली गंमत शिकवावी ..
 एक तरी मुलगी असावी
 जवळ घेऊन बसावी
 मनातली गुपित तिने
 हळूच कानात सांगावी ...
 एक तरी मुलगी असावी
 गालातल्या गालात हसावी
 कधीतरी भावनेच्या भरात
 गळामिठी घालावी ...
 एक तरी मुलगी असावी
 निदान सुनेच्या रूपात मिळावी
 लेकीची कसर तिने
 थोडीतरी भरुन काढावी

कु. मृणाली मानकर

बी.ए. भाग १

जग जग माझ्या जीवा

वैभव आवारे
बी.ए.भाग ३

मनुष्याचे जीवन ही निसर्गाचे दिलेली जगातील सर्वात अमूल्य देणगी, भेट आहे. इतर सर्व देणारा देता-देता संपत्तात किंवा दिल्यानंतर देणारा आणि घेणारा आपल्या कर्माने त्यांना संपवितो; पण आयुष्य हाच एक विधात्याचा प्रसाद आहे असे मानणारे आनंददायी बुध्द, महावीर, बसवेश्वर, ज्ञानेश्वर, कबीर, तुकाराम आदींनी दुःखाचे कढ गिळीत आयुष्याचे गाणे सुरेल केले आणि ज्यांच्या आयुष्याच्या सतारीच्या तारा तुटलेल्या आहेत, त्यांना पुन्हा जोडून सर्वसामान्यांच्या जगण्यात सूर निर्माण करण्याचे काम केले. या साच्या प्रासादिक वाणीच्या प्रबोधन यात्रींना आयुष्य कधी ओझे वाटले नाही, तर जीवनाच्या वाटेवरील साच्या प्रश्नचिन्हांवर मात करीत जीवन हे जगण्यासाठी आणि इतरांना जगविण्यासाठी असते हा सकारात्मक संदेश सर्व धर्मातील सर्व संतपुरुषांनी दिला. ज्याला आयुष्य मरणाची तमा वाटत नाही, तो मरणाला तर जिंकतोच, पण जगताना सुधा आयुष्याच्या वस्त्रात स्वसामर्थ्याचे धागे विणताना बहिणाबाईच्या शब्दांत म्हणतो –

जग जग माझ्या जीवा, असं जगण मोलाचं ।

उच्च गगनासारखं, धरतीच्या रं तोलाचं ॥

मानवी जीवनात स्वसामर्थ्याचा जो उदात्त हुंकार आहे, तो देवी-देवतांच्या जीवनातही नाही आणि पशू-पक्ष्यांच्या जीवनात तर मुळीच नाही. म्हणून माणसाला केवळ ईश्वराचा प्रतिनिधीच मानले जात नाही, तर प्रत्यक्ष प्रतिसृष्टीकर्ता ईश्वरच मानले जाते. जन्माला आल्यानंतर ज्यांची सावली हरवलीय अशांची माउली होण्यात मनुष्य जन्माची जी धन्यता आहे, ती देवळाच्या दाराला सोन्याचा पत्रा मारण्यात नाही. ज्यांच्या घरात जन्माजन्मीचा अंधार पसरलाय, त्यांच्या हातात ज्ञानाची पणती देण्यात मनुष्य जन्माची जी धन्यता आहे, ती स्वतःभोवती शिष्यांचे टोळके गोळा करून चमत्कारांच्या सुरस कथा रंगविणाच्या तथाकथित

गुरुबाजीत नाही. दुःखितांच्या साच्या आभाळभर दुःखावर जरी मला पांघरुण नाही घालता आले, तरी त्यावर एक फुंकर मारण्यात माझ्या जन्माची सार्थकता आहे असे ज्या-ज्या मनुष्याला वाटते, त्याचे मनुष्याच्या जन्माला येणे सार्थकी लागले असे समजावे. याउलट सज्जनांच्या वाटेत काटे पसरून त्यांचे पाय रक्तबंबाळ झाल्यानंतर ज्यांचे दात दिसतात, अशी माणसे ॲक्सिडेंट म्हणून माणसाच्या जन्माला आलेली असतात. आयुष्याचा हिशेबच जर मांडायचा असेल तर त्यांनी आयुष्यातील मुद्दलही गमावली व व्याज गमावले असे समजावे. आपल्या खांद्यावर मानवतेची पताका घेऊन अत्यंत प्रसन्न मनाने आणि समाधानी शरीराने आयुष्याची वाटचाल करणारे असे महामानव आयुष्याच्या प्रवासातील मैलाचे दगड ठरतात, जे नेहमी आयुष्याचा प्रवास किंती झाला? कसा झाला? व पुढे कसा होणार याचे मार्गदर्शन करतात. आम्ही मात्र मैलाचे दगड होण्यापेक्षा दुसऱ्याच्या वाटेतील दगड होतो. त्यामुळेच आम्हाला आयुष्याची खोली व गतीही कळत नाही, याउलट समाजजीवनात सात्विकतेचे चांदणे शिंपीत, साच्या मानवजातीतच प्रसन्नतेची बीज पेरणारे संत मात्र म्हणत राहतात –

‘उजळावया आलो वाटा, खरा खोटा निवडा ।
बोलाविले बोले बोल, धनी विडुला सान्निध ।
तरी मनी नाही शंका, बळे एका स्वामीच्या
तुका म्हणे नये आम्हा, पुढे कामा गबाळ ।’

त्यांच्या दृष्टीने आयुष्य नावाचे कोडे सहज भावनेने ओथंबून गेले की सहज सुटून जाते. उन, वारा, थंडी, पाऊस यांच्याशी एकरूप होता-होता आयुष्याच्या झाडाला हिरवीगार पाने, फुले, फळे यावीत आणि वेळ आल्यानंतर गळण पडावीत तसे स्थूल शरीराने ते जगाचा निरोप घेतात.

प्रेम हे असच असतं

करताना ते कळत नसत आणि
केल्यावर ते उमगत नसते ...
उमगलं जरी समजत नसतं पण
आपला वेड मन आपलच ऐकत नसतं ...
प्रेमाची भावना खूप सुंदर असते
ती फक्त त्या दोन जिवानांच माहित असते
लोक म्हणतात काय असते प्रेमात ...
पण मी म्हणतो करून बघा एकदा ...
काय नसतं प्रेमात .. ?
मित्रांनो ते झाल्यावरच कळत असत
दोन जिवांना जोडणारा तो
एक नाजुक धागा असतो
दोन हृदयाची स्पंदने एकमेकांना
ऐकणारा एक भाव असतो ...
प्रेमाची परिभाषाच खूप वेगळी असते ...
दोन शब्दात ती कधीच समजत नसते ...
म्हणूनच प्रेम हे असच असते
पण ते खूप खूप सुंदर असते ..

अखिलेश शेंद्रकर

बी.ए. भाग १

बहरलेल्या निसर्गातून

बहरलेल्या निसर्गाच्या धुंदीत,
न्हाहून निघाली, ही सृष्टी सारी ।
जणू निसर्गाची ही किमया न्यारी ॥
रंगलेला थैमान पारा हा,
उधाण करी महिमा मनाला ।
मज भासे आज कुणी,
येईल परतूनी भेटायला ॥
आनंदाचे क्षण सारे या क्षणी
काही असे आता बहरले ।
निसर्ग फुललाय एकदाचा,
मन सकलांचे हर्षुनी गेले ॥
काळभोरे ढग कधी असे,
श्रावणधारा बरसल्या अशा
जणू आनंदाच्या गमती ॥
हसतोय वृक्ष हा मज बघूनी,
वाहते आनंदाची सरिता ।
माहिती नाही मज कसे आता,
घडूनी हाती आली ही कविता ॥

कु. प्रिया धर्वे

बी.ए. भाग १

विषयांचे कुरण

कु. शिवानी पवार
बी.ए. भाग ३

रिमझिम बरसणाऱ्या सरीने धरणीमातेवर हिरवीगार शाल पांघरावा, लवलवत्या तृणपाल्यांनी आपल्या रसिल्या रूपात सान्या पशू-पक्ष्यांना आणि माणसास सुध्दा साद घालावी; पण एखाद्या मालकाने तरण्याबांड 'खोंडास' हिरव्या कुरणाजवळच खुंटाला बांधावे; पण भुकेचा आगजेंब उसळू लागला अनु हिरव्यागार गालिचाचे 'कुरण' खुणावू लागले की, खोंडा खुंट्यासहित आणि दाव्यासहित उसळी घेऊन हिरव्या कुरणावर ताव मारते. आता यात दोष त्या खोंडाचा की त्याच्या मालकाचा हा प्रश्न अलहिदा; पण आज अध्यात्माच्या नावाखाली विषय दमनाच्या 'खुंट्याला' सर्वसामान्यास बांधणाऱ्या अनेक महागुरुंची अवस्था त्या मालकासारखी आणि शिष्यांच्या भाऊगर्दीची अवस्था तरव्याबांड खोंडासाठी झाली आहे. एकेकाळी शब्द, स्पर्श, रूप, रस, गंध या पंच विषयांवर साधक जाता-जाता विजय मिळवायचा; कारण त्याच्याभोवती विषयरूपी हिरवेगार कुरण खूपच कमी प्रमाणात असायचे; पण आज मात्र सत्ता, संपत्ती, सौंदर्य, सुरा, सुंदरी यांची हिरवीगार कुरणे साधक आणि सिद्ध म्हणवून घेणाऱ्या मंडळींच्या भोवतीने नंगानाच घालीत आहेत. त्यावर बाजी मारण्याचे काम शिष्य करीत आहेत. या विषयाकडे धाव घेण्यापूर्वी ती मनातच येऊ नयेत, अशी प्रार्थना करताना विश्वज्योती महात्मा बसवेश्वर म्हणाले होते –

'विषयरूपी हिरवेगार कुरण, आणुनी माझ्यापुढे पशूला काय कळते,
ते तर हिरवळीकडे ओढ घेणारच
विषयरहित करूनि, भक्ती रस आकंठ पाजुनी
कृपादृष्टीने पहा हे कुडलसंगम देवा ॥'

संयमाचे बंध सैल झाले की, इंद्रियांना पंचविषय प्राणापेक्षाही प्राणप्रिय वाटू लागतात, असे म्हणतात. कावीळ झालेल्या माणसाला सारे जगच पिवळे दिसायला लागते, तसे विषयभक्त

परायणमंडळींना सारे जगच विषयासक्त वाटायला लागते. स्वार्थ, संपत्ती, सौंदर्य व सत्तेच्या विषयाची धुंदी चढली की, आपल्या पलीकडचे सारे जगच धूसर वाटायला लागते. इंद्रियांना जेव्हा विषय सेवनाचे वळणच पडून जाते, तेव्हा संबंधित विषयाची पूर्तता झाली तर आनंद निर्माण होतो अनु पूर्तता नाही झाली तर निर्माण होणारा विवाद आपल्याला नाही तर कुणालाच नाही, या भावनेने सभोवतालच्या वातावरणाला अशांततेची चुड लावतो. मानवास शाश्वत सुख देणे हा मुळात विषयाचा धर्मच नाही. जसे रोहिणी नक्षत्रात डोंगरमाथ्याच्या पायथ्याशी निर्माण झालेले मृगजळ पाहून 'मृगास' वाटते, या 'गृमजळ'च्या गंगेत पाणी पिल्यावर आपली तहान निश्चित भागेल. म्हणून ते सैरावैरा धावू लागते व धावून-धावून अर फुटून जाते. अगदी तसेच विषयाच्या मृगजळापाठीमागे धावून सुख मिळेल म्हणून विषयी माणसे रात्रदिवस त्या पाठीमागे धावत राहतात आणि अपूर्णतेच्या शापातच मरुन जातात. सुख आणि विषय यांचा तसा अर्थाअर्थी कुठेही संबंध नाही. नव्हे, विषयामुळे साधा सुखाचा भाससुधा निर्माण होत नाही. कारण परप्रसत्याचा शोधा घेण्यासाठी केला जाणारा विचार हाच शाश्वत सुखाचा राजमार्ग आहे. जर तिथंपर्यंत आपणास पोहोचता येत नसेल, तर विषय सुखाचा कौटुंबिक मर्यादित उपयोग घेऊन हळ्ळूहळ्ळू त्या परम सत्याच्या जवळपास तरी पोहोचण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे खच्या अर्थाने पारमार्थिक होणे होय; परंतु परमार्थाच्या नावाखाली आज प्रापंचिक माणसास 'हीन' ठरवून भोगासाठी भजने करणारी आणि संतसंगाचे महामेळावे घेणारी मंडळीच परमार्थाच्या क्षेत्रात विषयाच्या धागडधिंगा घालीत आहेत.

शेतकऱ्यांचे हाल

विराट सतरा करोडात गेला
धोनी पंधरा करोडात गेला
जगाचा पोशिंदा मात्र
झाडावर लटकून मेला ...
भारत कृषीप्रधान की क्रिकेटप्रधान
हाच मोठा प्रश्न पडतो
शेतकरी जगला काय मेला काय
सांगा कुणाला फरक पडतो
अरे एखादी मॅच तुम्ही
वावरात घेऊन पहा
शेतकऱ्याची जिंदगी
एकतरी दिवस जगून पहा.
खेळांडूसारखे करोडो नको
पिकांना योग्य भाव दया
शेतकऱ्याचे हाल
एकदातरी सोसून पहा ...

कु. सेजल कोठारे

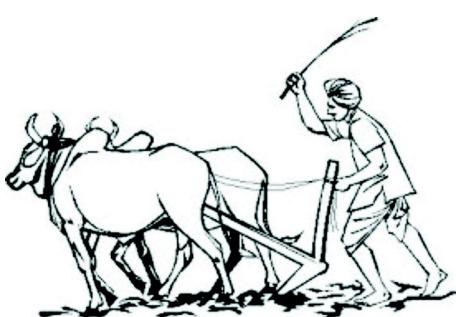
बी.ए. भाग १

ढगांची शाळा

आकाशात भरली ढगांची शाळा
पाण्यांचे बंब, पुसायला फळा
काळ्यांची ऐट, पांढऱ्यांचा तोरा
दोघांशी खेळला, सुसाट वारा
काळ्यांनी केले धाइधाइ धूम
पांढरे पळाले बूम बूम बूम
काळ्या ढगांची मस्ती खूप
खाऊनी गारा फुगले हुप्प
वीजबाई ओरडल्या कड कड कड
ढगांची सुरु झाली पड धड पड
पाऊस पडला रिप रिप रिप
ढगाची शाळा झाली चिप चिप चिप ...

कु. प्रतीक्षा रोटे

बी.ए. भाग १

शब्द

कु. साक्षी कांडलकर
बी.ए. भाग ३

लहान असताना रेडिओवर 'आवाज की दुनिया के दोस्तों' असे बोलून गाण्याच्या कार्यक्रम सुरु व्हायचा. खरंच या जगामध्ये आवाजच आवाज आहे. बाह्य जगत आणि अंतर्जगत दोन्ही आवाजांनी भरलेली आहेत. बाह्य जगत ध्वनिप्रदूषण आणि अंतर्जगत विचारांचे प्रदूषण मनातल्या विचारांना आवाज देणारे आहेत शब्द. विचारांना शब्दांचे रूप कसे द्यायचे हे मात्र प्रत्येकाने ठरवायचे. विचारांमधील प्रभूतीची जेव्हा शब्दात उतरते तेव्हा या शब्दांना 'प्रार्थना' म्हटले जाते. हेच प्रेम जेव्हा शब्दांद्वारे लोकांपर्यंत पोहोचवले जाते तेव्हा ते 'प्रवचन' बनते. विचारांची दृढता जेव्हा शब्दात उतरते तेव्हा ते 'वचन' समजले जाते. विचारांमध्ये जेव्हा जोश येतो व तो शब्दात उतरतो तेव्हा त्याला 'भाषण' म्हटले जाते. एक दोघांच्या विचारांची सुसंगती शब्दाक्षारे व्यक्त होते तो होतो 'संवाद' आणि तेच जर विसंगत असेल तर 'वाद' व्हायलाही वेळ लागत नाही. मनामध्ये अनेकानेक बाबीवर विचारांचा संग्रह केला असेल आणि तो जर शब्दात उतरला तर, त्याला 'बातम्या' म्हटले जाते. शब्दांची मांडणी व्यवस्थित रचून त्यात सुर भरले तर ते 'संगीत' बनते. विचारांची ऊर्जा शब्दांद्वारे व्यक्त होण्याचे हे अनेक प्रकार, मनामध्ये विचारांचा भला मोठा संसार आहे. परंतु प्रत्येक विचाराला आपण वाचा देत नाही. विचारांच्या लहरी मनापासून मुखापर्यंत येईपर्यंत निवळून जातात. खूप वेळा आपण रागाच्या भरात किंवा आवेशाने शब्दांचा प्रयोग करतो, त्यामुळे संबंधामध्ये दुरावा येतो, जसे विचारांचा प्रभाव शब्दांवर होतो तसेच शब्दांचा प्रभाव आपल्या विचारांवरही होतो. एखादे नकारात्मक वाक्य जितक्या आवेगाने व्यक्त करतो. त्याचा परिणाम ऐकणाच्या मानसिकतेवर तो होतोच, परंतु त्याचा अनिष्ट परिणाम आपल्या पाचनाक्रियेवर होतो. म्हणून अशा नकारात्मक वाक्यांचा प्रयोग जेवताना खास टाळावा. जर आपल्या जीवनात सुख व शांती हवी

असेल तर व्यक्तिगत तसेच सामूहिक संभाषण सकारात्मक, आनंदी, आशावादी, समाधान देणाच्या वाक्यांनी परिपूर्ण असायला हवे. आपले समाधान संभाषणही शांतीमय शब्दांनी भरलेले असावे याची शिस्त आपण स्वतःला जाणीवपूर्वक लावायला हवी. शांत आणि स्थिर होण्यासाठी रोज काही वेळेसाठी मौन बाळगावे. कारण आपल्या मनामध्ये सतत विचारांची आंदोलने होत असतात. त्यांना नियमित अभ्यासाने समाप्त करावे. विचारांची स्पंदने जशी प्रभावशाली असतात. तसेच शब्दांमध्ये सुधा शिस्त आहे. मंदिरामध्ये जेव्हा मंत्रांचे, श्लोकांचे उच्चारण केले जाते किंवा भजन-किर्तन गायले जाते तेव्हा त्याची सकारात्मक ऊर्जा मंदिर तसेच आसपासच्या परिसराला मिळते. देवळांमध्ये येणाऱ्या भक्तजनांना त्याचा पवित्र व शक्तिशाली अनुभवही होतो. शब्दांचा सकारात्मक परिणाम आहे तसेच नकारात्मक परिणामही आहे. शास्त्रीय प्रयोगातून सिध्द झाले की आपण जिथे राहतो, काम करतो किंवा झोपतो तिथे असलेला कोलाहल आपली कार्यक्षमता उल्लेखनीय प्रमाणात घटवतो. आपल्या शब्दांमध्ये एखाद्या दुःखी व्यक्तिला सुखी किंवा उत्साहात कमजोर करून मरणाच्या घाटात उत्तरवण्याचेही सामर्थ्य आहे. आपले शब्द व्यक्तिच्या मनातील धावांसाठी मलमाचे कामही करतात तर इजा पोहोचवण्याचे सुधा. मनुष्याची ओळख त्याच्या शब्दांनी होते. एखादी आध्यात्मिक व्यक्ती शब्दांचा प्रयोग खूप प्रेमाने, शांततेने, शुभभावनांनी करते. साधारण व्यक्तीचे शब्दही साधारण असतात.

बाबा

असा का रे बाबा तू
 कितीही थकलास तरी
 का नाही रे चिडत तू
 तू तुझ्या भावना
 कधीच व्यक्त करत नाहीस
 तुझे माझ्यावरचे प्रेम
 कधीच बोलून दाखवत नाहीस
 तुझ्या कुठलाही त्रास
 एक लेकचे समजू शकते
 तु कितीही नाही बोललास
 तरी तुझ मन मीच वाचू शकते
 तुझी शिकवण
 आजही मला आठवते
 तुझ्या सोबत घालवलेला प्रत्येक क्षण
 मी रोजच जगत असते
 रोज येते रे बाबा
 तुझी लेक आता मोठी झाली
 हे कळलय ना रे तुला.

तेजस पाटील

बी.ए. भाग १

साथ

माझ्या अंगणी, तुझी पाऊले
 आनंदाने नाचू दे !
 पावा माझ्या प्रेमाचा
 तुझ्या अंतरी वाजू दे !
 प्रेमाचा प्राजक्त तुझा
 माझ्या अंगणी खुलू दे !
 सर्वस्वाचे निर्मात्य होण्या
 तुझ्या अंगणी फुलू इ !
 गीते तुझी माझ्या ओठी
 मुक्तपणे गाऊ दे !
 आसमतात तुझा नि माझा
 सूर भरून राहू दे !
 नीचत गात सदा जीवनी
 प्रेमभाव असू दे !
 एकमेकां सार्थ देऊनी
 आयुष्य आपुले वसू दे !

अवी विघ्ने

बी.ए. भाग १

खरे शिक्षण

आज बरेच जण इंजिनिअर, डॉक्टर होत आहेत. कॉम्प्युटर, इंटरनेटच्या युगात वावरत आहे. त्यामुळे ते उच्च पदावर नोकच्या करीत आहे. एकूण त्यांना ऐहिक सुख-संपन्नता लाभत आहे. आणि ही नक्कीच आनंदाची गौरवाची गोष्ट आहे. पण यासोबत जर आध्यात्मिक आणि नैतिक शिक्षण मिळाले असते तर दुधात साखर पडल्यासारखे झाले असते. पण तसे नसल्यामुळे आज सर्वत्र एकमेकांविषयी प्रेम, आपुलकी, सहानुभूती यासारख्या गोष्टींचा अभाव दिसून येतो.

नुसती पुस्तकी विद्या उपयोगाची नाही. आपल्याला जीवन घडविणारे 'माणूस' निर्माण करणारे, चारित्र्य घडविणारे, मानसिक बल वाढविणारे, बुध्दी विशाल करणारे आणि स्वावलंबी बनविणारे तसेच चांगले विचार आत्मसात करणारे शिक्षण हवे आहे.

कु. मनीषा तायडे

बी.ए. भाग २

शक्तीचं धन

कु. अश्विनी ठाकरे
बी.ए. भाग ३

श्रीचक्रधरांनी शक्तीचं एक सूत्र सांगितलं आहे, मूळ सूत्रातील एका शब्दावर भाष्य करणारं ते अर्थसूत्र आहे. शक्ती म्हणजे ऊर्जा. निसर्गाने ती चराचराला दिलेली आहे. त्यात देवता, सर्व गुण, सर्व धर्म, ज्ञान, विज्ञान हे प्रमुख शक्तीस्थलं या सूत्रात आले आहेत. ते सूत्र असं शक्ती शब्दे सकलही देवता: सकळली गुणः सकळही धर्मः ज्ञानः विज्ञानः हे सर्व शक्ती शब्दे बोलिजेति: सूत्राचा देह थोडा मोठा आहे आशयही तेवढाच आहे. मनुष्य हा जन्मताच प्रथम रडतो. तेव्हा रडायला शक्ती लागते. ती अगदी थोडी असते. नंतर हासतां त्याला ही शक्तीच लागते. आई ती दूध व अन्नातून शक्तीचा पुरवठा करीत असते. पुढे आयुष्यभर माणूस हा शक्तीचा संचय करतो खर्ची करतो. ती शरीर मानसिक, वाचिक, बौद्धिक व आत्मिक स्वरूपाची असते. तिचे कार्य वेगळेपण पाचच जागेवरुन तिचं वितरण होत असतं देवते जवळ पंच प्रकार असतात. गुणाच्या साठ्यात विविध गुणांचा संग्रह असतो. धर्माच्या कप्यात सर्व धारणा असतात. ज्ञानाच्या गावात सगळ्या ज्ञानांच्या शाखा असतात. तर विज्ञानाच्या विभागात सर्वच प्रकारचे भाव अभावांची सामुग्री असते. या संपूर्ण शक्ती ज्याच्या मालकीच्या आहेत. त्यालाच शक्तीयुक्त परमेश्वर म्हणायचं. इतरांकडे ऐश्वर्य आहे. त्याच्याजवळ परम ऐश्वर्य असतं. म्हणून तो सर्वशक्तीने युक्त असतो. घरात एकच विद्युतशक्ती फ्रिजमध्ये पाणी थंड करते. हिटरमध्ये गरम, बल्बमध्ये प्रकाश, पंख्यातून हवा तर दूरदर्शन संचातून दृक्व श्राव्य कार्यक्रम दाखवते. अनेक जागी विभागलेली नाना प्रगट होणारी विद्युत मधली ऊर्जा एकच असते. तशी शक्ती संपन्न परमेश्वर हा एकमेव असतो. देवता, गुण, धर्म, ज्ञान व विज्ञान असे त्या शक्तीची पाच नावे आहेत. आपल्यात बळ नसेल तर हसणं, रडणं, पाहाणं, चालणं, ऐकणं, बोलणं शक्यच नाही. डोळ्याची पापणी उधडायला किंवा श्वास ही घ्यालाही शक्तीच लागते. सर्वच शक्तीचे दोन प्रकार

येतात एक आहे जडाशक्ती व दुसरी चेतनाशक्ती.

संसारातील सजीव व निर्जीव अशा दोन प्रकारच्या शक्ती आपल्याजवळ असतात. पैसा, जमीन, घर, गाड्या, सोनं इत्यादी या शक्तीच आहेत. नोटांचे बंडल हालत नाही, चालत नाही, पण त्यात ताकद असते. ते निजीव असून सजीव माणसांना हालवतात, पळवतात. शा शक्तीला जडाशक्ती असे म्हणतात. त्या निर्जीव वस्तुमधील सामर्थ्य स्वामी एका सूत्रात सांगतात.

‘द्रव्य अस्तित्वे मानवी।’

हजार, पाचशेच्या नोटांची बंडल घरात होती तर अंगात माज होता. नोटबंदी होताच क्षणात माज गेला. कालचा पैसा आज कागद झाला. सोनं, जमीन, घर, दगड व मातीत पण शक्ती आहे. खडकाळ जमीन बेकीमती होती. समृद्धी महामार्गाने तिच्यात शक्तीसंचार केला. जमीनधारक रङ्काचे राजे झाले. चेतनाशक्ती म्हणजे सजीवशक्ती. जसा आपला परिवार, मालकीचे प्राणी, सोयरे, नोकर व स्वतः हिच ती चेतना शक्ती आहे. म्हणून जडाच्या अभावाने गरीबी येते. चेतनाच्या अभावाने जीवन एकाकी होत. माणूस शक्तीहीन होतो. जिथे दोन्हीचा अभाव आहे तेव्हा भिकारी होवून भिक मागतो.

शक्तीहिन माणसाला कुठे किंमत नसते, तो विकास व विनाशही करू शकत नाही. असुरी शक्तीने विनाश तर, दैवी शक्तीने विकास होतो. काय करायचं हे ज्याच्या त्याच्या धारणेवर अवलंबून असतं. मारमेश्वर हा शक्तीयुक्त आहे, हे खरं असलं तरी ज्ञान प्रेमशक्तीने तो आपल्याला जिंकता येतो. शक्तीची गरज ही परमेश्वर अवताराला सुध्दा असतो. जशी आपल्याला दोन नजरांची गरज असते. एक जवळची व दुसरी लांबची, तशाच अवर व पर शक्ती आहेत. काही अवतार अवरशक्ती धारण करतात तर काही परशक्ती धारण करतात.

आई

आईसाठी काय लिहू
 आईसाठी कसे लिहू
 आईसाठी पुरतील एवढे
 शब्द नाहीत कोठे
 आईवरती लिहीण्याइतपत
 नाही माझे व्यक्तिमत्व मोठे

जीवन हे शेर तर आई म्हणजे विहीर
 जीवन ही नौका तर आई म्हणजे तीर
 जीवन ही शाळा तर आई म्हणजे पाटी
 जीवन हे कामच काम तर आई म्हणजे सुट्टी

आई तू उन्हामधली सावली
 आई तू पावसातील छत्री
 आई तू थंडीतली शाल
 आता यावीत दुःखे खुशाल

आई म्हणजे मंदीराचा उंच कळस
 आई म्हणजे भजनात गुणगुणावी अशी
 संतवाणी
 आई म्हणजे अंगणातील पवित्र तुळस
 आई म्हणजे वाळवंटात प्यावं असं ठंडगार
 पाणी

आई म्हणजे आरतीत वाजवावी
 अशी लयबध्द टाळी
 आई म्हणजे वेदनेनंतरची
 सर्वात पहीली आरोळी ...

क्र. जयश्री गोटे
 बी.ए. भाग १

हास्य विनोद

लग्नानंतर
 लग्नानंतर बायका (आपापल्या) नव्यांना कशा
 हाका मारतात, त्यात कसा बदल होत जातो
 पाहा.
 वर्ष पहिले – अहो !!!
 वर्ष दुसरे – अहो !! ऐकलंत का ?
 वर्ष तिसरे – अहो ! बंटीचे बाबा !
 वर्ष चौथे = अहो ! बहिरे झालात काय
 वर्ष पाचवे – कान फुटलेत की काय तुमचे ?
 वर्ष सहावे – इकडे येताय की मी येऊ तिकडे !
 यापुढील वर्ष – कुठे उलथलाय हा माणूस देव
 जाणे.

प्रज्ज्वल तायडे
 बी.ए. भाग २

‘मी’पणाचा गर्व

कु. भावना मानकर

बी.ए.भाग ३

मूळ तत्वाचा आदर करणे हा इथल्या प्रत्येकाचा मूळ धर्म असायला हवा. परंतु मूळ नैसर्गिक तत्वाला विसरून जे फक्त मनमानी करतात त्याचा जीवनप्रवास अनेक कठीण प्रसंगांनी भरलेला असतो. त्यांना कधी मनःशांती लाभत नाही. मन, बुध्दी, अहंकार आणि चित्त हे चार सॉफ्टवेअर निसर्ग मानवाच्या जन्मासोबतच देऊन पाठवतो. जो त्याचा कुशलतेने, नियमांना धरून उपयोग करतो त्याचं आयुष्य कायमच सुखद घटनांनी भरलेलं असतं. मनाची चंचलता नष्ट करून मनाला स्थिर अवस्थेला आणून प्रज्ञेच्या उत्पत्तीचा पूर्ण लाभ होतो. बुध्दीची क्षमता जाणून घेऊन कर्माला बुध्दीवादाची जोड देतो आणि स्वाभिमानाची (अहंकार) पताका फडकत ठेवतो तिथे चित्त एकाग्र करून भावभावनांची, व्यवहार कुशलतेची, मानसन्मानाची, योग्य निर्णयाची पावले उचलून जगापुढे एक आदर्शव्रती म्हणून ओळखला जातो. बुध्दीच्या अफाट क्षमतेची आभा निर्माण करतो. परंतु ज्याच्या ठायी ‘मी’पणाचा खोटा भाव जपलेला असतो तिथे प्रगतीच्या विटा ढासळायला सुरुवात होते. ‘मी’पण म्हणजे खोटा गर्व, ‘मी’पण म्हणजे मूळ तत्वाशी प्रतारणा. ‘मी’पण म्हणजे स्वैराचार, दुराचार. अशांच्या ठायी आत्मोन्नती होण्याची शक्यताच नसते. या वृत्तीची माणसं जिथे असतात तिथे प्रगतीची गती थांबलेली असते. त्याचं उदाहरण देण्यासाठीच रामायणातला रावण आणि महाभारतातले कौरव नियतीने कथारुपाने जगापुढे आणले आहेत. रावणाला आपल्या शक्तीचा, ऐश्वर्याचा गर्व झाला होता. तो स्वतःच्या प्रेमात आंधळा झाला होता म्हणून त्याने सात्विक अशा देवपत्नीचं अपहरण केलं. स्वतःच्या भावाने त्याची समजूत घालण्याची पराकाष्ठा केली; परंतु ‘मी’पणाच्या हट्टामुळे तो मृत्यूच्या जाळ्यात अडकतच गेला. पांडवांच्या वनवासाला कारणीभूत ठरणारे कौरवही ‘मी’पणाच्या

हट्टामुळे शेवटी मृत्यूपंथाला लागले. कुटुंब असो, गाव असो वा राष्ट्र, जिथे मूळ तत्वाला सोडून तामसी वृत्तीच्या मार्गावरून चालण्याचा प्रयत्न अट्टाहासाने होतो. निसर्ग शेवटी हा त्याला कायमची अद्वल घडवितोच, या त्या व्यक्तीचं, गावाचं, राष्ट्राचं नशीब कालांतराने काळंवङून जातं. अनेक पातळ्यांवर त्यांचा पराभव झालेला असतो. कायमच ते मनस्तापाला तोंड देत राहतात. त्यांच्या ठायी प्रगतीची कुठलीही बाजू शिल्लक राहत नाही. सन्मानाच्या मार्गावर नेहमीच परमेश्वराच्या हजारो, लाखो सात्विक हातांचा आधार मिळत जातो. परंतु ‘मी’पणाच्या हेकट मार्गावर तामसी प्रवृत्तीचीच माणसे कायम भेटत राहतात. आणि ही आधारहिन माणसेच शेवटी विनाशकाले सर्वांना होऊन जातात. आजही काही गावे, शहरे अशी आहेत की, त्यांची प्रगती कुठल्याही बाजूने उदयाला येत नाही. भयंकर आणि भकास दिसणारी गावे किंवा शहरे ‘मी’पणाच्या चक्रव्यूहात अडकलेली असतात. खाद्या प्रगतशील शहरातील सत्यपूर्ण व्यावहारिक जागृतीमुळे तेथे प्रभावीपणे प्रगतीची पावले उचलताना दिसतात. तर काही काही शहरे मात्र कायम मूलतत्वाची पायमल्ली करताना लक्षात येत राहते. मुळातच सात्विक प्रवृत्तीचे जागरण ज्या ठिकाणी असते तिथे फुलांचीच बाग फुललेली असते आणि तिथे तामसी प्रवृत्तीचेच प्रदर्शन होत राहते तिथे अराजकतेचे रान कायमच माजलेले दिसते. कलह माजलेला आपल्याला पाहावयास मिळते. शिक्षण, संस्कार, प्रगत विचार, सामर्थ्यशाली कृती यांचा कलश जिथे पुजला जातो तिथेच वैभव उजळून निघते.

स्पर्धात्मक संघर्ष

प्रश्न आपण एका अति-स्पर्धात्मक जगात वावरत आहोत ज्या ठिकाणी प्रत्येकालाच सर्वोत्तम व्हायचे आहे. माझ्यासाठी योग्य मार्ग कोणता हे ठरविणे मला अवघड जात आहे. कारण मी जरीही खाद्य गोष्टीत चांगला असलो, उदाहरणार्थ नृत्य, तरी तेथे माझ्यापेक्षा अधिक चांगले कोणीतरी असतेच. समाजाच्या आपल्याकडून सर्वोत्तम असण्याच्या अपेक्षांऐवजी केवळ आनंदी राहण्याच्या एकमात्र उद्देशसाठी खादी कृती करण्याची प्रेरणा मी कशी मिळवू शकतो?

सदगुरु आपल्याला केवळ आपल्या आजूबाजूला असलेल्या व्यक्तीपेक्षा अधिक चांगली कामगिरी करून दाखवायची असते. ही एक व्याधी आहे. कारण तुमच्याकडे जे आहे त्यामध्ये तुम्ही आनंदी मानत नाही, तर इतरांकडे नसलेल्या खाद्य गोष्टीबद्दल तुम्ही आनंद मानत असता. जेव्हा इतर लोकांच्या वेदना हा तुमच्या आनंदाचा स्त्रोत असतो, तेव्हा तो एक आजार आहे असेच म्हणावे लागेल. थोड्या कालावधीसाठी स्पर्धा करणे ठिक आहे. तुम्हाला शर्यतीत धावायचे आहे, ठीक आहे. आपली क्षमता अधूनमधून तपासून पाहण्यासाठी आपण खेळू शकतो आणि जणू काही आयुष्य यावरच अवलंबून असल्यासारखे शर्यत लढवू शकतो! परंतु जीवन ही शर्यत नाही. जीवन जर शर्यत बनले आणि जर तुम्हाला जिंकायचे असेल, तर तुम्हाला सर्वात प्रथम अंतिम रेषेपर्यंत पोहोचावे लागेल. याचा अर्थ तुम्हाला कळतो का? मग तुम्ही न जिंकलेलेच बरे. तुम्ही सर्वोत्तम नसलेलेच चांगले. जितके उत्तम बनण्याची तुमची क्षमता आहे तितके उत्तम तुम्ही बनले पाहिजे. जे काही तुम्ही करु शकता ते घडलेच पाहिजे.

कृ. अनिता सोनोने
बी.ए. भाग १

देह देवाचे मंदिर

मानवी देह जिवाच्या सगळ्यात जवळ असलेली वस्तू आहे. ज्यांनी त्याला जाणले, ते त्यांनी त्याला दुर्लभ म्हटले आहे. देहाचे अज्ञान असलेल्या लोकांनी त्याचा चुकीचा वापर केला. ‘हा माझा मुलगा आहे’ असे म्हणून सहज मुलाच्या देहावर आपला मालकी हक्क गाजवितो, पण देहासाठी कुठले मटेरियल वापरले व त्यातली ऊर्जा कुरून आणली, याचे उत्तर आपल्याजवळ नसते. आपण स्वतःला कळले पाहिजे, याचे नाव ज्ञान आहे. त्या नजरेने समर्थ रामदासांनी देहाकडे पाहिले आणि आपसूक त्यांच्या तोंडातून शब्द बाहेर पडले.

‘धन्य धन्य हा नरदेह येथील अपूर्वता पाहो जो जे वांछिल तो ते लाहो प्राणी जात ...’

मानवनिर्मित ताजमहल किंवा चीनची भिंत याचे आश्चर्य कुठल्याच संतांना वाटले नाही. त्यांच्या नजरेत रत्न हे पाषाण नसून पाणी, अन्न, सुविचार हिच तीन रत्ने आहेत आणि देह हा हाडामासाचा गोळा नसून संसार व परमार्थाला जोडणारा सेतू आहे.

‘देह सत्कर्माचा मळा
देह प्रयोगाची शाळा
दिसतो विवेक सगळा
मानवदेही’

असे महानुभाव म्हणतात, याच देही रामायण, महाभारत, वेद, उपनिषद, गीता, महावीर बृहदांचे विचार जन्माला आहे. गाथा, कुरान, ज्ञानेश्वरी ही मानवी देहाचीच निपज आहे. म्हणून ते धन्य आहे. सिंह माणसापेक्षा पराक्रमी त्याला माणसाने पिंजऱ्यात बंद केले. हत्ती बलवान, पण त्याच्या मानगुटीवर बसला. पक्षाहून उंच व जलचरापेक्षा सागरतळ गाठला. म्हणून तो धन्य आहे.

‘देह देवाचे मंदिर आत नांदे परमेश्वर ?’

कृ. पार्वती पवार
बी.ए. भाग ३

..... आणि ग्रंथोपनीविये

कृ. माधुरी मगर
बी.ए. भाग ३

परमार्थ हा कृतीचा, कर्माचा, योगाचा, ज्ञानाचा, कर्मकांडाचा, भक्तीचा की विचाराचा असावा, या बाबतीत कथा-कीर्तनाचे फड उभे करणाऱ्या मंडळीमध्येच एकमत झालेले नाही. यातील अनेकांची अवस्था 'हत्ती' पाहायला गेलेल्या सहा आंधव्यांसारखी झाली आहे. ज्याच्या हाती जे लागले, तो तेच अंतिम सत्य म्हणून प्रतिपादन करु लागला आहे. या साच्या गदारोळावर एकच उत्तर आहे, ते म्हणजे परमार्थ, हा विचाराचा असावा आणि विचाराने निर्मितीचे ऊर्जाकेंद्रे संताच्या वाडमय मूर्ती अर्थात ग्रंथ आहेत. नदीच्या विस्तारापेक्षा तिच्या खोलीला महत्त्व आहे. आतून 'तळ' उथळ होऊन नदी विस्तारत गेली की, पहिल्याच महापुरात गावागावांत शिरुन गावकच्यांना जीवन नकोसे करते. या निसर्ग नियमाप्रमाणेच परमार्थाच एक नियम आहे. ज्याच्या परमार्थ मार्गास वैचारिक अधिष्ठान नाही, तो आपल्यासहीत इतरांचे जीवन दुःखी करतो. याउलट वैचारिक अधिष्ठान प्राप्त झालेला परमार्थिक 'सर्वसुखी' समाजाची संकल्पना सत्यात उतरण्यासाठी धडपडतो आणि वैचारिक अधिष्ठान निर्माण करणारी निष्काम माऊली म्हणजे ग्रंथ होत. ज्यांचे वर्णन करताना ज्ञानेश्वर माऊली म्हणते.

'अहिता पासून काठीती। हित देऊन वाढविती।'

नाही गा श्रृति परीती। माऊली जगा।'

माणसाला शेकडो आपत्तीपासून वाचवून त्याची इष्टापत्तीकडे वाटचाल व्हावी, म्हणून प्रामाणिकपणे प्रयत्न करणारी श्रृती माऊली म्हणजे ग्रंथ होत. ग्रंथाचे वाचन मनातील स्वस्वरुपाच्या अंधाराला नष्ट करून त्याला उजेडाची स्वप्ने दाखवितात. म्हणून माणसाच्या

माणुसकीची व पारमार्थिक विचारांची आणि सामाजिक विचारांची उंची त्याच्या धन संचयातून आणि धनातून मिळणाऱ्या मानातून समजत नाही, तर त्यांच्या ग्रंथ संपदेवरून व ग्रंथावाचनावरून समजते. मस्तके समृद्ध करतात, हे वाक्य आपण वारंवार ऐकत आलो आहोत, पण ते मस्तकातच घुसायला तयार नाहीत. कारण आज अनेक उच्चशिक्षित मंडळींनीच वाचन संस्कृती आणि ग्रंथोपजिविचे समाज निर्मितीचा पराभव केला आहे. परमार्थाच्या क्षेत्रात तर ग्रंथावाचनातून 'विवेकाची कास' धरण्यापेक्षा नमस्कार, चमत्कार, जारण, मारण, वशीटन, ऋद्धी, सिध्दी इ. बाह्य सोंगा-ढोंगाना खूपच महत्त्व दिले जात आहे. म्हणून मस्तकावर कुठल्याही धर्म पंथाचा टिळा नसला तरी चालेल, पण मस्तकाच्या आत त्या धर्म सांप्रदायाने निर्माण केलेला सुविचार असला पाहिजे आणि या सुविचाराची पेरणी उत्तमोत्तम, ग्रंथाचे 'वाचनच' निर्माण करू शकते.

ग्रंथ जगण्याला अर्थ देतात. आत्म्याचे भान जागे करतात अन् निद्रिस्त समाज जीवनास खडबडून जागे करतात, म्हणून ज्ञानदेव कळायचे असतील, तर ज्ञानेश्वरी कळावी लागेल, तुकोबा कळायचे असतील तर 'गाथा' कळावी लागेल अन् कृष्ण कळायचे असतील तर 'गीता' कळावी लागेल व अशा ग्रंथोपजीवी समाजासच ग्रंथ दृश्य व अदृश्य फळ देतात, ज्याचे वर्णन करताना ज्ञानदेव माऊली म्हणतात,

'आणि ग्रंथोपजीविये। विशेषे लोकी इथे।'

दृष्टा-दृष्टविजये। हो आवें जी।'

खरे यश

आयुष्यात बन्याचशा गोष्टी तुम्ही करता, ते त्यापासून सुख मिळते म्हणून. जीवनात तुम्हाला काय हवे असते तर सुख. तुम्हाला पैसे कशासाठी हवे असतात, तर सुख मिळविण्यासाठी. कोणत्याही प्रकारची कोणतीही गरज ही शेवटी सुखासाठी असते. सुखाचेही वेगवेगळे स्तर आहेत. एक आहे शारीरिक – तुम्ही जर गवतावर बसला असाल तर तुम्हाला वाटते की, एक उशी असली तर बरे झाले असते. दुसरे आहे मानसिक सुख – हे तर आणखीनच आवश्यक आहे. जरी तुमचे घर सुखदायी असले, पण मन सुखी नसले, तर तुम्ही त्या आरामदायी गादीवरही नीट झोपू शकणार नाही. आणखी एक आहे भावनिक सुख. तुमच्याकडे सगळे काही असेल, पण तुमच्या अगदी जवळची एखादी व्यक्ती तुमच्याशी बोलत नसेल किंवा त्याने तुम्हाला दुखावले असेल, तुमचे भावनिक सुख गेलेच. आणखी एक म्हणजे अध्यात्मिक सुख. हे सुख आत्म्याचे असते. पूर्ण शांती, आतून येणारा अखंड असा शांती आणि आनंदाचा झरा. असे सुख म्हणजे तुम्ही स्वतः आहात तसे असणे. सुख कुठे असते? ते शरीरात असते की मनात? ते दोन्हीचा मिलाफ असते. कधी–कधी शरीर सुखी नसेल, तर मनही सुखी नसते आणि मन सुखी नसेल तर शरीर सुखी नसते. शरीरापेक्षा मनाचे सुखी असणे जास्त महत्त्वाचे. मन शरीरापेक्षा तिप्पट जास्त सामर्थ्यवान असते. त्यामुळे मानसिक सुख हे शारीरिक सुखापेक्षा तिप्पट जास्त महत्त्वाचे असते. सुख हे बांधिलकी/वचनबध्दतेवर अवलंबून असते. इतरांची वचनबध्दता तुम्हाला सुख देते. उदाहरणार्थ, रोज दूध आणून देण्याची दूधवाल्याची वचनबध्दता तुम्हाला सुख देते. तुमच्या वचनबध्दतेमुळे इतरांनाही सुख मिळायला हवे. कधी–कधी लोक म्हणतात की, या बांधिलकीमुळे मी दुःखी आहे मात्र, असे समजूनका.

वैभव लसणकर
बी.ए. भाग ३

सेवा

‘येथीची सेवा ती भूता अविरोधे करावी’

सेवेला विविध नावे आहेत. दास्य, भक्ती, कर्म ही सेवाच. हेतू बदलला की, शब्द व अर्थ बदलतो. प्रत्येक शब्दाचा अर्थछटा वेगळी असते. नगरसेवक, ग्रामसेवक या शब्दांत सेवा व स्वामित्वाचे मिश्रण आहे. स्वयंसेवक या शब्दांत स्वामित्व नसते. निर्हतुक व सहेतुक असे सेवेचे दोन प्रकार आहेत. सहेतुक वाईट नाही. ती जीवनाची गरज आहे. व निर्हतुकाचे जीवनाचे सोने होते, असा एक उत्तम सेवक स्वार्मींनी सूत्रात घेतला आहे. ‘भक्ती जेसी रामाची लक्ष्मणने केली’ या सूत्रात सेवा भक्तीमय झाली. ते उत्कट प्रेमाचे समर्पण आहे. लक्ष्मणाने अयोध्या तर सोडाच पण वनवासात रामाला भाकरही मागितली नाही. उपाशी राहून तो रामाची सेवा करत होता. अशा सर्वोत्तम सेवकाचा उल्लेख स्वार्मींनी केला. एकदा गुंफेचे बांधकाम चालले होते. भक्तांनी माती बजवून ठेवली, रात्र गेली. सकाळी परिवार कामाला लागला. पण ओल्या गारित मुऱ्या झाल्या, स्वार्मींनी काम बंद केले व म्हणाले, ‘येथीची सेवा ती भूता अविरोधे करावी’ येथे प्रस्तुत सूत्राचा जन्म झाला. एकाला दुखवून दुसऱ्याची सेवा करायची नाही. गरिबांचे घर पाडून मंदिर बांधले जाते, तेव्हा पुण्यात पाप मिसळलेले असते. वनमहोत्सव साजरा करताना झाडे तोडून मंडप घालायचा व ‘वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे वनचरे पक्षिणी सुस्वरे आळविती’ हा अभंग म्हणत ‘झाडे वाढवा झाडे जगवा’ हा संदेश द्यायचा, हा सेवेला दिलेला गळफास नाही का? गीता म्हणते, नवैर: सर्वभूतेषय: स मामेत पाण्डव. जो सर्वभूतमात्राविषयी निर्भर असतो तो माझा आहे. असे झाले तर जगात हिंसा थांबेल, ‘युद्ध नको बुद्ध हवा’ ही लोकांची मागणी पूर्ण होईल. तुटत चाललेला माणूस जोडला जाईल हेच स्वार्मींनी अभिप्रेत होते.

अक्षय बनसोड
बी.ए. भाग ३

स्वतःवरील कृपा

कु. मीनल शेळके
बी.ए. भाग ३

आपल्या अवतीभवती पूर्णपणे आनंद भरला असताना वृत्तीने माणसं कौरवांसारखी का वागतात आणि जिथे मानवनिर्मित दुःखाची निर्मिती होते तिथे संस्कार, कृती, ज्ञान या आधारे काम करून जी माणसे गैरवाच्या योग्य ठरतात, ती माणसे का तशी असतात? हा संशोधनाचा विषय आहे. आताची अस्ताव्यस्त जीवनशैली कुणी निर्माण केली? अस्ताव्यस्त वागण एक व्यसन असतं ते कशामुळे लागतं आणि या अस्ताव्यस्त विचारधारेमुळे स्वतःचं आणि समाजाचं किती नुकसान होत राहतं, हे लोकांच्या लक्षात कसं येत नाही? अगदी पुराणकाळापासून दुर्योधन नावाची वृत्ती कशी काय अजूनही कार्यरत आहे, इतकी वर्ष भगवतगीतेचं पठन करूनही वृत्तीचं दमन का होत नाही? शैक्षणिक क्षेत्रात कापोरेट वृत्तीची बिनचेहच्याची माणसं शिरलीत आणि संस्कारमय शिक्षणाचा तेजीमहाल कसा निस्तेज करून टाकला याही क्षेत्रात दुर्योधन वृत्तीने धुडगूस कुठल्या कारणामुळे सुरु केला? जीवनाला आधार आणि आकार देणारी विचारधारा जाऊन आर्थिक विकार आणि बाजार शिक्षणाचा कल कशामुळे वाढला? आपल्याच मातृभाषेचं खच्चीकरण करून इंग्रजीच भाषा कशी व्यावसायिक जीवनाला उपयुक्त आहे ही विचारधारणा कुठल्या पोकळीतून जन्माला आली? विशीच्या आत असलेल्या वयोगटाला आपलीच मातृभाषा निट वाचता सुध्दा येत नाही. आणि म्हणून भारतीय जीवनशैलीचा परपरेच इतक खच्चीकरण होत चाललंय हे अजूनही अनेकांच्या लक्षात का येत नाही? असे शेकडो प्रश्न अनेकांच्या चर्चेतून ऐकायला मिळतात. म्हणजे बन्यापैकी अनेकांची मने आतून धुमसत असताना दिसत मात्र असते. एका तेवीस वर्षांच्या तरुणाला कामाच्या अतिताणामुळे ब्रेनस्ट्रोक आला. ही जीवघेणी आर्थिक स्पर्धा वाढीस लागली

आणि या मोहमायेच्या जगापासून वैचारिक अध्यात्म हळूहळू दूर चालल्याची भावना पुन्हा निर्माण होण्याची चिन्हे दिसू लागलीत. निसर्गापासून दूर गेलेली आणि सिमेंटच्या थंडगार कृत्रिम वातावरणात वाढणारी पिढी धिम्या पावलाने का होईना शांतीच्या शोधाकडे आकर्षित होऊ लागलीत. अती लोभामुळे च महाभारताचं युध्द पुकारलं जाऊन कौरववृत्तीचा नायनाट आणि शेवटी विचारांच्या गैरवशाली परंपरेला आधार देणाऱ्यांचा विजय झाला. असत्याच्या मार्गावरुन माणूस कितीही दूर गेला तरी यू टर्न घ्यावाच लागतो आणि शांतीच्या महाद्वारात उभं राहावंत लागतं. म्हणूनच काही वर्षापूर्वीच तुकोबारायांनी अभंग रचला. ते म्हणतात, 'अरे फजितखोर मना किती तूज सांगो, नको लागू कुणा मागे मागे' या अभंगातूनच खूप काही शिकण्यासारखं मात्र नक्कीच आहे. शापित वृत्तीच्या महामार्गावरुन कमविलेली धनराशी शेवटी शापितच ठरते. त्या धनातून उभारलेले महाल, बंगले शेवटी ढासळून पडतात, उद्धवस्त होतातच. भ्रष्टाचार अंधाराला घेऊन चालत राहतो तर आचारविचार नेहमीच प्रकाशाला घेऊन चालत असतो. मनाला भुरळ पाडणारी चमकती मयसभाही शेवटी एक दिवस उद्धवस्त होते. त्या खोट्या जीवन शैलीपासून दूर राहण्यासाठीच थोडा वेळ तरी निसर्ग तत्वासोबत ध्यानमग्र अवस्थेत राहिलं की सत्य असल्याचा नकळत खुलासा होत जातो. स्वतःचीच स्वतःवर कृपा होणं म्हणजे शांतीच्या महाद्वारात परतण्यासारखं आहे आणि समाजाने ती पावलं उचलायला सुरुवात केली आहे.

चौथी कला

हे जग अत्यंत व्यवहारी आहे. जगाला कुठलीही गोष्ट उत्तम मिळाली की ते आनंदी होते. नेमकी हीच गोष्ट महत्त्वाची ठरते, कुठल्याही गोष्टीची उत्तम निर्मिती ही महत्त्वाची कला आहे. आणि जो यात सफल होतो त्याला जग यशाचे प्रमाणपत्र देते. मग तो व्यवसाय असो वा कलाक्षेत्र असो वा राजकारण. उत्तर निर्मिती ही सहज बोलत सुटते, तिला कृत्रिम जाहिरातीची अजिबात गरज भासत नाही. आपल्या व्यक्तिमत्त्वाची निर्मिती ही सुध्दा एक महत्त्वाची बाब आहे. उत्तम व्यक्तिमत्त्वातूनच उत्तम निर्मिती होऊ शकते. व्यक्तिमत्त्व आणि निर्मिती यांचा समन्वय झाला की यश आपोआप आपल्याकडे चालत येते. विशुद्ध निर्मिती ही मनाच्या बुद्धीच्या आश्रयातून जन्म घेत असते. या दोन्ही बाजू सक्षम असल्या तर निर्मिती कधीच डळमळीत राहत नाहीत. तंत्र आणि मनोमंत्र याची डोळस बाजूही निर्मितीला प्रेरक ठरते. चित्राशिल्पकला व साहित्य क्षेत्र, उद्योग क्षेत्र, चित्रपट, नाटक, नृत्य, संगीत, सामाजिक, राजकीय अशी विविध क्षेत्रे जरी असली तरी प्रत्येक क्षेत्रात आपापली स्वतंत्र निर्मिती असते. तन, मन, धन ओतून निर्मितीचाच अधिक विचार जो करतो तोच अधिक लोकांपर्यंत आपली निर्मिती पोहोचवू शकतो. अशी निर्मिती रसिकांच्या मनाला भिडते. याचे मूळ कारण निर्मिती व त्यामागची मूळ तळमळ. वृक्षसुध्दा आपल्या सर्वर्थाची निर्मिती करताना मुळ तत्व विसरत नाही आणि म्हणूनच त्याला चिरंजीव होता येते. निर्मिती करताना मूळ तत्वानुसार काळानुसार जो निर्मितीत बदल करीत जातो त्यानुसार निर्मितीही बदलत जाते, आणि काळानुसार बदलत जाणारी कला व निर्मिती ही बदलत्या काळाशी बोलत राहते. म्हणून निर्मिती कुठलाही असो तिला जगवायची असेल तर तिच्यातले संक्रमण फार डोळसपणे झाले पाहिजे, असा निर्मितीचा विचार करणारा काळासोबत जिवंत राहतो आणि अशी माणसे या चौथ्या कलेमुळे समाजाच्या, जगाच्या पुढे राहतात.

निखिल काकडे

बी.ए. भाग ३

शांतीचा शोध

मनशांती, आत्मशांती, गृहशांती, विश्वशांती हे शब्द आपण नेहमी ऐकत असतो. धर्म, पंथ जात व प्रांत कोणताही असो, सर्वांना शांती हवी आहे. शांती हे सार्वजनिक व वैशिक मूल्य आहे. श्रीचक्रधरांची आऊसा नावाची एक साध्वी अशांत झाली, चूक तिचीच होती. कारण ती मंत्रतंत्राचा प्रयोग करीत होती. स्वामी तिला अंधश्रधेतून मुक्त करू पाहत होते, पण ती ऐकत नाही. तिच्या अंधश्रधेवर स्वामी नाराज झाले. थोडा अबोला धरला. आता जगून काय करायचं असं तिला वाटलं. तिच्या मनात आत्महत्येचा विचार आला. तेव्हा तिला समज देण्यासाठी स्वामी म्हणाले, “अहंतेचे मूळ संकंदि उपडावे नायका मग शांतीचे रोप लावावे एरवी अंकुर निघती” हे सूत्र सांगितले. अगदी उचित वेळी केलेला हा उपदेश आहे. ठिगणी पडताच तिच्यावर पाण्याचा थेंब पडावा व पेटणारं घर वाचावं असं झालं. आत्महत्येचा विचार मनात का येतो? अहंकाराने विवेक नष्ट होतो, जाणिवा धुसर होतात व आपण जे नष्ट करतो त्याचं मूल्य कळतं. स्वामी तिला जीवनाच मूल्य समजावून सांगतात. पूर्वी शेतकरी मध्माशांचं पोळं दिसताच त्या चावतात म्हणून त्यांना शेतातून हाकलून द्यायचा, पण आता डाळिंब किंवा मधासाठी मध्माशांचा संग्रह करीत आहे. माशांचं मोल समजलं. मध्माशीच नसेल जगात तर फुलं आणि फळं मिळणार नाहीत. पृथ्वी रसवती आहे ती निरस होईल. ती गंधवती आहे, तिचा गंध-सुंगंध निघून जाईल, असा विचारवंतांनी सल्ला दिला आहे. सापाला शत्रू समजणारा आज त्याचा मित्र झाला. जे जे टाकाऊ त्यात ठिकाऊ दिसायला लागले. वन्यप्राण्यांची शिकार कायद्यानं थांबविली. पक्षी कमी होतात, वृक्षांची कत्तल थांबविली, आम्ही सापाच्या विषाचं औषध बनवलं. विवेकाचे डोळे फुटले तर मूल्य कळतं आणि जीवन उजळतं. ज्याचं ज्याचे मूल्य कळतं त्याच्यावर आमचं प्रेम जडतं. हा आताच्या जगाचा नियम आहे.

वैभव नागापुरे

बी.ए. भाग ३

भगवद्गीता : एक उत्तम मार्गदर्शक

कृ. दिव्या गायकवाड

बी.ए. भाग ३

गीतेतील अध्यायांचे पठन केले जाते आणि त्यामधून गीतेमध्ये भगवान् श्रीकृष्णांनी मार्गदर्शनपर सांगितलेली तत्वे आचरणात आणण्याची प्रेरणा मिळत असते. गीतेमधील या उपदेशांमध्ये आयुष्य बदलण्याचे सामर्थ्य आहे. असे काहीचे म्हणणे आहे, जर एखादी व्यक्ती आपल्या आयुष्यामध्ये सतत पाहाव्या लागणाऱ्या अपयशामुळे त्रस्त असेल, तर अशा व्यक्तींसाठी आयुष्यामध्ये सफलता मिळविण्याचे मार्गदर्शन देखील भगवद्गीतेमध्ये केलेले आहे.

आपल्या आयुष्यामध्ये जे काही घडून गेले आहे, जे काही घडत आहे आणि भविष्यात जे घडणार आहे, ते सर्व आपल्या चांगल्याकरीताच आहे, यावर मनुष्याने पूर्ण विश्वास ठेवायला हवा. जे घडून गेले आहे, आणि जे पुढे घडणार आहे यावर मनुष्याचे स्वतःला किंवा स्वतःच्या नशिबाला दोष न देता, आपल्या हातामध्ये असलेल्या वेळेचा संपूर्ण सदुपयोग करणे आवश्यक आहे. आज वेळेचा सदुपयोग झाला, तर त्याच्या परिणाम स्वरूप येणारा काळ यश घेऊन येतो असे भगवद्गीता सांगते.

कित्येक वेळा कोणतेही काम हाती घेण्यापूर्वी आपण त्या कामाच्या परिणामाचा विचार करून चिंतीत होतो. आपण केलेल्या कामाचे परिणाम आपल्या मनासारखे होतील किंवा नाही, त्यातून आपल्याला फायदा होईल, की नुकसान होईल या चिंतेने आपण ग्रस्त असतो. असे न करता, काम करावे, पण त्याच्या परिणामाची चिंता करु नये, अस उपदेश भगवद्गीता करते. परिश्रमाने आणि चांगल्या भावनेने केलेल्या कामाचे परिणाम देखील चांगलेच होत असतात. त्यामुळे अपयश आले, तरी आपले प्रयत्न सोडू नयेत.

परिवर्तन हा जगाचा नियम असल्याचे भगवद्गीता सांगते. त्यामुळे आपल्या जीवनात अचानक आलेल्या लहानमोठ्या बदलांनी घाबरून न जाता आपल्या ध्येयाकडे आपली वाटचाल सुरु ठेवावी.

आपल्या आयुष्यामध्ये आलेल्या परिवर्तनाचा सामना आपण किती खंगीरपणे करु शकतो यावर आपले यश अवलंबून असते. त्यामुळे अचानक उद्भविलेले लहान मोठे बदल स्वीकारण्याची मानसिक तयारी ठेवावी.

मनुष्याला आयुष्यामध्ये निरनिराळे मोह असतात. कोणाला पैश्याचा मोह असतो, कोणाला नातेवाईक, परिवारजन, तर कोणाला वस्तूंचे मोह असतात. या मोहांपायी मनुष्य अविचारी बनू शकतो. भगवद्गीता म्हणते की, मनुष्याने कोणत्याही गोष्टीत आपले मन जास्त गुंतवू नये. मनुष्य या जगामध्ये येताना जसा रिकाम्या हाताने येतो, त्याचप्रमाणे या जगाचा निरोप घेताना देखील त्याला रिकाम्या हातीच जावे लागते, त्याने आयुष्यभर कमविलेला पैसा, जोडलेले नातेवाईक, मित्रमंडळी सगळे मागे राहतात, आणि अखेरचा प्रवास मनुष्याला एकट्यानेच, रिकाम्या हाताने करावा लागतो.

कोणत्याही गोष्टीचा अति लोभ किंवा कोणत्याही बाबतीत राग येणे या दोन्ही गोष्टी मनुष्याच्या विनाशाला कारणीभूत ठरतात. त्यामुळे या दोन्ही अवगुणांवर ज्याला नियंत्रण ठेवता येते तो मनुष्य खन्या अर्थाने आयुष्यात प्रत्येक बाबतीत यशस्वी ठरतो. त्याचबरोबर मनुष्याने आपल्या विचार शक्तीवर ही नियंत्रण ठेवायला हवे. चांगला विचार चांगली परिस्थिती निर्माण करतो, तर राग, द्वेष, मत्सर अशा नकारात्मक भावनांमुळे परिस्थिती देखील नकारात्मक बनत जाते.

मनुष्याने दररोज काही काळ शांतपणे ध्यानधारणा करायला हवी. आपण करीत असलेल्या प्रत्येक कार्याचे, घेत असलेल्या प्रत्येक निर्णयाचे मनन करायला हवे. तसेच कोणत्याही गोष्टीबाबत आपले मन सांशंक असेल, तर ती गोष्ट करु नये. जर एखाद्या गोष्टीबद्दल शंका असेल, तर त्या गोष्टीमध्ये सफलता मिळण्याची शक्यता कमी असते. त्यामुळे विचारपूर्वक घेतलेले निर्णय मनुष्याला यशस्वी बनवितात.

गुरुची गरज नाही?

नदीचं पाणी प्यायल्यानंतर अद्याप नदी पाण्याचे पैसे मागत नाही. कारण अद्याप नदीवर मालकी हक्क सांगण्याची कुणाची हिंमत झाली नाही. पावसाने कधीच पाण्याचे बिल पाठवले नाही. कारण अजून पावसाला कुणी विकत घेऊ शकले नाही. कारण हा निसर्गस्त्रोत स्वार्थासाठी राबत नसून एका निःस्वार्थी ईश्वरी व्यवस्थेचा अनंत काळापासूनचा न उलगडणारा प्रवास आहे. याच निसर्ग व्यवस्थेचा मानव एक भाग आहे. मानवजात सुधा एक प्रकारचे निसर्गतत्व आहे. परंतु ज्याप्रकारे इतर घटक निःस्वार्थ होऊन कार्यरत आहेत त्याउलट मानव वागण्याचा प्रयत्न करतो आहे. लाखो वर्षापासून लोभ, वासना, स्वार्थ, अर्धम अशी अनेक दुष्कृत्यं करीत आल्यामुळे या भूमीवर पाप नावाचा एक जटिल प्रश्न उभा आहे आणि आजही तो अनुत्तरित आहे. तो प्रश्न सोडवायचा झाल्यास प्रत्येक बुधिद्वान जीवाने मानवाची दाभिक विचारधारा स्वीकारण्यापेक्षा निसर्गाची तत्वं अंगीकारली तर मानव अनेक संकटांतून मुक्त होऊ शकतो. पाखंडी मानवानेच मानवाला फसविण्यासाठी अनेक कृतपत्या शोधून काढून हजारे वर्षापासून साध्या भोळ्या समाजाला अधोगतीकडे नेणाऱ्या विचारधारेत जखडून ठेवले आहे. त्यामुळे मानवाची बौद्धिक पातळी खुंटली आहे. निसर्गाला कुठल्या गुरुची गरज लागत नाही तशी मानवाला सुधा कुठल्या गुरुच्या मंत्राची गरज नाही. कारण शालेय आणि महाविद्यालयीन शिक्षण हे फक्त पुस्तकी शिक्षण असतं. त्याचा अनुभूतीशी काही एक संबंध नसतो. त्याउलट स्वयं शिक्षण हेच खरं शिक्षण मानवाला विकासाच्या मार्गावर नेऊ शकतं. फक्त स्वयं शिक्षणाची सवय मानवाचे लावून घेतली पाहिजे. चिमणी स्वयं शिक्षणाने खोपा तयार करते. तिला त्याचे शिक्षण अंतस्फूर्तीने मिळते. म्हणजेच पुस्तकी शिक्षणापेक्षाही स्वयं शिक्षण किती विकासाच्या मार्गाने घेऊन जाऊ शकतं याची अनुभूती तिथे आल्याखेरीज राहत नाही.

कृ. दिव्या घोडे
बी.ए. भाग ३

मन: उक्त संग्रहालय

सर्व ब्रह्मवत्सांना संगमयुगावर मिळालेला हा नवीन जन्म, या जन्मात चांगले-वाईट जे काही आपण आपल्या मनाच्या तिजोरीत बंद करून ठेवले आहे त्याला ईश्वरचरणी स्वाहा करण्याची ही उत्तम वेळ आहे. या चंचल मनामध्ये जे काही साठवून ठेवले आहे, त्या सर्व गोष्टी, प्रसंग आपण काढून टाकत नाही. तोपर्यंत शिवबाबाकडून जे रोज मुरलीद्वारे नवीन, निराळे ज्ञान मिळत आहे त्याचा संग्रह होऊ शकत नाही. आपल्या याजीवनात आपण जर जुन्या गोष्टींचा, प्रसंगाचा संग्रह करण्याएवजी त्या प्रसंगांतून मिळालेली शिक्षण जपून ठेवली तर त्याचा नक्कीच आपल्याला भावी जीवनात लाभ होऊ शकतो. पौराणिक काळातील अनेकानेक राजे जे शूरवीर होऊ गेले, त्यांच्या छोट्या-छोट्या वस्तू जसे चमचे, सुरी बटणसुधा सांभाळून ठेवले जाते. शिवबाबा तर आपल्याला त्याच्याही आधीचा काळ स्मृतीत आणण्यासाठी रोज मुरलीमध्ये सत्ययुगी दुनियेचे वर्णन करीत असतात. आपण त्या प्रसंगांना आठवण्याचा प्रयत्न केला किंवा त्या सुखाचा अनुभव करण्याचा ध्यास घेतला तर नक्कीच आपले वर्तमान जीवन सुखी, समाधानी बनू शकेल. मनोवैज्ञानिकाच्या दृष्टीने आपल्या मनात दिवसभरात ३० हजार किंवा त्याहूनही अधिक विचार येतात. थोड थांबून जर त्याचे अवलोकन केले की माझे हे मन नक्की कोणत्या गोष्टीचा विचार करण्यात व्यक्त आहे तर आढळून येईल की निरर्थक, नकारात्मक, प्रश्नार्थक विचारांच्या गोंधळात ते फासले आहे. कोणत्या मार्गाने जावे, काय करावे यांची गुंतागुंत दिसून येते. मनाची ही ओढाताण, अस्वस्थता जर थांबवायची असेल तर मनाला सदूचिचारांनी भरण्याचा पूर्णपणे प्रयत्न करायला हवा. जसे एखाद्या फुलदाणीसाठी अतिशय सुंदर, रंगीबेरंगी, सुंगंधी फुलांची निवड केली जाते तसेच आपण या मनात सुधा सुखद, सुंदर, समाधानी विचारांची निवड केली तर मन अतिशय शक्तिशाली झाल्याचे आपल्यास जाणवेल.

कृ. मनीषा नरवाडे
बी.ए. भाग ३

जो दुसऱ्यावरी विसंबला

संत तुकडोजी महाराज म्हणतात
 ‘वासने तुज भोवती
 किती जन्म घालावे आम्ही
 किती भोग भोगुनिया
 तू होशील का कर्मी’

दुसऱ्याच्या तंत्राने चालणारा अधीन बंधात बांधलेला असतो. काही अज्ञान बंधात गुरफटतात, तर काही अविधा बंधात फसतात. श्रीचक्रधरांनी असा समाज पाहिला व म्हणाले, ‘हा अवघा जनु ठाकला असे याचे एक फेडिता कव्हनी नसे तू ठकला ऐसे कुणी न पूसे’ पारतंत्रात जगणाऱ्या माणसाची जीवनगाडी कुणाच्या तरी उताराने चालत असते. ज्या तंत्राने आपण त्रस्त होतो त्याने आपला विकास कसा साधेल? तंत्र म्हणजे रित-पृथक, पण परक्याचं तंत्र काय कामाचं?

‘जो दुसऱ्यावरी विसंबला, याचा कार्यभाग बुडाला’ हा सर्वाचा अनुभव आहे. यासाठी तंत्र स्वतःचं असावं. पण स्वतःकडं कुठं तंत्र असतं? ज्ञान तर आपण बाहेरुनच घेत असतो. जन्मतो तेव्हा कोरेच असतो. तू हिंदू तू मुस्लीम, तू बौद्ध इत्यादी माहिती आपल्या मेंदूत दुसरेच लोड करतात. तेही परतंत्रत असतं. मंद प्रकाशात दोरीवर सर्पाचा भास होतो. लख्ख प्रकाशात वस्तूचं सत्य दर्शन होतं. ईश्वर किंवा त्याचं ज्ञान हे स्वयंप्रकाशित आहे. म्हणून परमेश्वराला ‘स्व’ असंही म्हटलं आहे. स्वतंत्र म्हणजे परमेश्वराचं तंत्र. अचूक ज्याच्याजवळ ज्ञानाचं तंत्र आहे त्यला मी ‘मोक्ष देतो’ असं आश्वासन श्रीकृष्णानं गीतेत दिलं आहे. खरंच स्वातंत्र्य हा किती गोड शब्द आहे. त्याला आनंदाची किनार व मृत्तीचा सुगंध आहे. एका कैद्याच्या हातकड्या काढल्या व त्याला विचारलं, तुला कुणाचा आवाज आवडतो? रफी, भीमसेन जोशी की लतादीर्दीचा? तो म्हणाला, आता तुम्ही माझ्या हातातल्या बेड्या काढताना जो आवाज झाला तो आवडला. कारण तो स्वातंत्र्याचा आवाज होता. बंध तुटीचा आवाज आहे.

क्र. ज्योती जेवडे
 बी.ए. भाग ३

गुदलामध्ये पडे तोटा

संत साहित्य आणि जीवन व्यवहार याचा फारसा संबंध नाही या दृष्टीनेच आजही संत साहित्याकडे पाहिले जाते. आयुष्यभर पुरेल एवढा तोटा व्यापारात झाल्यानंतर तुकोबा परमार्थाकडे वळले. नाथ महाराज तर शांतीब्रह्मच होते. नामदेवांना कपड्यांचा व्यापार जमला नाही म्हणून दामा शेटीने स्वतः व्यापार केला व नामदेवास विडुलाच्या पुजेसाठी ठेवले. गोरा कुंभाराची मडक्याची माती कालवायाची सोडून देवाच्या भजनात आपलेच मूल पायदळी आले, तरी त्यांना कळलेच नाही. संताच्या जीवनातील अशा शेकडो कथांचे उदात्तीकरण करून संतांना एका बाजूला देववादी ठरविण्यात आम्ही त्यांना अव्यवहारी ठववून मोकळे होत आहोत. संत साहित्याच्या अनुयायांना आजही व्यवहारशून्य मानले जाते. कारण लौकिकापेक्षा पारलौकिकाची काळजी कळणाऱ्या संतांच्या विचारात संसाराच्या पैलतीरावरच्या आध्यात्मिक गोईंच्या कपोलकल्पना रंगविल्या जात होत्या. या गैरसमजाचे उत्तर देताना तुकोबाराय एका अभंगात म्हणतात

‘मुदलामध्ये पडें तोटा ऐंसा खोटा उदीम।

अणिकांचि का लाज नाहीं

आळस जिंही जिंतिले।

एक सांते सारिखी वित्ते हानि हिते वेगळाली।

तुका म्हणे हित धरा नव्हे पुरा गावंदळ।’

ज्या व्यापारात मुदलात तोटा होत असेल असा व्यापार काय कामाचा. एकाच वेळी एकाच बाजारात एकच वस्तू समान भांडवल व एकाच गावचे दोन व्यापारी करू लागले तर एकास तोटा व दुसऱ्यास नफा होतो. कारण एकाकडे कौशल्य आहे, तु दुसऱ्याच्या तोंडावरची माशी उठत नसेल तर अशा आळशी व्यापाच्याकडे वस्तू खरेदीसाठी कोण येणारं? म्हणून अत्यंत सावधचित्ताने व्यापार उदीम करतो. तो लौकिकासही जिंकतो व अलौकिकासही प्राप्त करून घेतो; पण हे ज्याला जमतच नाही, तो गावंदळ या संज्ञेस पात्र ठरतो. तुकोबांचा हा प्रातिनिधिक अभंग त्यांच्या सांसारिक सक्रियतेचा प्रत्यक्ष पुरावा आहे.

क्र. गौरी खरिपकर
 बी.ए. भाग ३

कर्मचे बीजारोपण

शिक्षणासाठी आणि रोजगारासाठी विदेशात गेलेला भारतीय युवार्वग तेथील स्वचंद्र जीवन पद्धतीचा आहारी जात आहे. पैशाच्या मोबदल्यात भारतीय संस्कृती पणाला लावत आहे. स्वतःचे संस्कारी जीवनसुध्दा गहाण ठेवत आहे. स्वतःचे संस्कारी जीवनसुध्दा गहाण ठेवत आहे. एके काळची म्हण होती की 'धन गेले तरी काही गेले नाही, तन गेले तर थोडे काही गेले, पण चरित्र गेले तर सर्व काही गेले' आज हीच म्हण उलटी झाली आहे. चरित्र गेले तर काही हरकत नाही, तन गेले तर थोडेसे नुकसान झाले, पण धन गेले तर त्यांच्याकडे गुणांची, चांगल्या संस्कारांची गरिबी दिसून येते. भारत संतांची, महात्म्यांची अनेक योगींची जन्मभूमी आहे. त्यांच्या पवित्र जीवनाचा सन्मान करून आपण ही प्राचीन संस्कृती जपण्याचा पूर्ण प्रयत्न करूया. यासाठी आपण स्वतः सुसंस्कारी बनण्यास प्रयत्नशील राहू या. कारण आज प्रत्येक मनुष्यात कोणत्या ना कोणत्या वाईट सवयी आहेत. कदाचित याच सवयी ज्यांना संस्कार म्हटले जाते, यामुळे आपण दुःखी आहोत. सुक्ष्म आणि स्थूल सवर्योंना बदलण्यासाठी प्रत्येक कर्मावर लक्ष ठेवायला हवे. कारण या कर्माची शृंखला संस्कारांना जन्म देते आणि हेच शक्तिशाली संस्कार आपल्याकडून वारंवार तेच कर्म करून घेतात. कर्म आणि संस्कार यात एक सुक्ष्म धागा आहे. जर त्याला जाणीवपूर्वक युक्तीने तोडण्याचे सामर्थ्य आपल्यात आले तर पूर्ण जीवनच बदलून जाईल. आपण आपल्या जीवनाचे शिल्पकार आहोत, पण मनुष्य जीवन त्याच्या कुटुंबाला, समाजाला तसेच देशाला घडवते. आपले सुसंस्कारी जीवन नवीन संस्कृतीला जन्म देऊ शकेल. देशाचे उज्ज्वल भविष्य आपल्या सर्वांच्या हातात आहे. चला तर मग, आपल्या श्रेष्ठ कर्माचे बीजारोपण करून सुंदर संस्कारांनी नवीन संस्कृतीची बाग फुलवू या. या बागेत येणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तिला गुणांचा सुवास, उत्साहाचा झोपाळा, प्रेमाची सावली लाभेल जेणेकरून त्याचे जीवनही सुगंधी बनेल.

कु. रेणुका कडू
बी.ए. भाग ३

सूक्ष्माची अनुभूती

समर्थ्यांनी राघवाच्या स्वरूपाबद्दल असे म्हटले आहे की, नभासारीखे रूप या राघवाचे। मनी चिंतीता मूलतूटे भवाचे। राघव हा शब्द केवळ प्रभूरामचंद्राच्या पुरता मर्यादित वापरलेला नसून अत्यंत व्यापकपणे राघव हा शब्द वापरला आहे. सर्व देवांच्या ठिकाणी समर्थाचा असणारा हा आदरभाव जाणून घेण्यासारखा आहे. ज्या भगवंतांचं स्वरूप अतिशय विशाल आहे. त्याला आकाशीचं सामर्थ्य उपमा देतात. पण त्या परमात्म्याची अनुभूती हा विषय अत्यंत सूक्ष्म आहे. सूक्ष्माची अनुभूती हा सूक्ष्मानेच घ्यावी लागते. आत्मस्वरूप सूक्ष्म आहे, या सूक्ष्माचे भान सुटून देणारी कर्म परमात्म्याला अपर्ण करीत आपल्या मूळ आनंद स्वरूपाशी सुसंगत आचरण राखणारी ती आत्मबुद्धी. अगदी थोडक्यात सांगायचे तर स्वार्थात चिकटलेली आणि स्वार्थासाठी धडपडणारी ती देहबुद्धी मनही जसजसे आपल्या कक्षात येत जाते तसतशी ही आत्मबुद्धी प्रकाशमान होत जाते. स्वार्थ साधना साधण्यासाठी आजवर जी शक्ती वापरली व आजही वापरली जात आहे, तीच शक्ती स्वतःमध्ये सुधारणा घडवून आणण्यासाठी, आत्मभान जागविण्यासाठी आणि निःस्वार्थ होण्यासाठी वळविणे हे सर्वोत्तम होईल. मन जागृत झाले तर ते सहज शक्य होते. मन जागृत करण्यासाठी स्वतःतील विवेक जागवला पाहिजे. तो प्रयत्नपूर्वक जागवता येतो. विचारांच्या मागे धावण्यापेक्षा विचारांना मागे टाकून त्यांना ओव्हरटेक करू देऊ नका. विचार आणि विकार यात फरक आहे. तो जाणीवपूर्वक लक्षात घेतला पाहिजे. विकार ही एक आसुरी शक्ती आहे. आसुरी शक्तीचे स्मरण सुध्दा होऊ नये यासाठी भगवंताचे स्मरण करायला सांगितले आहे. विकारांवर विजय मिळवायचा आहे हा सुध्दा साधनेच्या वेळी संकल्प नसावा. कारण जो संकल्प म्हणून केला जातो त्याचे अंतःकरणात स्मरण राहते. म्हणून विकारांचे स्मरण हेच खरे मरण असते. हे स्मरण होऊ देता कामा नये.

पवन राऊत
बी.ए. भाग ३

संपन्नतेचा गूलगंग

केवळ रोग, आजाररहित असणे म्हणजे आरोग्य नव्हे. जेव्हा तुमचे शरीर, तुमचे मन, तुमच्या भावना आणि तुमची ऊर्जा यात उत्तम समन्वय असतो. आणि जेव्हा तुम्ही आतून परिपूर्णता अनुभवता तेव्हाच तुम्हाला खरोखर आरोग्यदायी वाटते. आज जगात पुष्कळ लोक वैद्यकीयदृष्ट्या जरी रोगमुक्त असले तरी वास्तविकपणे सहसा ते आरोग्यवंत नसतात. त्यांना औषधांची गरज नसेलही पण त्यांची संपूर्ण शरीरप्रणाली परिपूर्णता अनुभवत नाही. त्यांच्यात शांती, समाधान आणि आनंदाचा अभाव असतो. तुम्हाला वाटते की नैराश्याची एक ठरावीक सीमा पार केल्यानंतरच तुम्ही आनंदाने प्रफुल्लीत नसाल तर एक प्रकारे तुम्ही आजारीच आहात, म्हणजे तुमच्यात आंतरिक समन्वय आणि समतोल याचा अभाव आहे. असे घडण्यामागचे मुख्य कारण म्हणजे तुम्ही कधी याकडे लक्ष्य दिले नाही. सर्वकाही बाहेरुन दुरुस्त करण्याची मनोवृत्ती अगोदर तुम्ही सोडून द्यावी. कुठलाही डॉक्टर किंवा औषध तुम्हाला आरोग्य देऊ शकत नाही. जेव्हा तुम्ही आजारी पडता तेव्हा तुम्हाला ते त्यातून बाहेर पडण्यासाठी थोडीफार मदत करू शकतात. पण आरोग्य हे आतून घडतं आणि घडायला हवं. आरोग्य म्हणजे फक्त शारीरिक पातळीशी निगडीत नाही. आज आधुनिक वैद्यकशास्त्र म्हणते की, मानव म्हणजे शरीर आणि मन यांचे समान संमिश्रण आहे.

जे काही मनात घडतं त्याचे परिणाम शरीरावर दिसून येतात. जे काही शरीरात घडत त्याचे परिणाम मनावर दिसून येतात. म्हणून आपली जीवन जगण्याची पद्धत, आपली मनोवृत्ती, आपल्या भावना, आपली मूलभूत मानसिक स्थिती, दैनंदिन कार्य सक्रियता, मनाची सुत्रबद्धता एकूण या सर्व गोष्टी उत्तम निर्माण व्हायचं असेल तर आपल्याला नक्कीच आपल्या आत थोडं आंतरिक इंजिनीअरिंग करावं लागेल.

कृ. वैष्णवी फाळके
बी.ए. भाग ३

लक्ष वेधणे चूक आहे ?

सोशल मीडियावर आपले जीवन पोस्ट करताना या क्षणी मजा वाटते; पण २० वर्षांनंतर तुम्हाला आजच्या पोस्ट्स, फोटोत आणि घडामोडी बघून कसं वाटेल? एक विद्यार्थी विचारतो की, सोशल मीडियावर भावना व्यक्त करणे आणि लोकांच लक्ष वेधून घेणं चुकीचं आहे का? आमची पिढी सतत इतराचं लक्ष वेधून घेण्याच्या प्रयत्नात असते. मला वाटतं आपल्यापैकी बहुतेक जण याच्याशी सहमत असतील. आम्ही आमचा आनंद, दुःख, आज काय काय केलं, काय खाल्लं आणि कोणाला भेटल्लो हे सगळे व्हॉट्सॲप, फेसबुक, स्नॅपचॅट, इन्स्ट्राग्राम इत्यादीवर पोस्ट करतो. समस्याचं निराकरण न करता किंवा कोणत्या मित्राशी त्याबद्दल न बोलता, आम्ही त्या पोस्ट करतो आणि जगाला मोरठ्याने ओरडून सांगतो की, आम्ही दुःखात आहोत. हे असं सोशल मीडियावर व्यक्त होणं किंवा लक्ष आकर्षून घेणं चुकीचं आहे का? हे चूक की बरोबर हा प्रश्न नाही.

आयुष्याच्या या टप्प्यात तुम्ही चांगल-वाईट जे काही बोलता ते आज एवढं महत्त्वाचं नाही. ते चुकीचं आहे का बरोबर, हे देखील आपण ठरवणार नाही. ते खासगी आहे. डिजिटल मीडियावर सगळ्या गोष्टी आयुष्यभर राहतात. तुम्ही जर फेसबुकवरुन काढून टाकल्या तरी कोणीतरी, कुठेतरी त्या साठवत असतो आणि हे सगळं भलत्या वेळी तुमच्यासमोर येऊन तुम्हाला भलत्या प्रसंगांना सामोरं जावं लागू शकतं. आज आपण जसे आहोत ते कदाचित १० वर्षांनंतर लाजिरवाणं होऊ शकतं. माणसांना याआधी कधीच अशाप्रकारे संवाद साधणं शक्य नव्हतं. पण हे आता उपलब्ध झाल्यावर आपण त्यावर बोलतोय तरी काय? मला वाटतं थोड्या वैचारिक परिपक्वतेची गरज आहे. पण असं वागणं थोडं लहरी वाटतं. उद्या तुम्हाला हे थोडं विचित्र वाटू शकेल. जर तुम्हाला तसं वाटणार नसेल तर ठीक आहे. पण याचा विचार करून आज समंजसपणे वागायला हवं, कारण तो समंजपणा पुढच्या आयुष्यात उपयोगी ठरेल.

कृ. प्रगती मानकर
बी.ए. भाग ३

आलस्य द्वडावा

आळशी लोक नेहमीच नशिबाला दोष देतात. आम्हाला संधी मिळाली तर मोठा पराक्रम करु, अशा वल्याना करण्यातच त्यांचा वेळ जातो. केवळ बोलाचा भात आणि बोलाचीच कढी. प्रत्यक्षात काही करायचेच नाही. शिवाय समाजातील यशस्वी लोकांचा मत्सर करण्याची सवय अशा लोकांना जडते. आळसामुळे सोप्या गोष्टीही अवघड वाटू लागतात. अशाने त्यांच्या आयुष्यात त्यांना काहीच साध्य होत नाही. अपयश झेलतच ही आळशी मंडळी जगत असतात. याउलट उद्योगी लोकांचे असते. त्यांच्या प्रयत्नाने अवघड गोष्टीही सहजशक्य होतात. विविध क्षेत्रातील यशस्वी लोकांमध्ये अशा व्यक्तीचा समावेश असतो. भगवतगीता म्हणजे, जो स्वतःच्या उद्धारासाठी स्वतःच्या प्रगतीसाठी असतो त्यालाच ईश्वरही मदत करतो. झोपलेल्या सिंहाने नुसती शिकारीची कल्पना केली, तर पशू त्याच्या तोंडात आपोआप येऊन पडत नाही. तसेच कोणत्याही प्रकारचा प्रयत्न न करता आळसाच्या आहारी जाऊन केलेल्या मनोरथांनी कोणतेही कार्य सिध्दीस जात नाही. सतत प्रयत्न करणाऱ्या व्यक्तीच्या गळ्यातच विजयाची माळ पडते. उद्योगाच्या घरी 'रिधीसिध्दी पाणी भरी' हे वचन काही व्यक्तींनी खन्या अर्थाने सार्थ केले आहे. प्रपंच असो वा परमार्थ, राजकारण असो वा समाजकारण, प्रयत्नांची आवश्यकता सर्वच क्षेत्रात आहे. टाटा, बिला, किलोस्कर, अंबानी या उद्योगपर्तींनी अविरत परिश्रम घेतले म्हणून लक्ष्मी त्यांच्यावर प्रसन्न झाली. कित्येक घरात वैभवलक्ष्मीचे व्रत केले जाते. या व्रताला आपल्या प्रामाणिक प्रयत्नांची जोड असली तरच लक्ष्मीची आपल्यावर कृपा होईल. जर प्रयत्नच नसतील तर देवही काही करु शकत नाहीत, हे सत्य आहे. 'यत्न तो देव जाणावा' ही शिकवण समाजाला देण्यासाठी समर्थानी अथक परिश्रम घेतले. भिक्षेच्या माध्यमातून घराघरात जाऊन आलस्य अवघाच द्वडावा, यत्न उंडळचि करावा असा संदेश दिला.

क्र. कीर्ती देशमुख
बी.ए. भाग ३

माणुसकीचा दीप

रोज सकाळी उठताना अगदी आळस यायचा. आणखी थोडा वेळ झोपू या, असे मनात येर्इतोवर आजोबांची हाक यायची आणि प्रेम शब्दांत ते पाठीवर हात ठेवून म्हणायचे उठा उठा हो सकलिक वाचे स्मरावा गजमुख ! मग विचार यायचा हा गजमुख कोण ? मग आजोबा फोड करून सांगत गजमुख म्हणजे गजानन, गणपती. ही आठवण आली जेव्हा मी सर्जन झाले आणि माझ्या शिक्षकांनी किडनी रोपणाची शस्त्रक्रिया यशस्वीरित्या पार पाडली. त्यांनी सांधे बदलणे, लिहर बदलणे अगदी हृदयसुधा बदलते. अशा शास्त्रक्रिया शक्य झाल्या. पण अजुनपर्यंत मेंदू रोपणाची शस्त्रक्रिया मात्र केली नाही. म्हणूनच गणपती अजूनही आद्यदैवत मानले जाते. कारण गणेशजींचे डोक्याचे रोपण यशस्वी झाले आणि म्हणूनच गज आहे आनन ज्याचे, त्या गजाननाला 'आधी वंदू तुज मोरया' असे म्हणतात. कुठलीही अडचण आली की आपण प्रथम देवाला वंदन करतो, त्याच्यावरच विश्वास ठेवतो. भगवंताच्या नामस्मरणाने रममाण होणे हे सर्वांच्या हिताचे.

प्रसन्न झाला देव मानवा, माग हवे ते माग म्हणाला. शस्त्र हवे मज माणूस वदला, सर्व साध्य हो पराक्रमाते पण शस्त्राने संहार झाला.

माणूस पुन्हा देवासमोर उभा ठाकला आणि मागणे मागू लागला. देवाने शास्त्र दिले, पण माणसाने त्याचा दुरुपयोग केला आणि व्हायरसची उत्पत्ती झाली. मानवतेला धोका निर्माण झाला. पुन्हा माणसाने संहार टाळण्यासाठी देवाकडे मागणे मागितले. देव म्हणता झाला.

'काय हवे तुज बावरलो मी
वाट दिसेना या तिमिरातून
अरे मानवा तुज जवळीच आहे
दीप लाव तो माणूसपण'

आज माणूसपण जपण्याची आत्यंतिक गरज आहे. ती आपण सगळ्यांनी जपू या. माणुसकीचा दीप लावू या सारे जग उजळवू या.

क्र. ऋतिका कापडे
बी.ए. भाग ३

वृक्ष मोठा की देव ?

देव या जगात अस्तित्वात नाही. तो मानवी कल्पनेतून रंगवला गेला आहे. मानवी दोष आणि गुण याची रीतसर जाणीव होण्यासाठी देवांच्या नावावर कथा रचल्या. ज्ञानी सिद्ध पुरुषांनी त्या ग्रंथातून लिहून ठेवल्या. त्या आधारेच देवांनी चित्र, शिल्प रूपाने जन्म घेतलेत. बुध्दीचा विकास व्हावा म्हणून देवाला ज्ञानाचे, शक्तीचे प्रतीक म्हणून चित्र, शिल्परूपाने जगापुढे उमे केले. देव नावाच्या शक्तीसमोर माणूस घाबरून असतो. पण आंतरिक ऊर्जा मात्र दबून राहते आणि तिथूनच अपयश मागे लागते. मानवी आंतरिक ऊर्जा, मनाची, बुध्दीची शक्ती सकारात्मक विचारांची ताकद, अचूक निर्णयक्षमता अशा अनेक गोष्टींची ओळख मानवाला व्हावी याच हेतूने देवालये धार्मिक ग्रंथासंपदा निर्माण करण्यात आली. परंतु त्यातून मोळ्या प्रमाणात अंधश्रेष्ठदा निर्माण होत गेली. फक्त पूजाअर्चा आणि कोरडे धार्मिक उत्सव यांची चलती झाली. त्यातून असे गैरसमज निर्माण झाले की देवाची भक्ती गेली की तो चमत्कार करून आपल्या पदरात सर्व काही टाकतो. यातूनच वैचारिक आणि आर्थिक गरिबी वाढत गेली. ज्यांनी ग्रंथ वाचून आणि शैक्षणिक ज्ञान मिळवून कर्मच्या दिशेने पावले उचलली ते-ते सर्व प्रगतीच्या मार्गावर पोहोचले आणि जे जे चमत्काराचे वाट बघत बसले त्यांच्या पायाखाली फक्त दुःखाची वाट आली. देव सर्वत्र भरला आहे याचा अर्थ उन, वारा, थंडी, जल, अग्नी, वायू, पृथ्वी हेच रूप ईश्वराचे आहे आणि याचेच प्रतीक म्हणून देवळात देवाला बसविण्यात आले. खरा देव हा निसर्ग आहे. म्हणूनच चित्रातला देव अस्तित्वात नाही, तो निसर्गाच्या उर्जेत जिवंत सापडेल. ज्याप्रमाणे झाडे, लता, वेली, स्वयंप्रेरणेने लहानाचे मोठे होतात आणि जगाला भरभरून देतात, हीच शिकवण ग्रंथ देतात. ती अशी की, देवाला मागू नका; उलट जगाला ज्ञान द्या. सहकार्य करा. दुसऱ्याला सर्वकाही देणाऱ्या झाडासारखे स्वतःला निर्मळ बनवा.

कु. पूजा बोकडे
बी.ए. भाग ३

ज्ञानापसी प्रेमा उत्तम

जगाला आधी प्रेम द्यावे की ज्ञान ? ज्ञान सर्वाना कळत नाही. त्याला बौद्धिक पात्रता लागते. केवळ ज्ञान रुक्ष असते. तुकाराम महाराज म्हणतात -

‘आणिक नये माझ्या मना
होकां पंडिता शाहाणा’

आपण यंत्रात ज्ञान लोड केले, पण त्याला भावना कुठे ? त्याजवळ जिव्हाळा असतो का ? म्हणून ज्ञानावर प्रेमाची सत्ता हवी. जगाला ज्ञानाची गरज आहे. पण भूक प्रेमाची असते. प्राण्यांसोबत मैत्री फक्त ज्ञानाने होत नाही. तिथे प्रेम लागते. हे हेमलक्षसा येथे प्रकाश आमट्यांच्या घरी कळते. प्रेम वाघाला व सापालाही मित्र बनविते. महर्षी नारदांनी भक्तीचे वर्णन करताना म्हटले आहे.

“सात्वस्मिन्परमप्रेमरूपा”

भक्ती परम प्रेमरूप आहे, भक्ती प्रेमाचा ओलावा घेऊनच मोठी होते. फुलाला काळीन होता कसे फूल होता येईल, दुधाने दही दहयाचे लोणी व लोण्याचे तूप असा हा विकासक्रम कसा टाळता येईल. प्रेम हे जात, धर्म, प्रांताच्या सीमा ओलांडून पलीकडे जाते. ज्ञानही जाते, पण प्रेमाची पकड घट्ट दिसते. संत तुकाराम महाराज व अनगड शाहा हा मुस्लीम फकीर दोघांची जात वेगळी धर्म वेगळा, मग मैत्री कशी जमली, याचे उत्तर कबिरांनी भजनात असे दिले आहे, ‘सबसे उची प्रेम सगाई’ प्रेमाचा स्वभाव ज्ञानापेक्षा निराळा. ज्ञानात गणित व प्रेमात भावना असते. ज्ञानात दंभ व प्रेम. नम्र आहे. ज्ञान वर सरकते, प्रेम खाली झरपते. ज्ञान प्रकाश आहे, प्रेम पाणी आहे. ज्ञान मागते, प्रेम देते. ज्ञान शिक्षा सांगते, प्रेम क्षमा करते. ज्ञान भेद सांगते, प्रेम अभेदात नेते. ज्ञान शब्दातून प्रेम कृतीतून येते. ज्ञान दुःख ओळखते, प्रेम मदत करते. ज्ञान ताठर, प्रेम लवचिक आहे. पैठणच्या ज्ञानी लोकांनी उन्हात मूल रडताना पाहिले, पण प्रेमळ नाथांनी त्याला कडेवर घेतले, एक सुशिक्षित मुलगा बापाला वृद्धाश्रमात पाठवितो व दुसरा दुबईतून मुलगा बापाला फोन करून विचारतो, पण्या तुम्ही वेळेवर जेवता का ? गोळ्या वेळेवर घेत जा, तेव्हा बापाला दुबई लांब असून जवळ वाटते व दुसरा जवळ असून लांब वाटतो. खरच प्रेम निरुपम आहे. श्रीचक्रधर म्हणजे मूर्तिमंत प्रेम होते. त्यांनी समताही ममतेने सांगितली. ज्ञानाचे महत्त्व कमी न करता प्रेमाने त्यांनी उदात्तीकरण केले आहे. ज्ञानाला न दुखावता म्हणाले, ‘ज्ञानापसी प्रेम उत्तम.’

कु. काजल मेश्राम
बी.ए. भाग ३

निराशेवर मात करा

कु. प्रियंका गोलहरकर
बी.ए. भाग ३

ध्येयवादी प्रयोजन, नियोजन-सुव्यवस्था आणि साहसयुक्त पुरुषार्थपरायणता या सर्वाचा समन्वय करून एक गुच्छा तयार केला व त्यास 'प्रतिभा' नाव दिले तर त्यात अतिशयोती होणार नाही. सत्यात हजार हत्तींचे बळ असते असे म्हणतात. या सत्य आहेच, तथापि सत्यास प्रतिआयुक्त जागरुकपणा-साहस यांची जोड दिली तर दुधात साखर पाडल्यासारखे होणार आहे. त्यात मग हजार हत्तींचे बळ म्हणण्यापेक्षा लाख ऐरावतांची शक्ती सामावते असेही म्हणता येईल. त्यास मनुष्य जीवनाचे सर्वात मोठे सदभाग्य व शक्तिसंपन्नता सुधा म्हणता येईल. पण प्रतिभा म्हणजे दुष्ट-दुर्जनांचे साहस नव्हे. धाक-दहशत दाखवून बरे-वार्ड काम एखाद्याकडून करून घेणे हे चोर-दरोडेखोरांचे कार्य म्हणजे प्रतिभा म्हणता येणार नाही. तसे झाले तर जगातील सर्व अतिरेकी व गुन्हेगार हे सुधा प्रतिभावंत ठरतील.

नारद एका जागी फार काळ थांबत नसत, तथापि त्यांच्या थोड्याशा सहवासानेच ध्रुव, प्रल्हाद, रत्नाकर डाकू (पुढे वात्मीकी) यांच्या जीवनाचा कायापालट करून त्यांना किती उच्च स्थितीत नेऊन ठेवले ! वेदव्यासांची साहित्य साधना प्रसिद्ध आहे. भगवान गणेश त्यांना मदतीसाठी लिपिक बनून धावून गेले. पृथ्वीवर स्वर्गाची गंगा अवतरण करण्याचा पारमार्थिक पुरुषार्थ व साहस भाजीस्थाने केला. त्यास काही अडचण उद्भवली तेव्हा भगवान शंकरांनी

आपल्या जटा विसरून त्यास गंगा अवतरणात साहाय्य केले. विश्वामित्रांना आवश्यकता पडली तेव्हा राजा हरिश्चंद्राने आपले सर्वस्व समर्पित केले. गायत्री मातेची कृपा त्या महाऋषीस जीवनभर मिळत राहिली. महासती व तपस्विनी अनसुया मातेच्या आज्ञेने तिन्ही देव तिच्या अंगणात बालक बनून खेळत राहीले. त्यात त्यांना आपणास लाभल्याचा आनंद मिळाला. जपानचे गांधी म्हणून ख्यातनाम झालेल्या कागावा यांनी आपल्या समाजाच्या पतित-दलितांना सभ्य व समर्थ प्रजेच्या पक्तीत आणून बसविले.

महामना मालवीयजी, स्वामी श्रद्धानंद, महायोगी श्री अरविंद, राजा महेंद्रप्रताप, कविसम्राट रवींद्रनाथ टागोर यांनी प्रवर्तित केलेल्या शिक्षण संस्थांतून अगणित उच्चकोटीचे प्रतिभावंत निर्माण होऊन राष्ट्रास भूषणावह ठरले. त्या घटनांचे विस्मरण होणे शक्य नाही. स्वामी दयानंद सरस्वती व स्वामी विवेकानंद यांनी भारतात जे जनजागरण व जनकल्याण घडवले त्यास तोड नाही. प्रतिभावंत जन असेच कार्यक्रम हाती घेतात व ते तडीस नेत असतात.

राष्ट्रप्रेमाची गंगा वाहू ढे

कु. स्वाती बैस
बी.ए. भाग ३

कर्तव्यधर्मात व्यक्तिगत धर्म, समाजधर्म आणि राष्ट्रधर्म हे तीन प्रमुख होते. व्यक्तिगत धर्म व्यक्तींच्या सुख-समृद्धी आणि विकासासाठी असते. समाजधर्मात व्यक्ती आणि समाजाच्या विकासाचा विचार होतो, तर राष्ट्रधर्मात व्यक्ती, समाज आणि राष्ट्र ह्या तिघांच्या विकासाचे उद्दीष्ट समाविष्ट असते. म्हणजेच एका राष्ट्रधर्माच्या अनुपालनाने इतर दोन्ही धर्माचे फळ आपोआप प्राप्त होते. म्हणून तिन्ही धर्मात राष्ट्रधर्म सगळ्यात जास्त महत्त्वपूर्ण आहे. तन-मन-धन-श्रम-साधना-व्यवसाय-विचार-कला-विज्ञान-धर्म-अध्यात्म यांचा प्रसार करून राष्ट्रसेवा करणे, त्याच्या सुख-शांती-समृद्धी आणि प्रगतीसाठी निषेने प्रयत्न करणे हाच राष्ट्रधर्म आहे. म्हणून राष्ट्रधर्म सर्वात मोठा धर्म मानला गेला आहे.

माणूस ज्या मातृभूमीच्या अंगाखांद्यावर खेळत लहानाचा मोठा होतो, ज्या संस्कृतीचा वारसा घेऊन आपले जीवन सुसंस्कृत करतो, जन्मापासून मृत्युपर्यंत जिच्या अनेकानेक उपकार अनुदानाने अनुग्रहित होऊन उन्नती करणे, त्या राष्ट्रभूमीप्रति त्याचे आद्य कर्तव्य असते की, मातृभूमीच्या प्रगती-विकासाबाबत विचार करणे व असे आचरण आत्मसात करणे ज्या योगे सगळ्यांचे कल्याण साध्य करतो येईल असे केल्यावरच आम्ही खच्या अर्थाने राष्ट्रक्रणातून मुक्त होऊ शकू. क्रणातून मुक्त होऊन त्याचे उतराई होणे हीच खरी कृतज्ञता आहे.

मातृभूमीला मातृतुल्य मानले गेले आहे. ज्या देशाचे आपण नागरिक आहोत. ज्या भूमातेने आम्हास जन्म दिला. साधन-सुविधांच्या योगे 'माणूस' म्हणण्यायोग्य बनविले ती भूमी खचितच आई आहे. म्हणूनच तर आम्ही आपल्या देशाला भारत माता संबोधतो. बाळ आईशिवाय कसे राहू शकेल? जगले वाचले तरी ते निष्क्रिय मातीचा गोळाच राहणार. कोणतेही आकार-रूप त्यास प्राप्त होणार नाही. तीच गोष्टी मातृभूमीलाही लागू पडते. माणूस ज्या देशाचा नागरिक असतो तिथेच त्याला प्राथमिक शिक्षण व ज्ञान मिळत असते. त्याच्या निर्माण, प्रगती, समृद्धित राष्ट्राची साधन संपत्ती कामी पडते आणि त्यामुळेच तो एक योग्य सुजाण नागरिक घडतो. ह्या दृष्टीने जर जननी आणि जन्मभूमी एकाच श्रेणीतील असून त्यांना स्वर्गापेक्षाही महान श्रेष्ठत्व प्रदान केले गेले आहे. कारण स्वर्गात तर फक्त सुख-आनंदच प्राप्त होतो पण आई जन्मभूमीच्या कुशीत आनंद प्राप्त बरोबरच योग्य पिढी आणि नागरिक देखील घडले जातात.

दानाचा महिमा

कृणाल शिखरे
बी.ए. भाग ३

“दान ही एक सत्प्रवृत्ती आहे. केवळ पैशाचे दान करुनच नव्हे तर श्रम वेळ, प्रोत्साहन, स्नेह, सहानुभूती यांचे दानही श्रेष्ठ दान होऊ शकते. स्वभावात औदार्य असेल तर दानशीलता उत्स्फूर्तपणे वाढत जाईल.”

इतरांच्या दुःखात जे सहभागी होत नाहीत त्यांना स्वतःच्या संकटकाळातही कुणाकङ्गन मदत मिळत नाही. उदार स्वभावाच्या लोकांचे नुकसान होताना दिसते, कारण इतरांना मदत करण्यात त्यांचा वेळ, बुध्दी व पैसा खर्च होत असतो. पण सूक्ष्म विचार केला तर परिस्थिती अगदी उलट असते. बीज जमिनीत गाडून घेते पण त्यातूनच अंकूर फुटून रोपटे बनते. कालांतराने त्याचे डॉलदार वृक्षात रुपांतर होते. त्या वृक्षाच्या छायेच्या, फळाफुलांचा सर्वाना उपयोग होतो. बीजाने जे गमावले त्याच्या कित्येक अधिक पटीने त्यातून निर्माण झालेल्या वृक्षाने कमावले तेव्हा उदार स्वभावाचे लोक मूर्ख न ठरता दूरदर्शी व शहाणेच ठरतात. इतरांशी औदार्याची व सहकार्याची भावना ठेवल्याने परिणामी आपल्याच आत्मिक वृत्तीचे संवर्धन होते. इतरांच्या मनात आपल्याविषयी श्रद्धा, आदर व स्नेह निर्माण होतो. अशात्तहेने उदार व्यक्ती तोट्यात नसून लाभातच राहतात. त्यांच्या चुंबकीय आकर्षणाने सर्व बाजूने त्यांच्यावर सहकार्याचा सुखद वर्षाव होऊ लागतो.

धर्मशास्त्रांनी दानाचा महिला मुक्तकंठाने गायिला आहे. प्रत्येक सत्कर्माशी त्याचे नाते जोडले आहे. त्याचे कारण संपर्णी एकेठिकाणी साचून न राहता

तिचे अभिसरण व्हावे, हे तर आहेच, पण हेही एकमेव कारण नव्हे, तर उदार सहकार्य करण्याची वृत्ती प्रत्येकात विकसित व्हावी हा त्यामागचा हेतू आहे. आपण स्वतःच्याच दुःखांना दुःख न मानता इतरांच्या दुःखातही तेवढेच संवेदनशील असावे हे त्याचे मूलभूत प्रयोजन होय. इतरांच्या दुःखाने आपल्या अंतःकरणात करुणा व दया यांचे पाझार फुटत असतील तर समजावे की आत्म्याची कोमलता जिवंत आहे व व्यक्ती आत्मोन्नतीच्या मार्गावर प्रगती करीत आहे.

जे का रंजले, गांजले, त्यासी म्हणे जो आपुले, तोचि साधु ओळखावा, देव तेथेचि जाणावा असे संतवचनच आहे. इतरांचे दुःख व कष पाहून ज्यांना थोडीसुधा दया येत नाही अशी माणसे स्वतः कूरकर्म बनतात. या आंतरिक अवस्थेलाच ‘असुरता’ असे म्हटले जाते, असे लोक स्वतःच्या स्वार्थासाठीच नव्हे तर अकारण सुधा परपीडेने सुखावत असतात व त्याला शौर्य असे गोंडस नाव देत असतात. म्हणून माणसाने आसुरी वृत्ती सोडावी व देवत्वाची वृत्ती बाळगावी. त्यासाठी औदार्यपूर्ण सहकार्याची प्रवृत्ती त्यांच्या अंतःकरणात विकसित होईल असे आचार विचार वाढविण्याची गरज असते त्यासाठीच दानाचा महिमा गायिला गेला आहे.

दान ही एक सत्प्रवृत्ती आहे. केवळ पैशाचे नव्हे तर श्रम वेळ, प्रोत्साहन, स्नेह, सहानुभूमी यांचे दानही श्रेष्ठ दान होऊ शकते. स्वभावात औदार्य असेल तर दानशीलता उत्स्फूर्तपणे वाढत जाईल.

तुका म्हणे सुख परविया सुखे ।

कृ. रेखा शेगोकार
बी.ए. भाग ३

“ज्याच्या सुखासाठी आपण प्रयत्न करतो तो समाधानी झालेला पाहून आपल्या मनाला एक वेगळाच आनंद मिळतो. संत नित्यसुखी असतात कारण त्यांचा सातत्याने दुसऱ्यांना सुखी करण्याचा प्रयत्न चाललेला असतो.”

मानव सातत्याने सुख मिळविण्यासाठी प्रयत्नशील असतो. परंतु सर्वांचा अनुभव असा आहे की सुखानंतर दुःख येतच असते. म्हणून नित्य सुख ही कल्पनाच उभी राहत नाही. तुकाराम महाराज इतरांना सुखी करा म्हणजे तुम्हाला सुख मिळेल असे सांगतात. तुकाराम महाराजांच्या वचनामागे मोठा सिधांत उभा आहे. स्वतःला सुख प्राप्त करण्याच्या हेतूने केलेला प्रयत्न जर विफल झाला तर तो प्रयत्नच दुःखाला कारणीभूत ठरतो. इतरांना सुखी करण्याच्या प्रयत्नात असे घडण्याची शक्यता कमी असते. ज्याच्या सुखासाठी आपण प्रयत्न करतो तो समाधानी झालेला पाहून आपल्या मनाला एक वेगळाच आनंद मिळतो. संत नित्यसुखी असतात कारण त्यांचा सातत्याने दुसऱ्यांना सुखी करण्याचा प्रयत्न चाललेला असतो.

ज्याच्यामुळे गडगंज संपत्ती, सुखसाधने आहेत ते जगामध्ये कल्पना आहे परंतु ही मांडणी सर्वथा चुकीची आहे. खरे म्हणजे देवाने सुख देण्यामध्ये कुठलाही भेदभाव केलेला नाही. एखादा अत्यंत भुकेला आहे त्याला पुरणाची पोळी मिळो किंवा ज्वारीची भाकरी मिळो. भूक शमविण्याचे सामर्थ्य दोन्हीतही सारखे असते. अंतिम समाधानात फरक नाही. एखादा श्रीमंत गादीवर झोपतो आणि एखादा कष्टकरी पोत्यावर विश्राम करतो, त्यावेळी झोपेपासून मिळणारे सुख

साधनाशी निगडीत नाही हे स्पष्ट होते म्हणून देवाने भेदभाव केलेला आहे असे म्हणता येत नाही. कारण झोपेचे सुख दोघानाही सारखेच नाही.

झानेश्वर माऊलींनी झानेश्वरीमध्ये म्हटले आहे ‘सौभाग्य पोखले । सुखाचे एथ ।’ या ठिकाणी सुख सौभाग्यशाली बनले असा संकेत सहजच प्रश्न पडतो. ‘सुखाचे सौभाग्य’ काय असेल? माऊलींनी काय सुचवायचे आहे? ही ओवी महाभारत या ग्रंथाची थोरवी मांडण्यासाठी आलेली आहे. व्यासांकडून महाभारताची निर्मिती झाली आणि त्यामध्ये सुख सौभाग्यशाली झाले. यातून असा अर्थ ध्वनित होतो की गीता तत्वज्ञान जगामध्ये येण्या अगोदर सुखाची कल्पना ही इंद्रियसुखापुरती मर्यादीत होती त्यालाच ऐहिकसुख म्हटले आहे. गीता तत्वज्ञानानुसार ऐहिकसुख हे नित्यसुख नाही आणि बन्याचवेळा ते सुखदुःखाचे मिश्रणच आहे. गीतेने आत्मसुखाची मांडणी केली. माऊली म्हणतात - ‘किंबहुना ऐसी सोये । जीवू आत्मेयाची लाहे । तेथे तेया काही होये । तेया सुख जाणे ।’ संतांचा बोध स्पष्ट करतो की आत्मसुख हेच शाश्वत आहे आणि एकदा ते प्राप्त झाले की ते नित्यच असते आणि मानवी देहाचे कर्तव्य हेच आहे की त्याने आत्मसुखासाठी प्रयत्न करावा, गीतेच्या आत्मसुखाच्या मांडणीमुळे सुखच सौभाग्यशाली बनले ही महत्व कल्पना संतांनी रुजविली आहे.

सौंदर्य श्रेष्ठ की बुद्धिमत्ता

एका नगरीत एक राजा राज्य करीत होता. राजाकडे अपार संपत्ती होती. तसेच स्वतःच्या बुद्धिचातुर्याने पराक्रमाने त्याने आपल्या शत्रूना जिंकले होते. अनेक विद्वान त्याच्या पदरी होते. फक्त हा राजा खूपच कुरुरुप होता.

एकदा त्याच्या दरबारात एक अत्यंत लावण्यवती नर्तिका तिचे नृत्यकौशल्य सादर करण्यास आली. राजाने परवानगी देताच राजाला मुजरा करून तिने तिच्या नर्तनास प्रारंभ केला. ती अत्यंत सुंदर नाच करीत होती. तिचे सौंदर्य व तिचे बहारदार नृत्य यांचा अप्रतिम असा संगम दरबारात झाला होता. राजासहित सर्व दरबारी मंत्रमुग्ध झाले होते.

नृत्याचा कार्यक्रम संपला. त्या नर्तकीला राजाने अनेक भेटी दिल्या. द्रव्यही दिले. राजधानी सोडण्याआधी राजाचा निरोप घेण्यासाठी जेव्हा ती आली तेव्हा तीने राजाला विचारले, “महाराज, राग येणार नसेल तर एक प्रश्न विचारते” राजाने संमती देताच ती म्हणाली, “ब्रह्मदेवाने जेव्हा सौंदर्य वाटले तेव्हा आपण हजर नव्हता का” तेव्हा राजा चटकन म्हणाला, “अग तू तेव्हा सौंदर्य मिळविण्याच्या रांगेत उभी होती. त्यामुळे तुला सौंदर्य मिळाले आणि मला बुद्धिमत्ता पण म्हणूनच आज मी तुझ्यासारख्या अनेकांना माझ्या इशान्यावर नाचवू शकतो.”

हे एकताच नर्तिका मान खाली घालून निघून गेली.

तात्पर्य : सौंदर्यपेक्षा बुद्धिमत्ता ही केव्हाही श्रेष्ठ असते.

कु. मनीषा सोनोने

बी.ए. भाग ३

यशाचा कानमंत्र

प्रत्येकालाच यश हवं असतं. मात्र यशस्वी होण्यासाठी नाव कमवण्यासाठी काही किंमत मोजावी लागते. ही किंमत मोजण्यासाठी तयारी ठेवली आणि थोडी मेहनत केली तर तुम्ही देखील या यशस्वी लोकांच्या पंक्तीमध्ये स्थान मिळवू शकता.

यशाचा पहिला मंत्र म्हणजे शब्द आणि वेळ पाळण. तुम्ही दिलेला शब्द आणि वेळ पाळायलाच हवी. एखाद काम विशेष वेळेत करण्याच कबूल केलं असेल तर वेळेआधीच ते पूर्ण करायचा प्रयत्न करा. नियोजनाअंती हे सहजशक्य होईल. मुख्य म्हणजे आपण वेळेत पूर्ण करु असा विश्वास असल्यासच एखाद्याला शब्द द्या. सहकर्मचाऱ्यांना मदत करणं हा यशस्वी आणि लोकप्रिय होण्याचा उत्तम मार्ग आहे. दुसऱ्याला मदत केल्याने आपल्याला काही नवीन शिकायला मिळत असतं. यामुळे मदत करताना मागे राहू नका. प्रसंगी आपणहून मदत देऊ करा. तुमचा हा स्नेहपूर्ण व्यवहार प्रगतीस चालना देईल. कार्यक्षेत्रामध्ये हृदयापेक्षा डोक्याने काम करण इष्ट ठरतं. बरेचदा मन नाखुष असतं. विविध कारणानं व्यथित असतं. मात्र कार्यक्षेत्रामध्ये पाऊल ठेवल्यावर मनातली ही नकारात्मकता दूर करायला हवी. कारण नकारात्मकतेचा कार्यक्षमतेवर स्पष्ट परिणाम बघायला मिळत असतो. म्हणूनच घरातील ताणतणाव ऑफिसमध्ये आणू नका.

एखाद्या कामाबाबत सविस्तर माहिती असल्यास आणि आपण ते काम पूर्ण करु असा शंभर टक्के विश्वास असल्यासच ते काम स्वीकारा. हाती काम घेऊन नंतर अर्थवट सोडणं योग्य नाही.

कु. प्रतीक्षा माहुलकर

बी.ए. भाग ३

हृदय जपणारी चतुःसूत्री

हृदयविकार होऊ नये तसेच जडलेला, हृदयविकार नियंत्रणात राहावा यासाठी योगासने- प्राणायाम, ध्यानधारणा, शाकाहार आणि आनंदी मनोवृत्ती या चतुःसूत्रीचा वापर करावा. हृदयविकाराला आळा घालायचा तर आहारात बदल करण्याला पर्याय नाही. कोणताही विकार उद्भवण्याला मानसिक-भावनिक ताणतणाव प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरीत्या कारणीभूत ठरतात. आज सर्वत्र महत्वाकांक्षी, कामाला सर्वस्वी मानणाच्या, सदैव धावपळीत असलेल्या व्यक्तींची संख्या वाढत आहे. या व्यक्तींना 'टाइप ए पर्सनॉलिटी' असे संबोधले जाते. उद्दिष्ट वेगाने साध्य करताना या व्यक्तींना भावनिक ताणतणावांना सामोरे जावे लागते. या प्रक्रियेत त्यांच्या शरीरातील रक्तवाहिन्यांवर ताण पडून त्या आंकुचित होत असतात.

क्र. कल्याणी काळकर
बी.ए. भाग २

काळ-वेळेचा धडा

समय गूंगा नही
बस मौन है,
वक्त पर बताता है
किसका कौन है

माणसानं नेहमी वेळेचं आणि परिस्थितीचं भान ठेवावं असं सांगितलं जातं. याचं कारण जीवनात या दोन गोष्टी अतिशय महत्वाच्या ठरतात. कधी कोणावर कोणती वेळ येईल, हे सांगता येत नसलं तरी ती वेळही बरंच काही शिकवून जात असते. विशेषतः कठीण प्रसंगात खरी कसोटी असते. खरंच आपलं कोण, परकं कोण हे पारखण्याची संधी या निमित्तानं प्राप्त होते.

आयुष्यात कौतुक करणारे अनेकजण भेटतात आणि त्यातून आपल्याला समाधानही मिळतं. तुमच्या उत्तम परिस्थितीचा लाभ घेण्यासाठीही अनेकजण प्रयत्नशील असतात.

मात्र, तुमच्यावर कठीण वेळ येताच यातील किती पाठीशी उभे राहतात, हा खरा प्रश्न असतो. म्हणून आलेल्या प्रसंगाबद्दल वाईट वाटून न घेता किंवा त्याचं भांडवल न करता त्यातून योग्य तो बोध घ्यावा. तो आयुष्याच्या पुढील वाटचालीसाठी महत्वाचा ठरतो. आपलं नेमकं काय चुकलंय याचं आत्मपरीक्षण करण्याची संधीही या निमित्तानं प्राप्त होते.

क्र. वैशाली दुबे
बी.ए. भाग २

आधी क्षमता ओळखा

‘बेहतर से बेहतर की तलाश करो
 मिल जाये नदी तो समंदर की तलाश करो
 दूट जाता है शीशा पत्थर की चोट से
 दूट जाये पत्थर ऐसा शीशा तलाश करो’
 प्रत्येकजण काही ना काही ठरवत असतो.
 भविष्याची स्वप्न रंगवताना प्रयत्नांनी दिशा ठरवत
 असतो. पण इथे अनेकांची गल्लत होताना दिसते. काही
 जण क्षमता असूनही ध्येयाबाबत अल्पसंतुष्टा दर्शवतात
 तर काही क्षमतांची नेमक पारख न करता
 आवाक्याबाहेरच्या ध्येयांसाठी धावताना दिसतात. मात्र
 अशा टोकाच्या भूमिका न घेता सम्यक विचार ठेवून
 भविष्याची आखणी केली तर तुम्ही आयुष्याला सुंदर
 वळण देऊ शकत असत कवी सांगू पहात आहे. सदर
 काव्यपंकतीमध्ये मोठी स्वप्न बघण्याचं सूचित केलं
 आहे. प्रत्येकाने कर्तृत्वाचा परीघ विस्तारायला हवा
 असा विचार यातून व्यक्त होत आहे. सबळ, सशक्त
 आणि सामर्थ्यशील बनावं असं कवी सांगतो. मात्र हे
 करताना आधी आपली ताकद ओळखणं गरजेच आहे.
 नदीत पोहणाच्याने समुद्रापर्यंत पोहोचण्याचं स्वप्न
 नक्की बाळगाव मात्र वादळवाच्याचा सामना करण्याची,
 लाटांवर स्वार होण्याची, वाळू निसदू लागल्यावर
 सावरण्याची ताकद आधी मिळवावी.

कृ. प्रांजली ठाकरे
 बी.ए. भाग २

जखमा उरातल्या

‘जखमा उरातल्या ...
 कहाँ जखम खोल बैठा पगले
 य नमक का शहर है ।’
 वेदना प्रत्येकाला सतावतात. कोणाच्या
 मखमली, कोणाच्या खरखरीत, कोणाच्या प्राणांतिक,
 कोणाच्या भळभळच्या तर कोणत्या हळव्या एवढाच
 कायतो फरक ... पण कितीही प्रयत्न केला तरी सुखी
 माणसाचा सदरा सापडणं कठीण तसंच वेदनारहित मन
 ही अशक्यप्राय गोष्ट सुखाचा शोध घेणं हा माणसाचा
 स्वभाव आहे तर त्या वाटेवर अपेक्षाभंगाचे, अपमानाचे
 काटे पसरणं हा परमेश्वरांचा खोडसाळ्यणा आहे. असं
 असताना आयुष्याच्या प्रवासातला हा अनिवार्य टप्पा
 असेल तर घायाळ होणं ओघानेच आलं. पण कवी
 म्हणतो त्याप्रमाणे त्या झाकून ठेवण्यातच शहाणपण
 असतं. तो म्हणतो तसं महारागरातील पाण्यातच नव्हे
 तर लोकांच्या वृत्तीत, नजरेत कडवेपणा, खारेपणा
 काठोकाठ भरलेला असतो. मलम लावण्याऐवजी
 जखमेवर मीठ चोळणाऱ्यांची संख्याच जास्त असते.
 दुसऱ्यांच्या जखमा चघळत्या ठेवण्यातच त्यांना
 स्वारस्य असतं. म्हणूनच उघड्या होऊ पाहणाच्या
 उरातल्या जखमा झाकून ठेवण्यातच शहाणपण असतो.

प्रजत महल्ले
 बी.ए. भाग २

किमत समझो

'हमने कब कहा के
किमत समझो तुम हमारी
गर हमे बिकना ही होता
तो आज यूं अकेले न होते'

एखाद्याची कदर करणं हा चांगुलपणाचा भाग
असतो. दुसऱ्याकडे दुर्लक्ष करणं, चुकीच्या पृष्ठतीने
वागवणं, त्याच्या भावनांची कदर न करणं या सगळ्या
बाबी आपल्या वृत्तीतील दोष दर्शवून देतात. अशा
वागणुकीमुळे आपण दुसऱ्याची नाही तर स्वतःची किंमत
कर्मी करत असतो. आपल्या दुर्वतनाचा दाखला देत
असतो. कारण बरेचदा दुसऱ्याकडे बघण्याचा आपला
दृष्टीकोन पूर्वग्रह दुषित असतो. डोळ्यांवर असा
गैरसमजाचा चष्णा असेल तर एखाद्या सच्चा माणसाकडे
बघण्याची आपली दृष्टीही अत्यंत सदोष असू शकते.

आपण एकटेच बरोबर आणि बाकीचे सगळे
चुकीचे असं कधीच होत नसतं. इथे या कवीला
कदाचित अशीच चुकीच्या दृष्टीने आपल्याकडे पाहणारी
माणस भेटली असावी.

म्हणूनच तो स्वतःविषयी थोड्या मोकळेपणाने
व्यक्त होतोच. इथे याच्या मनातली हलकशी नाराजी
दिसतीये पण जी बोचरी नाही हे महत्वाचं !

सुरज खवळ

बी.ए. भाग २

वही तो इन्सान हैं

'जिंदगी काटों का सफर है,
हौसला इसकी पहचान है
रास्ते पर तो सभी चलते हैं
जो रास्ते बनाये वही इन्सान है ।'

देवाने सजीवसृष्टी निर्माण केली मात्र सर्व
जीवांपेक्षा मानवाकडे वेगळी क्षमता दिली. या क्षमतेच्या
बळावरच आपण अन्य प्राणीमात्रांवर, सृष्टीवर
अधिराज्य गाजवत आहोत. विचारांची वेगळी दिशा
आणि प्रयत्नांचा वेगळा बाज असेल तर प्रत्येकाचं
आयुष्य विविध रंगांनी सजू शकतं. मात्र ते नेहमी सुकर,
सहज असेल अशी आशा करण्यात अथवा तशी इच्छा
बाळगण्यात अर्थ नाही. कारण हे स्वप्न अपुरे
राहण्याचीच दाट शक्यता असते. अर्थात यामुळे खटट
होण्यातही काही अर्थ नसतो. कारण एक रस्ता बंद होतो
तेव्हा आपल्याही नकळत दुसरा शोधण्याची प्रेरणा
मिळालेली असते. एक कवाड बंद झाल्यास
आपल्यासाठी दुसरं कवाड उघडलेलं असतात. अनवट
वाटेवरुन चालण्याची, नवे रस्ते धुंडाळण्याची,
स्वतःतील क्षमतांचा योग्य तसा आणि योग्य तिथे वापर
करण्याची शक्ती माणसाकडे आहे फक्त तिचा वापर
करायला हवा.

कृ. निकीता शिंदे

बी.ए. भाग २

सुविचार

- * जीवन फुलपाखरांप्रमाणे असू दयावे, पण ध्येय मात्र मधमाशीप्रमाणे ठेवावे.
– कु. वैष्णवी गणोरकर, बी.ए. भाग १
- * क्रोध हा एक झांझावत असतो, तो इतक्या जोराने येतो की, सारा विवेकच नष्ट करतो.
– कु. प्रतीक्षा बावनकुळे, बी.ए. भाग १
- * श्रीमंती ही वाच्यावर उडून जाते, कायम टिकणारी गोष्ट एकच, ती म्हणजे स्वभाव आणि माणुसकी !
– कु. रोशनी आमले, बी.ए. भाग १
- * मोठी स्वप्ने पाहणारेच मोठी स्वप्ने सत्यात उतरवतात.
– कु. धनश्री राऊत, बी.ए. भाग १
- * अपयश म्हणजे संकट नव्हे तर, आपल्याला योग्य मार्गावर आणणारे ते मार्गस्थ दगड आहेत.
– कु. प्रतीक्षा जवके, बी.ए. भाग १
- * ध्यैर्यहिन मनुष्य तेलहीन दिव्यासारखा असतो.
– कु. दीप्ती गोबाडे, बी.ए. भाग १
- * छोट्या प्रयत्नांनी सुरुवात करा मोठे यश मिळविण्यासाठी.
– कु. साक्षी भटकर, बी.ए. भाग १
- * व्यक्तीमत्व सुंदर नसेल तर दिसण्यात काहीच अर्थ नाही, कारण सुंदर दिसण्यात अन सुंदर असण्यात खूप फरक असतो.
– कु. ऋतुजा अडणे, बी.ए. भाग १
- * यशस्वी कथा वाचू नका, त्यांनी केवळ संदेश मिळतो. अपयशाच्या कथा वाचा, कल्पना मिळतात.
– कु. प्रतीक्षा भोपळे, बी.ए. भाग १
- * देशातील दारिद्र्य अन अज्ञान घालविणे म्हणजेच ईश्वराची सेवा होय.
– कु. वर्षा साकोरे, बी.ए. भाग १
- * लढाई नेहमी दोन प्रकारची असते. एक अन्यायाविरुद्ध आणि दुसरी स्वतःच्या दुर्बलतेविरुद्ध.
– शुभम डकरे, बी.ए. भाग १
- * खर्च करून उरलेल्या रकमेतून बचत करून उरलेल्या रकमेतून खर्च करा.
– कु. उज्ज्वला खोपे, बी.ए. भाग १
- * चुका या माफ केल्या जाऊ शकतात जर तुमच्यात चुका मान्य करण्याची हिम्मत असेल तर ...
– कु. जयश्री गोटे, बी.ए. भाग १
- * यश म्हणजे अशी गोष्ट जी तुमच एक काम दाखवते त्यासाठी तुम्ही नव्याणणव वेळा अपयशी झालेले असते.
– कु. प्रिया धुर्वे, बी.ए. भाग १
- * पारखून घेतलं तर कोणीच आपलं नसते आणि समजून घेतले तर कोणीच परके नसते.
– प्रशिक काळबांडे, बी.ए. भाग १
- * जीवन कुठही छान फुलू शकते. फक्त आहे त्या परिस्थितीत तुम्ही संयम बाळगला पाहीजे.
– पांडुरंग पाचघरे, बी.ए. भाग १
- * निंदेला घाबरून आपल ध्येय सोडू नका कारण ध्येय साध्य होताच निंदा करणाऱ्यांची मत बदलतात.
– विवेक अवघड, बी.ए. भाग १

विनोद

- १) मास्तर :– सांग ५-५ किती ?
सगळी मुले शांत.
मास्तर :– सांग बंड्या जर, तुझ्याकडे ५ इडली
आहेत आणि मी ५ इडल्या खाल्ल्या, तर
तुझ्याकडे काय उरले ?
बंड्या :– सांभार आणि चटणी.
– **दीक्षांत वानखडे**, बी.ए. भाग १
- २) या जगात खूप सान्या कला आहेत पण
सगळ्यात अव्वल कला म्हणजे
बोलता-बोलता एखाद्याला टोमणा मारायची.
– **गजानन बेलसरे**, बी.ए. भाग १
- ३) आज गण्याने परत एक कमाल केली बँकेत
जाऊन झोपला कारण ?
तिथे लिहलं होत.
यहाँ सोने पर लोन मिलता है
– **पवन भोने**, बी.ए. भाग १
- ४) मुलगा :– बाबा १ ग्लास पाणी दया ना ?
बाप :– स्वतः उठून घे ... ?
मुलगा :– प्लीज दया ना बाबा
बाप :– आता थोबाडीत मारीन तुझ्या
मुलगा :– थोबाडीत मारायला याल
तेव्हा येताना पाणी आणा.
– **चेतन गहाळे**, बी.ए. भाग १
- ५) पूर्वीच्या काळात दोघांचे भांडण झाले तर,
तिसरा सोडवायचा पण आता
दोघांचे भांडण सुरु झाले तर तिसरा व्हिडीओ
बनवतो.
– **प्रद्युम्न देशमुख**, बी.ए. भाग १

सुविचार

- * “माणसाने समोर बघायचं की मागे हयावरच पुष्कळसं सुख दुःख अवलंबून असतं.”
– कु. वृषाली काळकर, बी.ए. भाग १
- * जीवनात कधी कुणाला कमी समजू नका. कारण पूर्ण जगाला बुडविण्याची ताकद ठेवणारा समुद्र तेलाचा एक थेंब बूळवू शकत नाही.
– कु. दीपाली गवई, बी.ए. भाग १
- * स्वभावातील गोडीने आणि जिभेवरील माधुर्याने माणसे जोडली जातात.
– रमा पाचघरे, बी.ए. भाग १
- * खच्या विद्यार्थ्याला कधीच सुट्टी नसते, सुट्टी ही त्याच्यासाठी काहीतरी नवं शिकण्याची संधी असते.
– कु. आचल मेश्राम, बी.ए. भाग १
- * आवड आणि आत्मविश्वास असेल तर कुठलीही गोष्ट अवघड नाही.
– अनिकेत सुरसंगे, बी.ए. भाग १
- * दृष्टीकोन हा मनाचा आरसा आहे, तो नेहमी विचारच परिवर्तित करतो.
कु. कीर्ती मेश्राम, बी.ए. भाग १
- * थेंब कितीही छोटा असला तरी, त्याच्यात अथंग सागरात तरंग निर्माण करण्याची धमक असते.
– तेजस तायडे, बी.ए. भाग १
- * चांगला गुरु यशाचे दरवाजे उघडून देऊ शकतो. पण त्यातून यशाच्या दिशेने जाण्यासाठी स्वतःलाच चालावे लागते.
– कु. समीक्षा लंगडे, बी.ए. भाग १
- * चिंता केल्याने बिघडलेल्या गोष्टी चांगल्या होत नाही, पण त्यावर चिंतन केल्याने चांगला मार्ग सापडतो.
– कु. ऋतुजा बोबडे, बी.ए. भाग १
- * काट्यावरुन चालणारी व्यक्ती ध्येयापर्यंत लवकर पोहचते, कारण रुतणारे काटे पायाचा वेग वाढवतात.
– कु. पुजा शेंडे, बी.ए. भाग १
- * जो काळानुसार बदलतो, तोच नेहमी प्रगती करतो.
– कु. रशी पुरी, बी.ए. भाग १
- * काही वादळ विचलित करण्यासाठी नव्हे तर वाट मोकळी करण्यासाठी येत असतात.
– कु. ममता सोनोने, बी.ए. भाग १
- * गरज नसलेल्या वस्तू खरेदी केल्यास, गरजेच्या वस्तू विकायची वेळ येते.
कु. उजमा अन्वर, बी.ए. भाग १
- * सर्वात मोठे यश खूपवेळा सर्वात मोठ्या निराशेनंतरच मिळते.
कु. उज्ज्वला बारई, बी.ए. भाग १
- * वाळूचे कण मोजता येतील, पण आईची माया मोजता येणार नाही.
– सुरज बांदुरकर, बी.ए. भाग १

ग्रामज्योती

वार्षिकांक २०१९-२०

हिंदी विभाग

तुलसी के साहित्य में पर्यावरण चेतना

कृ. कल्याणी दि. परांजपे
बी.ए. भाग ३

प्राचीनकाल में पर्यावरण जीवन के सभी क्षेत्रों को प्रभावित करता था और आज भी यह मानव जीवन को प्रभावित करता है। मनुष्य और प्राणियों का जीवन इसी पर निर्भर है। अतः पर्यावरण की रक्षा और सुरक्षा करना हमारा परम कर्तव्य है। आज पूरा विश्व पर्यावरण की समस्या से जूझ रहा है। इसका कारण यह है की इंसान भौतिकवाद में अंधा बनकर नाना प्रकार की यातनाएँ भोग रहा है। विश्व के विचारकों का यह विश्वास है की प्राचीन भारतीय संस्कृति ही मानवता की रक्षा कर सकती है। तुलसी का वाङ्मय आज के समय में पर्यावरण की समस्या के निवारण की दृष्टी से एक सही मार्ग हो सकता है। जिस पर चलकर मानव ही नहीं सभी पृथ्वीथल के जीवन-जंतूओं की रक्षा की जा सकती है।

प्राचीन भारतीय पूराण एवं ग्रंथों की रचना वन प्रान्तरों में हुई है। प्राचीन काल में वनों को संरक्षित रखा जाता था, इसलिए आज भी जंगल में मंगल लोकवाणी प्रसिद्ध है! तूलसी प्रकृति से प्रेम करते थे। प्रकृति का सौंदर्य उन्हें मुग्ध करता था अतः चित्रकूट के प्रसंग मे वे कहते हैं –

चित्रकूट अति विचित्र, सुंदर वन महि पवित्र पार्वती भय-सारित सकल मल निकदमी। झरना झर झर झिंग-झिंग-झिंग जलतर गिनी। बर बिहार चरन चारु पांडर चपक चनार, करनहार बार-बार पूर-परगिनी। जोबन नव ढरत दार दूत मत मृग मराल मंद-मंद गूंजत हैं अति अलिं गिनी। अछाय अकलकन सरद चंद चाँदनी॥

इस तरह तूलसी ने चित्रकूट के वन की सुंदरता को बड़े ही सुंदर ढंग से बताया है। पृथ्वी की पवित्रता गंदगी को नष्ट करनेवाली, तथा झिंग-झिंग करते बहती नदी कर मनोहारी चित्रण किया है।

पर्यावरण के सौंदर्य, पशु-पक्षी, शीतल झरने, मंद-मंद बयार, मंदाकिनी नदी बेहद आकर्षिक करती हैं। तुलसी कवितावली में एक स्थल पर कहते हैं –

जहाँ बन पावतनों, सुहावनों विहग मृम
देखी अति लागत आनंद खेत खूँट सो ॥
झरना-झरत, द्वार सीतल पुनीत बादि ॥
मंदाकिनी मंजूल मेहस जटाजूट सो ॥
तुलसी जौ राम सौं सनेहू साँ-वो-चाहिए तो,
से इये सनेह-सो विचित्र चित्रकूट सो ॥
तुलसी वृत 'रामचरित मानस' में अयोध्या, जनकपुर, और लंका तीनों नगरों में वन संरक्षण और संवर्धन पर जोर दिया गया है। तुलसी कहते हैं –
तुलसी तरुवर विविध सुहाय ।
कहू सीता कहू लखन लगाए ।

इससे पता चलता है कि प्राचीन काल में पेड़ पौधों के लगाने उसके संवर्धन और संरक्षण का अपना महत्त्व था केवल आम जनता ही नहीं सीता और लक्ष्मण जैसे राजघराने के लोग भी वृक्षारोपन का कार्य स्वयं के हाथों से करते थे। केवल राजवाटिका में ही नहीं बल्कि नगर के सभी लोगों ने अपने घरों में, घर के बाहर फुलवारियां लगाई हैं। सुंदर-सुंदर बेले सदैव वसंत की तरह फूलती रहती है –

सुमन वाटिका सबहि लगाई ।

विविध भाँति कर यतन बनाई ।
लता-ललित बहू भाँति सुहाई ।
फूलही सदा बसंत की नाई ।
तूलसी ने प्राचीन नगररचना कहां के घाट और
घाटों के किनारे-किनारे पर देवी-देवआतों के मंदिर हैं
और उसके चारों ओर बाग है -

तीर-तीर देवन्ह कर मंदिर ।

चहूँ दिशी तेहि के उपवन सुंदर ॥

जनकपूर प्राकृतिक सौंदर्य की खान है । यहां के
राजमहल, घर, मंदिर, किनारे और उसके आसपास
फल और फुलों की वाटिकाएँ लगाई हूई हैं । आस-पास
वन है जो पल्लवित और हरे भरे पत्तों से सुशोभित हैं ।

सुमनवाटिका बाग वन, विपूल विहग निवास
फूलत पुलत, सुपल्लवित सोहतपूर चहूँ पाया ।

पर्यावरण का यह सौंदर्य केवल जनकपूरी या
अयोध्या में ही नहीं बल्कि लंका में भी अत्यंत
शोभायमान और मुग्ध करनेवाला है । जिस प्रकार स्वयं
लक्ष्मण और सीता पौधे लगाते हैं उन्हें सींचते हैं उससे
पता चलता है कि उनके हृदय में प्रकृति के प्रति कितना
प्रेम और सम्मान है । ऐसा ही प्रकृति के प्रति प्रेम रावण
को भी है । रावण की लंका नगरी में रावण की वाटिका
बसंत ऋतु की शोभा बढ़ाने वाला थी । वहां की बावड़ी,
तालाब, और बाग की बनकर देखकर हनुमान जैसे
वैरागी भी राग से वशीभूत हुए बिना नहीं रह पाये ।

वासव वरुण विधी बनते सुहावनो,
दसाननु को काननु बसंत का सिंगारु सो ॥
समय पुराते पात परत डरत पातु,
पालत लालत रति मारको विहारु सो ॥
देख वरवाटिका तडाग बाग को बनाऊ,
रागबस भो विरागी पवन कुमारु सो ॥

तुलसीदास आगे लंका के पर्यावरण को लेकर
रावन के मन में जो प्रेम है वह अनन्य है । रावन को बाग
अपने प्रिय पुत्र मेघनाद के सदृश्य प्रेम था -

माली मेघमाल बनमाल विकराल भट,
नीके सब काल सींचे सुधा सार नीर के ॥
मेघनाद से दुलारों प्राण ते पियारों बाग
अति अनुरागु, जिये जानुधार धीर के

इससे पता चलता है कि तुलसी प्रकृति या
पर्यावरण का महत्व अपनी कृतियों में बार-बार दर्शाते हैं
। चाहे रावण हो, सीता हो, हनुमान हो या लक्ष्मण या
अन्य आम नागरिक सभी पर्यावरण से बेहद प्रेम करते हैं
। सीता जगह-जगह विभीन्न प्रकार के पेड़ लगाती है,
वही लक्ष्मण उन पेड़ों की देखभाल करते हैं । हनुमान
लक्ष्मण की जान बचाने के लिए पूरा द्रोणाचल पर्वत
उठाकर लाते हैं और काम होने पर यथास्थल रखने का
काम नहीं भूलते । वनस्पतियों का मनुष्य और प्राणियों
के लिए कितना महत्व है, यह भी तुलसी ने बताया है ।
कई प्रकार की औषधियों का जिक्र रामचरित मानस में
किया गया है । आज भी कई वनस्पतियां हमारे स्वास्थ्य
के लिए औषधियों के रूप में कार्य करती हैं । पेड़ पौधों
से मौसम में संतूलन बना रहता है । शुद्ध हवा भरपूर
मात्रा में बारिश पेड़-पौधों के चलते हमें मिलती है,
लेकिन अज्ञानवश और स्वार्थ के लिए हम पर्यावरण को
नष्ट कर रहे हैं जिसके चलते प्रदूषण अधिक तपन का
सामना करना पड़ रहा है । नदिया सूख रही हैं ।
वनस्पतियां अब नहीं रहीं । उनकी जगह क्रांकीट के
जंगलों ने ले ली हैं । अगर मनुष्य को बचाना है तो
पर्यावरण को बचाना एकमात्र उपाय है । जिसमें तुलसी
का काव्य हमारे समक्ष सबसे बड़ा आदर्श है ।

आज की नारी

कु. माधुरी मगर
बी.ए. भाग ३

नारी यह प्रकृति की अनमोल देन है। नारी मनुष्य जीवन का मूलाधार है। इसलिए नारी शब्द सुनते ही हमारे मन में आदर की भावना जाग उठती है। नारी त्याग, श्रद्धा, माया, ममता की मूरत है। कई कठिनाइयाँ और दमन के बावजूद आज नारी अपनी हिम्मत और संघर्ष के बलपर संपूर्ण विश्व के केंद्र में है। नारी आज जीवन के प्रत्येक क्षेत्र में सफलता का परचम लहरा रही है। वह किसी भी क्षेत्र में पुरुष से कमतर नहीं है। नारी मनुष्य जीवन का मौलिक रूप है, जिसने स्वयं को तराशा है। व्यवस्था की भट्टी में तपकर आज वह पूरे समाज को अपना प्रकाश पहुँचा रही है। पहले वह चार दिवारी में रहकर घर गृहस्थी का धर्म निभाती थी, परंतु शिक्षा के चलते उसका दायरा व्यापक हो चूका। उसने घर के बाहर जाकर परिवार का भार अपने कंधेपर लेकर यह सिद्ध कर दिया है कि परिवार, समाज और देश की आर्थिक उन्नति में भी बराबरी का कार्य कर रहि है। जिस्मानी तौर पर अधिक वजन उठाने की बात को छोड़ दिया जाय तो वह पुरुष से किसी भी क्षेत्र में लोहा ले सकती है। लेकिन इसके बावजूद दिन-ब-दिन उसकी समस्याएँ बढ़ती जा रही हैं। आज भी हमारी पुरुषसत्ताक व्यवस्था में उसका दर्जा दोयम है। उसे इंसान कम और वस्तु अधिक समझा जाता है। परंपरागत सामंती सोच में आज भी उसके पैरों में जंजीरे डाल न रखी हैं। परन्तु आनेवाले समय में नारी निश्चित रूप से न समस्याओं पर विजय प्राप्त करेगी इसमें कोई शक नहीं है। घर के बार निकलने के कारण उसपर पहले से अधिक हमले हो रहे हैं, लेकिन नारी हार नहीं मानती। वह आज संघर्ष के लिए तत्पर है। सवाल यह है कि नारी गुणों की दृष्टि से पुरुष से भी अधिक सक्षम होने के बावजूद पीड़ीत क्यों है? प्रेमचंद ने नारी के गुणों की विशेषता को देखकर ही उसे देवी का दर्जा दिया है।

वही प्रसाद नारी को श्रद्धा स्वरूप देखते हैं। स्त्री श्रद्धा और सम्मान आज की जरूरत है ताकि वह देश की उन्नति में अपनी सर्वोत्तम भूमिका अदा कर सके। ऐसा होने के लिए केवल राजनीतिक, धार्मिक या सामाजिक स्तरपर ही नहीं बल्कि पारिवारीक स्तर पर प्रयास करने होंगे, क्योंकि यही वह पहली पाठशाला है, जहां लड़की को सबसे पहले अपने दोयम होने का अहसास दिलाया जाता। लड़कों की तुलना में उसे छोटा या कम समझा जाता है। लड़की को सबसे पहले अपने दोयम होने का अहसास दिलाया जाता। लड़कों की तुलना में उसे छोटा या कम समझा जाता है। लड़की को बोझ और लड़कों को कुलदीपक समझा जाता है। खानपान से लेकर, स्वतंत्रता और शिक्षा में भी उसको लड़कों की तुना में दोयम समझकर सुविधा दी जाती है। यहां तक कि नौकरी और शादी के समय लड़की पर माता-पिता कम खर्चा करते हैं, वहीं लड़कों पर कर्जा लेकर भी पैसा लुटाया जाता है। और बेचारी लड़कियां अपने माता-पिता की इस नाइंसाफी को जीवनभर बरदास्त करती रहती हैं। कानून ने लड़की को उसके पिता की संपत्ति पर बराबरी का अधिकार दिया है, परंतु वास्तव में लड़की अगर हिस्सा या अधिकार मांगने की कोशिश करें तो तुरंत उसके परिवारवाले सगे मां-बाप, भाई उससे अपना नाता तोड़ते हैं। उसे बदतमीज समझा जाता है।

अपने माता-पिता, भाईयों को सबसे अधिक प्रेम करनेवाली लड़की अचानक अपना अधिकार मांगने पर शत्रू बन जाती है। ससुराल में अपने अधिकार की बात करनेपर घर के बाहर निकालने की धमकियाँ दी जाती हैं। आज भी कई दृष्टि परिवार चंद पैसों के लिए अपनी बहूओं को जिंदा जला देते हैं। घर के लिए मरनेवाली औरत को थोड़ी-सी इज्जत और थोड़े से प्यार के लिए तरसना पड़ता है। बावजूद इसके कुछ

नारियां अपने को कमजोर या गुलाम नहीं समझती बल्कि अपनी हिम्मत का लोहा दुनिया को मनवा रही है। वह जीवन के प्रत्येक क्षेत्र का हिस्सा बनकर उसमें अपनी कुशलता सिद्ध कर रही है और अपना परिवार भी संभाल रही है। इसीलिए तो कहते हैं कि “नारी है, कमजोर नहीं शक्तीका का नाम ही नारी है।” इस संदर्भ में रानी लक्ष्मीबाई, झलकारी बाई, जिजामाता इंदिरा गांधी, मदर तेरेसा, सावित्रीबाई फुले, मीरा, कल्पना चावला यह ऐसे नाम हैं जिसने व्यवस्था की छाती में झँडे गाड़कर अपनी कामयाबी और हैसियत का लौहा मनवाया है। देश में ऐसी कई विरांगणां हमारे इतिहास में दर्ज हैं जिन्होंने अपने राज्य और देश के लिए हँसते-हँसते प्राण अर्पण किये।

समाज सेवा के क्षेत्र में आज भी मेघा पाटकर, सिंधूताई सपकाळ, डॉ. राणी बंग, डॉ. मंदाताई आमटे जैसी कई महान नारियों ने समाजसेवा का अभियान चला रखा है। मेघा पाटकर आज भी ‘नर्मदा बचाव’ अभियान के साथ-साथ आदिवासीयों की रक्षा और उनके सुधार के लिए तत्पर है। सिंधूताई सपकाळ अनाथ बच्चों की माता बनकर उनकी सेवा कर रही है। ठीक वैसे ही जैसी सावित्रीबाई फुले ने की थी। मंदाताई आमटे भी आदिवासी और कुष्ठरोगियों की दिनरात सेवा कर अपनी योग्यता क्षमता और मानवता का परिचय दे रही है।

क्रीड़ा क्षेत्र में तो दर्जनों महिलाएं पूरी दुनिया में देश का नाम रोशन कर रही हैं। क्रीड़ा के प्रत्येक क्षेत्र में उसने अपनी छाप छोड़ी है। क्रीड़ा का नाम लेते ही पी.टी.उषा (पद्मश्री पुरस्कार), सानिया मिर्जा (पद्मश्री), पी.वी. सिंधू (बॅडमिंटन), सुनीता रानी, शायनी अब्राहम, मेरी कोम, अंजुम चौपडा, बुला चौधरी, कविता राऊत, कोनेरु हम्पी, कर्नम मल्चेश्वरी, जे.जे. शोभा, मधुमिता विश्व, कृष्णा पूनिया, कृष्णा पाटील ऐसे अनेक नाम हैं, जो देश गौरव बढ़ा रही हैं।

राजनीती में इंदिरा गांधी सबसे बड़ा नाम है,

इनके बाद प्रतिभाताई पाटील, मायावती, जयललिता, सुषमा स्वराज, रीता बहुगृणा, स्मृती इराणी, रुपा गांगूली, जयप्रदा और अन्य कई महिलाएं राजनीति के क्षेत्र में अपना वर्चस्व रखती हैं। देश चलाने की क्षमता उनमें है, यह बात और है कि इंदिरा गांधी के बाद चालाक सुराजियों में नारी को प्रधानमंत्री बनने नहीं दिया। फिर भी दिन-ब-दिन नारियां इस क्षेत्र में आगे आ रही हैं।

साहित्य के क्षेत्र में आधूनिक यूग में पुरुष के अधिकार के इस क्षेत्र में प्रवेश कर अपनी मजबूत पकड़ बनायी है। उसने यह सिद्ध कर दिया है कि वह प्रतिभा में पुरुष से बिल्कुल कम नहीं। अपने अपने तरीके से स्त्री विर्माश को चला रखा है। इनमें महादेवी वर्मा के बाद मनू भंडारी, कृष्णा सोबती, ममता कालिया, सुधार अरोरा, निरुपमा सेवती, आदि दर्जनों नारियों हैं जो सृजनकार्य में अपनी भूमिका अदा कर साहित्यिक और सांस्कृतिक क्षेत्र में योगदान दे रही हैं।

इसके साथ ही कला का सर्वाधिक प्रभावशाली क्षेत्र सिनेमा में नारी आज पुरुष के बराबर काम कर रही है। वह पुरे साहस और हिम्मत से चूनौतीभर भूमिकाओं का निर्वाह कर रही है। वह मात्र कठपुतली नहीं बल्कि अपनी मर्जि से सिनेमा में काम करती है। और किसके साथ अभिनय करना या नहीं इसका फैसला लेती है।

इस तरह आज भी नारी अत्यंत प्रतिभाशाली और संघर्षशील, कभी हार न माननेवाली नारी बन चूकी है। वह अब अपने फैसले स्वयं करने लगी है। हाँ कई बाते आज भी स्त्री को दबाकर रखती हैं, परंतु लडते रहना उसका स्वभाव होने के कारण उसके प्रवाह को रोक पाना अब मुश्किल है।

डॉ. बाबासाहेब आम्बेडकर का ग्रंथप्रेम

कु. मनीषा वा. सोनोने
बी.ए. भाग ३

भारतीय संविधान के निर्माता, भारतरत्न डॉ. बाबासाहब अम्बेडकर बहुआयामी व्यक्ति थे। समाजसुधारक, अर्थतज्ज्ञ, विचारवंत, तत्वज्ञानी, प्रखर बुद्धीवादी, विज्ञानिष्ठ, बोधीसत्त्व, अखंड मानवतावादी, समतावादी, बंधूत्व एवं न्याय के पुरस्कर्ता, शोषित, पीड़ीत बहूजनों के लोकनेता, शिक्षातज्ज्ञ, साहित्यीक, पत्रकार आदि कई आयाम बाबासाहब के व्यक्तित्व को महान बनाते हैं।

‘ग्रंथप्रेमी बाबासाहब’ यह उनके व्यक्तित्व को महान बनानेवाला एक अलग और महत्वपूर्ण पहलू है। ग्रंथों के प्रति बाबासाहब के मन में विशेष प्रेम था। ग्रंथों को वे अपना सच्चा साथी मानते थे, गुरु मानते थे। बचपन से उन्हें पढ़ने की आदत पड़ गयी थी। पुस्तकों के प्रति उनका प्रेम देखकर उनके पिता को बड़ा आश्चर्य होता था। अपने पुत्र भीमराव की पुस्तक पढ़ने की इच्छा पूर्ण करने के लिए सुभेदार रामजी अम्बेडकर हर हाल में अपने बालक भीमराव के लिए पुस्तकें खरीदकर ले आते थे। अपने बेटे की पढ़ने की प्यास बुझाने के लिए सदैव तत्पर रहते थे और उनकी ज्ञान की लालसा को पूरा करनेवाले आदर्श पिता थे। उनका पुस्तकों के

प्रति प्रेम देखकर उनके गुरुजनों को उनपर बड़ा अभिमान होता था। महाविद्यालयीन दशा में रात-दिन पढ़नेवाले भीमराव के बारे में उनके गुरुजन कहते हैं – “महाविद्यालयीन जीवन में रात-दिन पढ़नेवाला मनन, चिंतन करनेवाला ऐसा अद्वितीय विद्यार्थी हमने अपने पूरे जीवन में नहीं देखा।”

विद्यार्थी-जीवन में अर्जुनराव केळुसकर जैसे आदर्श शिक्षक मिले थे जिन्होंने कई किताबें उन्हें पढ़ने के लिए दी। उनके द्वारा स्वयं लिखी हुई ‘भगवान बुद्धाचे चरित्र’ यह पुस्तक दसवीं पास होने के बाद भीमराव अम्बेडकर को उनके सत्कार के समय भेट दी थी। उच्च शिक्षा के लिए जब बाबासाहब विदेश गये, तब अठारह घंटों तक के पढाई करते थे। कई बार तो उससे भी अधिक समय ग्रंथालय में व्यतित करते थे। ग्रंथालय के लगभग सभी किताबों को उन्होंने पढ़ लिया था। वे किताब पढ़ने बैठ जाते थे, तो उन्हें समय का पता ही नहीं चलता था।

बाबासाहब ने भारत वापस आकर मुंबई में घर बनाया था, वह केवल पुस्तकों के लिए। उनके ग्रंथालय में अलग-अलग विषय के चब्बालीस हजार पुस्तकों का संग्रह था। पूरे विश्व में ग्रंथों पर प्रेम करनेवाला ऐसा ग्रंथप्रेमी मिलना असंभव है। आचार्य अत्रे उनके घर एक बार उनको मिलने गये थे, वहां उन्होंने बाबासाहब का ग्रंथप्रेम और लगन देखकर सदा के लिए उनके मित्र बन गये।

इस तरह आज बाबासाहब ग्रंथप्रेमी के रूप में विद्यार्थीयों के सामने सबसे बड़े आदर्श है। उनके पदचिन्हों पर चलकर विद्यार्थी अपनी जिज्ञासा को शांत करने के साथ-साथ अपना और देश का कल्याण कर सकता है।

अंतिम क्षण

कैसा हो यह सोच रहा हूँ
 मेरे जीवन का अंतिम क्षण
 अब तो सन्मुख देख रहा हूँ
 कालचक्र का भव्य निमंत्रण
 वृद्ध, व्यथित विकलांग व्यक्तियह
 लगूं उसी मे करु परिक्षण
 मे रुप चिकित्सक रक्षक
 सेवा ही हो आत्म-निरीक्षण
 आओ ! कहकर उसे पूकारुं
 हस वेदना उसकी तक्षण
 मेरी प्राण वायू के संग हो
 ओमकार गुंजार यही प्रण ॥
 गीता मे श्रीकृष्ण कहगय
 सारभूत यह मंत्र विलक्षण
 ऐसा ही हो यही कामना
 मेरे जीवन का अंतिम क्षण

कु. वैष्णवी फाळके
 बी.ए. भाग ३

कविता

लहरो से डर कर नौका पार नही होती
 कोशिश करने वालो की कभी हार नही होती
 नन्ही चीटी जब दाना लेकर चलती है
 चढ़ती दिवारो पर सौ बार फिसलती है
 मन का विश्वास रगो मे साहस भरता है
 चढ़कर गिरना गिरकर चढ़ना न अखरता है
 आखीर उसकी मेहनत बेकार नही होती
 कोशिश करनेवालो की कभी हार नही होती
 डुबकीयां सिंधू मे गोताखोर लगता है
 जा-जा कर खाली हाथ लोटकर आता है
 मिलते नही सहज ही मोति गहरे पानी में
 बढ़ता दूगना उत्साह इसी हैरानी में
 मुझी उसकी खाली हर बार नही होती
 कोशिश करने वालो की कभी हार नही होती
 असफलता एक चूनौती है इसे स्विकार करो
 क्या कमी रह गई देखो और सुधार करो
 जब तक न सफल हो नींद चैन को त्यागो तूम
 संघर्ष का मैदान छोड कर मत भागो तूक
 कुछ किये बिना जय-जय कार नही होती
 कोशिश करने वालों की कभी हार नही होती

कु. प्रगती मानकर
 बी.ए. भाग ३

धरती माता

कु. कोमल ल. शिंगणजुळे
बी.ए. भाग ३

प्रकृति में आयी तनिक भी विकृती कितने भयानक परिणाम दे सकती है इस का अनुमान प्रकृति की विगत कई दशकों की घटनाओं से किया जा सकता है ! घटनाओं पर लागू होनेवाला उर्दू के यूवा हस्तास्पद संजय शौक का यह शेर याद आता है ।

यह जमी यूं ही अगर लेती रही अंगडाईयाँ

इस जमी पर बू-ए-आदमजाद कम पड़ जायेगी

प्रकृती तो मनुष्य का सब कुछ है । मनुष्य ही क्यों समस्त पशुओं, पक्षियों वनस्पतियों का भी विशीष्ट होने के नाते प्रकृति और मनुष्य का नाता भी विशीष्ट है । मनुष्य पर प्रकृति को बयाने और सजाने की जिम्मेदारी है । प्रकृति ने अपने अकूत अनमोल खजाने से उदारतापूर्वक उसे क्या नहीं दिया । मनुष्य चाहे भी तो किमत नहीं लगा सकता । चूकाना तो असंभव है लेकिन क्या विकास के पथपर लथपथ भागते आदमी ने प्रकृति की सहिष्णुता, उदारता मूलभूत, क्षमाशीलता, पुनर्नवता और ममता का सही अर्थ लगाया अरुण कमल लिखते हैं –

अचानक गिरता है उनका और चलते-चलते मेरा भाई राख बन जाता है ज्ञ

पूरी बस्ती गल रही तिल तिल
और तिजोरियों में सोने के गुल्ले
यह कैसी प्रकृति है कैसा विकास
जो मांगता है खप्पर में आदमी का लहू
मांगती है नीव मेरी देह का सस्म

प्रकृति विकास और मनुष्य के त्रिकोण पर बहूत पहले से बहस चल रही है । गांधीजी ने कहा था –

“प्रकृति सारे व्यक्तियों की जरूरते पूरी कर सकती है । उनकी लिप्साओं को नहीं ।” ऐसा नहीं है कि मनुष्य अपना हित और अहित नहीं जानता फिर भी प्रकृति पर अत्याचार करता है । यह ठिक नहीं है ।

हिंदी साहित्य में प्रकृति के संदर्भ में बहूत कुछ कहा गया है – भगवतीचरण वर्मा का उपन्यास ‘सामर्थ्य

और सीमा’ में जलप्लावन के बहाने प्रकृति से छेड़छाड़ के मुद्दे को उठाता है । ‘परिवर्तन’ कविता में एक भिन्न तरीके से पतने प्रकृति के परिवर्तन का स्वरूप बताया है । सबसे बड़ा उदाहरण है कामायनी जिसमें प्रकृति द्वारा देव संस्कृति के नष्ट होने की भयानक स्मृतिया पाठक को स्तब्ध कर देती है । ‘प्रकृति रहि दुर्जेय पराजित थे हम सब भूले मद में ।’ प्रसाद ने यह स्पष्ट कर दिया कि भोग-विलास और अनियंत्रित लालसाओं ने प्रलय को आमंत्रण दिया । कामायनी के माध्यम से कवि संदेश देता है कि यदि मानवता को विजयी बनना है तो प्रकृति के सहयोग करना सीखना होगा । प्रकृति कामधेनू है, जो मांगोगे मिलेगा पर विकास मांगो विनाशकती दुलार मांगो सहार नहीं ।

इन बातों की और ध्यान देने का एक और संदर्भ बना । असमय कृषि ने सृष्टि के अन्नदाता किसान को तबाह कर दिया खेतों में खड़ी फसलें नष्ट हो गई । मेहनत अकारण स्पष्ट धूल धूसरित । हौसला पस्त । हासिल, शुल्य विलाप, आत्महत्या, अतिवृद्धि, अनावृद्धि के अपने कारण तो होते ही हैं, मनुष्यकृत कारण भी कम नहीं हैं । जिस तरह हम प्रकृति को खंडित प्रटूषित कर रहे हैं, वह भयानक है । जल से जीवन धीरे-धीरे लुप्त हो रहा है । जीवन दायिनी नदियां अपने अस्तित्व के लिए संघर्षरित हैं । टेक्नॉलॉजी और विकास के नाम पर चल रहे उद्योगों ने प्रकृति के संतूलन को खराब कर दिया है । मानव ने पर्यावरण को अपकर्षित कर दिया तथा जीवन मी अच्छाइयों एवं मानव मन को भ्रष्ट कर दिया । कही ऐसा न हो जैसा राहत इंदौरी ने कहा है – के शब्दों में बुहार लगाती पड़े-

धूप बहूत है मौसम जल-थल भेजो पर
बाबा मरै माम का बदला भेजो ना
नन्ही मून्नी सब चहकारे कहा गई
मोएं के पेरों की पायल भेजो ना

कवि इस प्रकृति की लय को बिछड़ने नहीं देता क्योंकि वह जानता है, कि लय बिगड़ना ही प्रकृति की भूमिका है, अतः प्रकृति का रक्षण ही हमारा रक्षण है ।

एक मुस्कुराहट के साथ

जिस कश्ती में हम
होते हैं सवार
छेंदो की कतार
दुबते हैं दूख के सागर में,
एक मुस्कुराहट के साथ
जानते हैं बचाने हमे
आएगा नहीं कोई साथ
पर इतनी दया प्रभू जरुर करना
रुठ जाएंगे हम वरना ।
उठे अलविदा के लिए हाथ
एक मुस्कुराहट के साथ

कृ. रेखा शेगोकार
बी.ए. भाग ३

कुछ करो तो युस्ते

प्यार करो तो : जीवन भर के लिए
दुश्मनी करो तो : हमेशा के लिए
वादा करो तो : निभाने के लिए
सोचा करो तो : कुछ समय के लिए
चिंता करो तो : पल भर के लिए

कृ. कल्याणी काळकर
बी.ए. भाग ३

भारत माता रो रही है

भारत के तुम वीर जवानों
अपना अधिकार अब तुम जानों ।
एक जवान है सौ पर भारी
फिर भी भारत मे है आंतक जारी ।

भारत को है आंतक से लड़ना,
आंतक को जड़से तोड़ना
भारत माता रो रही है ।
फिर भी जनता सो रही है ।

फिर आंतक से कश्मीर पाया
भारत माँ को अपनों ने रुलाया
भारत पे है आंतक का साया ।
हर वक्त और हर जगह है आंतक छाया ।

अब है आंतक से लड़ना
तो हम आपस मे हाथ मिलाये ।
और आंतक को दूर भगाये
भारत के तुम वीर जवानों
अपना अधिकार अब तुम जानो

कृ. दिव्या घोडे
बी.ए. भाग ३

अंतरिक्ष कन्या : कल्पना चावला

वैभव सु. नागापुरे
बी.ए. भाग ३

कल्पना चावला का नाम आज देश के इतिहास में ही नहीं दूनिया के इतिहास में शुमार है। इनका जन्म १७ मार्च १९६२ में हरियाना राज्य में हुआ। वह अपने परिवार में सभी भाई बहनों में सबसे छोटी थी। परंतु उसके सपने सब से बड़े थे। उनकी शुरुवाती शिक्षा 'टैगोर बाल निकेतन' में हुई। कल्पना चावला जब महज आठवीं कक्षा में थी तभी इजिनीअर बनने की उसकी इच्छा जागृत हुई थी। उनके माता-पिता ने उनकी भावना को जानते हुए आगे शिक्षा में मदद की। बचपन से ही कल्पना चावला अंतरिक्ष में भ्रमण करना चाहती थी। १९८२ में उन्होंने अभियांत्रिकी की डिग्री प्राप्त की। १९८२ में वह अमेरिका में गई और १९८४ में वैज्ञानिक

अभियांत्रिकी में विज्ञान निष्पात की उपाधि प्राप्त की। १९८६ में दूसरी निष्पात उपाधि प्राप्त की। सन १९८८ में उन्हें एस्स अनुसंधान केंद्र में ओनेरेट मेथड्स इंक के उपाध्यक्ष के रूप में काम किया था। वहां उन्होंने संशोधन का कार्य किया।

कल्पना चावला १९९५ में अपनी मेहनत और प्रतिभा के बल पर नासा अंतरिक्ष किए में शामिल हुई और जल्द ही १९९८ में अपनी पहली अंतरिक्ष उडान के लिए चूनी गई। उनके साथ और छह लोग थे। इस पूरी टीम में सन १९९८ में उडान भरी। कल्पना चावला अंतरिक्ष में उडन भरनेवाली विश्व की दूसरी व्यक्ति थी। इन्होंने अपने इस पहले मिशन में १००४ करोड़ किलोमीटर अंतर को पूरा किया और पृथ्वी की परिक्रमा २५२ और अंतरिक्ष में ३६० घंटे बिताये। इस अंतरिक्ष यात्रा के चलते कई रहस्य सामने आये। कल्पना चावला का सपना था कि वे बनी हैं अंतरिक्ष के लिए और उनका प्रत्येक क्षण अंतरिक्ष में बितानी की कल्पना थी।

कल्पना चावला का फिर एक बार अंतरिक्ष में जाने का तय हुआ और व अंतरिक्ष यात्रा साबित हुई। कल्पना चावला ने इस साहस और धैर्य, चिकित्सक वृत्ति की पूरी दूनिया दूहाई देती है। कल्पना चावला ने अपना ही नहीं पूरे देश का नाम अमर कर दिया। देश की इस महान बेटी का स्थान लोगों के दिलों में सदैव रहेगा।

वो दिन

कानो मे घंटी की आवाज फिर गूँज उठेगी,
टीचर की प्यार भरी डॉट जैसे कानो को छू कर
निकलेगी

ठहाके ६ हाके, फिर थोड़ी सी शरारत
दोस्ती की प्यार भरी मुस्कान, फिर थोड़ी सी
नजाकत
संजोगी है यादे यहाँ कितनी सारी

जाने जिन्दगी कब उड़ चली
स्कुल की हर याद जैसे दिल के भीतर
बस जायेगी याद आये ऐ पल याद आएये दुनिया
मैडम के प्यार, आशीर्वाद के
लिए लम्हे तरस जायेंगे

दोस्तो के लिए, आँखे नम हो जायेंगी
प्यार की मजबूत दोर बंध जाएगी
यादो की डोलिया जो हमारे संग जाएगी
जब स्कुल के जीवन की गतिविधि पूरी होगी
चल पड़ेंगे हम अपनी नयी दुनिया बसाने
खवाबो के नए दीप जलाने
सपनो की नयी आस जागेगी
यादो की वह डोली सजेगी

थिरक जायेंगे कदम नयी धून पर
खिलेंगे नए फुल इस गूलशन में
नयी कलियो की महक आँगन मे बढ़ेंगी
जब स्कुल के जीवन की गतिविधि पूरी होंगी

कु. पुजा धनसुईकर
बी.ए. भाग २

पिता परमात्मा

पिता परमात्मा की जगत के प्रति असकती है
पिता गृहस्थ आश्रम मे उच्च स्थिती की भक्ति है
पिता अपनी इच्छाओ का हनन और परिवार की
पूर्ति है

पिता रक्त मे दिए हुए संस्कारों की मूर्ती है
पिता एक जीवन को जीवन का दान है

पिता दूनिया दिखाने का एहसास है
पिता सुरक्षा है शिर पर हाथ है
पिता नहीं तो बचपन अनाथ है
तो पिता से बड़ा तुम अपना नाम करो
पिता का अपमान नहीं, उन पर अभिमान करो
क्योंकि माँ-बाप की कमी कोई बाट नहीं सकता
और ईश्वर भी इनके आशिशों को काट नहीं सकता
विश्व में किसी भी देवता का स्थान दूजा है
माँ-बाप की सेवा ही सबसे बड़ी पूजा है
वो खुशनसीब हैं माँ-बाप जिनके साथ होते हैं
क्योंकि माँ-बाप की आशिशों के हजारो हाथ होते
हैं।

कु. वृषाली दूबे
बी.ए. भाग २

भ्रष्टाचार

अक्षय सु. बनसोड
बी.ए. भाग ३

आज के युग में भ्रष्टाचार यह बहूत ही बड़ी समस्या है। अनेक बड़े बड़े लोगों के हाथों भ्रष्टाचार होता है। और उस कारण सामान्य लोगों का जीना असंभव हो रहा है। आजकल तो अखबारों में भी नये-नये भ्रष्टाचार जाहीर हो रहे हैं।

पुराणकाल के भ्रष्टाचार इस आधुनिक युग के भ्रष्टाचार को लीला महाभयंकर है। आज जीवन के प्रत्येक क्षेत्र में प्रभाव अधिक है बढ़ती महंगाई के पीछे भी यही कारण है। भ्रष्टाचार के कारण बेरोजगारोंकी संख्या बढ़ती चली जा रही है, लाखों रूपये देकर बड़े-बड़े लोक अधिकारी के पदभर अपना अधिकार जमाते हैं। सरकारी कोर्ट कचेरी में भी पैसों के शिवाय कोई भी काम नहीं हो सकता।

आज विज्ञान के बलपर व्यक्तिगत जीवन में अनेक सुख चैन पाने की अभिलाषा रहती है। किंतु उसके लिए बहूत पैसा कमाने के लिए मेहनत करने की, किसीकी भी तैयारी नहीं रहती।

लालच की वजहसे भ्रष्टाचार उत्पन्न होता है। मानव पैसा पाने का चाह में कुछ भी कर सकता है। खाने पीने के सामान में मिलावट और दवाईयों में भी मिलावट करता है। दवाईयों की मिलावट के कारण अनेक निरपराध लोगों की जाने जाती है। किंतु भ्रष्टाचारी लोगों के उपर इसका कोई प्रभाव नहीं पड़ता।

भ्रष्टाचारी लोगों की विचारशक्ती नष्ट हो जाती है। फिर बालवाडी से लेकर स्कूल-कॉलेज तक सर्वत्र प्रवेश के लिए डोनेशन लिया जाता है। और पैसे लेकर विद्यार्थीयों के पेपर में भी मार्क बढ़ा दिए जाते हैं।

इस भ्रष्टाचार को अगर वक्तपर रोका नहीं गया तो, वह इस देश को बरबाद कर देगा। आज के युवकों ने इसके खिलाफ आवाज उठानी चाहिए और इस समाज में से भ्रष्टाचार की जड़ को उखाड़कर फेंकना चाहिए तथा महान भारत का निर्माण करना चाहिए। यह प्रतिज्ञा आन लेनी होगी।

पापा

कु. वैष्णवी तायडे
बी.ए. भाग ३

पापा, डॅडी, पिताजी, बाप ऐसे अनेक नामोंसे हम अपने पिताजी को पुकारते हैं। पर कभी उनके बारे में भावनात्मक दृष्टीसे कभी नहीं देखते। कभी ये नहीं देखते की उन्हे कोई तकलीफ या कोई परेशानी तो नहीं बस हम अपने पापा को सक्त कठोर ऐसे ही समझते हैं। कभी उनके बारे में नहीं सोचते माँ पर कितने लेख, कविता अनेक प्रकाशन हैं। माँ का स्थान सर्वश्रेष्ठ माना जाता है। पर कभी ये सोचा है कि हमे हमारे पिता किस परिस्थिती में हमे पालते हैं। हमारी हर जरूरत पुरी करती है। कभी ये नहीं सोचते की वो कितने कष्टों से पैसा कमाते हैं। कभी खुदके बारे में नहीं सोचते की हमारे कपड़े फटे हैं पर वो अपने बच्चों की जरूरत पुरा करते हैं।

कभी जरा सोच कर देखीए की अगर पापा नहीं तो उस परिवार का क्या हाल होगा। हम देखते हैं समाज में बहोत से बच्चों को पिता नहीं, स्त्रियों को पती नहीं उनकी समाज में कोई इज्जत नहीं। और जब पिता होते हैं तो वह समाज हमें इज्जत देता है और माँओं को भी जितना माँ का स्थान श्रेष्ठ है उतना ही पापा का। पापा है तो सबकुछ है।

जिंदगी

ये जिन्दगी भी अजीब सी है
 हर मोड पर अपना रंग बदल देती है
 कोई अपने बेगाने हो जाते हैं
 तो कोई पराया अपना हो जाता है

ये जिन्दगी भी अजीब सी है
 हर मोड पर कुछ नया सिखाती है
 कभी खूशिया भर-भर के आती है
 तो कभी-कभी दुःख के बादल हर रोज बसाते हैं

ये जिन्दगी भी अजीब सी है
 हर मोड पर नया मुक्काम बनाती है
 ये जिन्दगी कभी खामोश रहती है
 और कभी-कभी बिन कहे कुछ कह जाती है

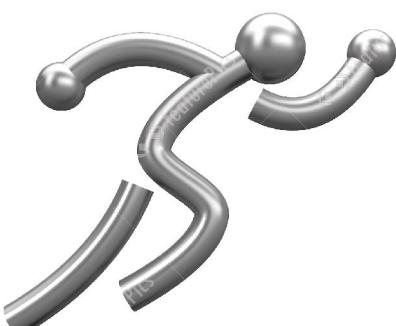
ये जिन्दगी दुश्मनों के साथ रहकर
 अपनो को मौका दे जाती है
 ये जिन्दगी भी अजीब सी है
 हर मोड पर नया रंग दे जाती है ।

कु. पल्लवी आ. घूले
 बी.ए. भाग २

आसान और मुश्किले

आसान है दूसरो कि गलतीयाँ देखना
 मुश्किल है अपनी गलतीयाँ पहचानना
 आसान है बिना सोचे बाते करना
 मुश्किल है जबान पर काबु पाना
 आसान है किसी को चाटा मारना
 मुश्किल है किसी से माफी माँगना
 आसान है नियम बनाना
 मुश्किल है उन नियमोंका पालन करना
 आसान है हर रात सपने देखना
 मुश्किल है उन सपने के लिए लड़ना
 आसान है किसी से कोई वादा करना
 मुश्किल है उसे वादे को पूरा करना
 आसान है गलतीयाँ करना
 मुश्किल है उन गलतीयों से
 सबक सिखना

कु. प्रियंका गायकवाड
 बी.ए. भाग २

सफलता

ऋषीकेश मोहोड
बी.ए. भाग ३

सफलता का मतलब है अपने असली मकसद को पाना। हमारे जीवन में सफलता बहुत मायने रखती है। अगर हमे जीवन में कुछ बनना है और कुछ कर दिखाना है तो पढ़ाई करना बहुत जरुरी है। लेकिन किसी भी कार्य को करते समय संकल्प करे फिर प्रयत्न करे तो सफलता हमे जरुर मिलेंगी। अंग्रेजी में एक कहावत है। 'Well begin is half done' कोई भी काम ठिक विधि से शुरू किया जाए तो समझना चाहिए की आधा काम पुरा हो गया।

सफलता का मतलब है अपने लक्ष्य में कामयाब होना। लेकिन इसके लिए हम में नियमबद्धता, संयम और अनुशासन प्रियता गुणों का समावेश होना आवश्यक है हमे अपने मन तथा इच्छओं पर काबू रखना चाहिए। जिसपर हम सफलता प्राप्त करना चाहते हैं। उसी के बारे में सोचना चाहिए और एकाग्रचित होकर उसी कार्य को करना चाहिए उन्नती निरंतर श्रेय एवं प्रयत्न पर निर्भर करती है। सफलता और असफलता तो क्षणिक है। कोई भी व्यक्ति न तो स्थायी सफल होता है और न तो स्थायी असफल, जब हम स्वयं को एक असफल व्यक्ति मान बैठते हैं तो हम अपनी उन्नती के द्वारा बंद कर देते हैं।

एक अदृश्य शक्ति हमेशा हमारे संकल्प शक्ति को जांचती रहती है। कहा जाता है कि, जिस मनुष्य ने कभी स्वप्न नहीं देखा वह कुछ नहीं कर सकता। संकल्प के साथ-साथ हमें सदैव सकारात्मक विचार (Positive thinking) रखना चाहिए। सकारात्मक सोच रखने से हमारी मस्तिक में शान की उन्नती होती है और जिस चीज को पाने की इच्छा हमे है। तो वो प्राप्त होने में समय नहीं लगता परंतु कोशिश करने के बाद हमे कामयाबी नहीं मिली तो मायुस नहीं होना चाहिए। और आत्मविश्वास के साथ उस कार्य को फिर शुरू करे तो हमे कामयाबी जरुर मिलेगी।

अगर हमे अपने भविष्य को संवारना है। तो हम अनुशासित जीवन जीना सीखना होंगा और जीवन की तरफ देखनेका नजरिया बदलना होगा। हमारा बिता हुआ कल फिर से नहीं आता इसलिए हमे आनेवाले कल के बारे में सोचना चाहिए। अधिक क्षमता को पहचानकर उसपर प्रयत्न करना होंगी यदी हमे विश्वास और दृढ़ निश्चय हो तो कामयाबी जरुर मिलेंगी। उससे हमे कोई नहीं रोक सकता।

जीवन में सफलता पाने का मूलमंत्र है सफलता का प्रथम पग को रूप में स्विकार करता। मतलब असफलता से सफलता प्राप्त होती है। हमारे सामने अब्राहम लिंकन को उदा. है। उन्हे कितनी बार असफलता का सामना करना पड़ा। फिर भी उन्होंने हार नहीं मानी। उनका प्रयास निरंतर जारी रहा तो उन्हे सफलता मिली और वो उम्र के ५२ वें साल में अमेरिका के राष्ट्रपति बने। अगर वे हार कर बैठ जाते तो कभी सफल नहीं होते इसलिए कहते हैं।

'जितने वाले कोई अलग काम नहीं करते, वे हर काम अलग ढंग से करते हैं।'

बेटियाँ

आँसू की एक बुंद सी होती है बेटियाँ
 स्पर्श खूरदरा हो तो रोती है बेटियाँ
 रोशन करेगा बेटा तो एक ही कुल की
 दो-दो कुलों की शान बढ़ाती है बेटियाँ
 कोई नहीं दोस्ती एक दुसरेसे कम
 हिंसा अगर है बेटा तो मोती है बेटियाँ
 काटो की राहो पर ये खुदही चलती रहेगी
 औरो के लिए फुल ही बोती है यही दुनिया की
 रस्म है
 अपने प्रियो को पिया के घर जाती है बेटियाँ
 बोए जाते हैं बेटे उग जाती है बेटियाँ
 खाद पाणी बेटों में पर लहर खाती है बेटियाँ
 एवरेस्ट तक टेले जाते हैं बेटे पर चढ़ जाती है
 बेटियाँ
 रुलाते हैं बेट और रोती है बेटियाँ
 कई तरह से गिराते हैं बेटे पर संभाल लेती
 बेटियाँ
 पढ़ाई करते हैं बेटे पर सफलता पाती है बेटियाँ
 कुछ भी कहे अच्छी है बेटियाँ !

क्र. मोहीनी खंडरे

बी.ए. भाग २

मंदिर यह हमारा

सबके लिए खूला है, मंदिर यह हमारा
 मतभेद को भूला है, मंदिर यह हमारा
 आओ कोई भी पंथी, आओ कोई भी धर्मी
 देशी-विदेशियों को मंदिर यह हमारा ॥
 मैदान पर बिछाया, डाला है एक आसन
 सब देवता समाता, मंदिर यह हमारा

मानव का धर्म क्या है मिलती है राह
 जिसमें। चाहता भला सभी का
 मंदिर यह हमारा ॥ आओ सभी
 मिलेंगे समुदाय प्रार्थना में
 तुकड़या कहे अमर है, मंदिर यह हमारा ॥

याद रखने योग्य बाते
 दुनिया का सबसे बड़ा जादू - मुस्कुराहट
 दुनिया में सबसे तेज भागनेवाला - मनुष्य का
 मन
 दुनिया के सबसे बड़ी भूल-भूलैया - प्यार
 दुनिया की सबसे प्यारी चीज - जिंदगी
 दुनिया की सबसे बड़ी ताकद - मौत

क्र. प्रियंका वरडकर

बी.ए. भाग २

वारिस कौन ?

वैभव आवारे
बी.ए. भाग ३

एक राजा था। उसके चार बेटियाँ थीं। राजा ने सोचा कि इन चारों में से जो सबसे बुद्धिमत्ती होंगी, उसे ही अपना राजपाट सौंपेंगा। इसका फैसला कैसे हो ? वह सोचने लगा। अंत में उसे एक उपाय सूझ गया।

उसने एक दिन चारों बेटियों को अपने पास बुलाया। सभी को गेहूँ के सो-सो दाने दिए और कहा, “इसे तुम अपने पास रखो, पाँच साल बाद मैं जब इन्हें मागुंगा तब तुम सब मुझे वापस कर देना।”

गेहूँ के दाने लेकर चारों बहनें अपने-अपने कमरे में लौट आईं। बड़ी बहन ने उन दानों को खिड़की के बाहर फेंक दिया। उसने सोचा, आज से पाँच साल बाद पिता जी को गेहूँ के इन दानों की याद रहेगी क्या ? और जो याद भी रहा तो क्या हूआ भंडार से लेकर दे दूँगी।

दूसरी बहन ने दानों को चाँदी की एक डिब्बी में डालकर उसे मखमल के थैले में बंद करके सुरक्षा से अपनी संदूक में डाल दिया। सोचा, ‘पाँच साल बाद जब पिताजी ये दाने माँगेंगे, तब उन्हें वापस कर दूँगी।’

तीसरी बहन बस सोचती रही कि इसका क्या करूँ । चौथी और छोटी बहन तनिक बच्ची थीं। शरारतें करना उसे बहुत पसंद था। उसे गेहूँ के भूने दाने भी बहुत पसंद थे। उसने दानों को भूनवाकर खा डाला और खेल में मग्न हो गई।

तीसरी राजकुमारी को इस बात का यकीन था कि पिता जी ने उन्हें यूँ ही ये दाने नहीं दिए होंगे। जरुर इसके पीछे कोई मकसद होंगा। पहले तो उसने भी अपनी दूसरी बहनों की तरह ही उन्हें सहजकर रख देने की सोची, लेकिन वह ऐसा न कर सकी। दो-तीन दिनों तक वह सोचती रही, फिर उसने अपने कमरे की

खिड़की के पीछेवाली जमीन में वे दाने बो दिए। समय पर अंकुर फूटे। पौधे तैयार होए, दाने निकले। राजकुमारी ने तैयार फसल में से दाने निकाले और फिर से वो बो दिए। इस तरह पाँच वर्षोंमें उसके पास ढेर सारा गेहूँ तैयार हो गया। पाँच साल बाद राजा ने फिर चारों बहनों को बुलाया और कहा - “आज से पाँच साल पहले मैंने तूम चारों को गेहूँ के सो-सो दाने दिए थे और कहा था कि पाँच साल बाद मुझे वापस करना कहाँ है वे दाने ?”

बड़ी राजकुमारी भंडार घर जाकर गेहूँ के दाने ले आई और राजा को दे दिए। राजा ने पूछा, “क्या ये वही दाने हैं जो मैंने तुम्हें दिए थे ?”

पहले तो राजकुमारी ने ‘हाँ’ कह दिया। मगर राजा ने फिर कडककर पूछा, तब उसने सच्ची बात बता दी।

राजा ने दूसरी राजकुमारी से पूछा “तुम्हारे दाने कहाँ हैं ?” दूसरी राजकुमारी अपनी संदूकची में से मखमल के खोलवाली डिब्बी उठा लाई, जिसमें उसने गेहूँ के दाने सहजकर रखे थे। राजा ने उसे खोलकर देखा दाने सड गए थे।

तीसरी राजकुमारी से पूछा - “तुमने क्या किया उन दानों का ?” तीसरी ने कहा - “मैं इसका उत्तर आपको अभी नहीं दूँगी, क्योंकि जवाब पाने के लिए आपको यहाँ से दूर जाना पड़ेगा, और मैं वहाँ आपको कल ले चलूँगी।”

राजा ने अब चौथी और सबसे छोटी राजकुमारी से पूछा। उसने उसी बेपरवाही से जवाब दिया “उन दानों की कोई कीमत है पिता जी ? वैसे तो देरो दाने भंडार में पड़े हैं।” आप तो जानते हैं न, मुझे

गेहूँ के भुने दाने बहुत अच्छे लगते हैं, सो मैं उन्हे भुनवाकर खा गई । आप भी पिता जी, किन-किन चक्करो मे पड़ जाते हैं।

सभी के उत्तर से राजा को बड़ी निराशा हुई । चारों मे से अब उसे केवल तीसरी बेटी से ही थोड़ी उम्मीद थी ।

दूसरे दिन तीसरी राजकुमारी, राजा के पास आई । उसने कहा - “चलिए पिता जी, आपको मैं दिखाऊँ कि गेहूँ के वे दाने कहाँ हैं ?”

राजा पथ पर सवार हो गया । रथ महल, नगर पार करके खेत की तरफ बढ़ चला । राजा ने पूछा “आखिर कहाँ रख छोटे हैं तुमने वे सौं दाने ? इन सौं दानो के लिए तुम मुझे कहाँ कहाँ चक्कर लगवाओगी ?”

तब तक रथ एक बड़े से हरे भरे खेत के सामने आकर रुक गया । राजा ने देखा - सामने बहूत बड़े खेत में गेहूँ की फसल थी । उसकी बालियाँ हवा में झुम रही थी, जैसे राजा को कोई खुशी भरा गीत सुना रही हों । राजा ने हैरानी से राजकुमारी की और देखा । राजकुमारी ने कहाँ - पिताजी, ये हैरानी से राजकुमारी की और देखा । राजकुमारी ने कहा - “पिता जी, ये हैं वे सौ दाने, जो आज लाखो लाख दानो के रूप में आपके सामने हैं । मैंने उन सौ दानो को बोकर इतनी अधिक फसल तैयारकी हैं ।”

राजा ने उसे गले लगा लिया और कहा - “अब मैं निश्चित हो गया । तुम ही मेरे राज्य की सच्ची उत्तराधिकारी हो ।”

वो थे पापा

खुश तो मुझे होना चाहिए कि
वो मुझे मिले पर मेरे जन्म की खुशी
कोई और मनाए जा रहा था

वो थे पापा

जब मैं सो रही थी, तब कोई चूपके से
सिर पर हाथ फिरा रहा था

वो थे पापा

मैं सुबह उठी तो कोई बहुत थक्कर भी
काम पर जा रहा था,

वो थे पापा

खुद कड़ी धूप मे रहकर कोई मुझे
ठंडी हवा मे सुला रहा था

वो थे पापा

सपने तो मेरे थे पर उन्हे पुरा करने का
रास्ता कोई और बता रहा था

वो थे पापा

मैं तो खुशियो मे हँसती हूँ मेरी हँसी से
कोई अपने गम भुलाए जा रहा था

वो थे पापा

ये दूनिया पैसो से जलती है
मेरे लिए पैसे कमाए जा रहा था

वो थे पापा

घर मे सब प्यार जताते हैं पर कोई
बिना जताए भी प्यार बरसाए जा रहा था

वो थे पापा

विदा तो मैं हो रही थी पर ज्यादा आँसू
कोई और बहाए जा रहा था

वो थे पापा

मेरे पापा ...

विजय गायकवाड

बी.ए. भाग ३

करो पर घुसा करो

जला सको तो दिये जलाओ – जंगल नहीं
 बचा सको तो पानी बचाओ – धन नहीं
 बोल सको तो मिठा बोलो – कडवा नहीं
 बिछा सको तो फूल बिछाओ – काँटे नहीं
 कमा सको तो पूँय कमाओ – पाप नहीं
 बोलो तो सच बोलो – झुठ नहीं
 बन सको तो इन्सान बनो – हैवान नहीं
 मरो तो शहीद बनके – आंतकवादी नहीं
 बोलो तो राम बोलो – आराम नहीं
 करो तो प्यार करो – अन्याय नहीं

कृ. अनीषा बागडे
बी.ए. भाग ३

मतदान

आज मेरे देश में मतदान है आया
 'अधिकार' का हममें भी अलख जगाया !
 ना करे अब हमसे कोई सवाल
 बनेंगे आज से हम देश की ढाल
 अब न सुनेंगे कोई बहाना
 मतदान ही है शक्ति-भक्ति भाँति है जाना
 न करो अब अपनी मनमानी
 सुनेंगे नहीं अब कोई कहानी
 बड़ा कारागर है यह हथियार
 मतदान है हमारा अधिकार
 अगर आना है अगली बार
 विकास करना होगा इस बार

पवन राऊत
बी.ए. भाग ३

बुढ़ा बाप

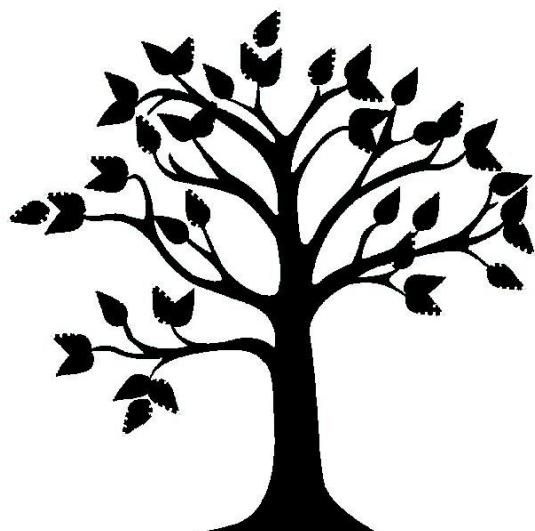
अनुभव और श्रम की भट्टी में पके
 उस बुढ़े बाप को, उसी का संतानों ने
 कुड़ा कचरा समझकर फेंक दिया घर के बाहर
 मजबूत इरादों वाला वह बुढ़ा बाप आज
 टूट कर बिखर गया,
 हार गया अपनी ही संतानों से बेवस
 जिनको पोसता रहा, सीचता रहा पसीने से,
 धरती की छाती ने कील ढोक दी
 जिनकी खातिर
 अपना कलेजा परोस दिया
 जिनकी खातिर
 उन्हीं संतानों ने कर दिया बैघर
 जिंदगी से बेखबर, उन्मत संताने
 दौड़ रही है बेतहाशा
 तोड़ रहे हैं उसी पेड़ को
 जिसके नीचे छाया मिली
 छोड़ दिया बुढ़े बाप को बेसहारा
 सुखें पेड़ की तरह
 अपने झुठ सपनों की पूर्ति के लिए
 बेतहाशा दौड़नेवाली संतान देख रही है
 अपने भीख-माँगते बाप को अजनबी की तरह
 जिनकी खातिर लहू निचोड़ दिया
 शरीर सुखा लिया जिनकी खातिर
 वे एक सद्द घर भी नहीं दे पायें
 अपने बुढ़े बाप को
 वह भटक रहा है दर बदर – बैघर !

वैभव लसनकार
बी.ए. भाग ३

वन

वन में वृक्षों का वास रहने दो
झील झरनों में साँस रहने दो
वृक्ष होते हैं, वस्त्र जंगल के
छीनो मत लिबास रहने दो
वृक्ष है चिड़ियों का घोंसला
यह उनके पास रहने दो
पेड़ पौधों चिराग है वन के
उनमें बाकी उजास रहने दो
वन विलक्षण विश्व है कुदरत की
इस अमानत को खास रहने दो !

रूपेश हरडे
बी.ए. भाग ३

वृक्ष मेरा साथी

लगाए पेड हरे तो जीवन भर काम आये
सुख गए पत्ते तो जलाने के काम आये
बरसात थी मौसम-ए-बहार आये
डाला बीज जमीन पर तो सुंदर सा पेड
निकल आये
उसकी कोमलता देख मन खूश हो गया
देखते ही देखते अति सुंदर पत्ते निकल आये
जवां हो जाए तो फूल खिलने लगे
वो फूल भी दो दिलों को मिलाने के काम आये
खिला हुआ चमन सभी के मन भाये
महक से उसका मन बहका-बहका जाये
यह वो जवां फूल है जो गम और
खूशी में शरीक हो
जीने मे भी मरने के बाद भी काम आये
इन पत्तो की हरियाला से घन हो गया पेड
थके हुए राही को छाँव और ठंडी
हवाओं के काम आये
झुक जाए डाली जब फुल निकल आये
चेहरे पे मुस्कान छा जाए जब मेहनत काम आये
उस वृक्ष में पंछियों का बसेरा हो जाये
ये पेड कई जिंदगियों को बसाने के काम आये
वृक्ष कहता है ना रहो भरमाये
वह हम ही हैं जो मनुष्य के हर
संकट में काम आये !!

प्रताप बेठे
बी.ए. भाग २

मेरी आँखें

देखना, पर्वतों से बहते हुए
झरनों को
वर्षा की बुंदों से भरी
इठला कर आगे बढ़ती
नदिया को,
इस जल से जीवन ले
हरे-भरे वृक्षों फुलों, फुलों को
देखना, अपनी इन आँखों से
मुझे अच्छा लगता है ।
खिड़की से सटकर खड़े
हर सिंगार पर बैठी चिढ़ीया को
उसकी मधूर आवाज से
खूल जाने वाले आँखों से
दूर क्षितीज पर चमकते सुर्य को
देखना मुझे अच्छा लगता है ।
नहीं बन पाता है आँखों में,
हवा का कोई प्रतिबींब
पर आना उसका
और हौले से आँखों को सहलाकर
गुजर जाना
अच्छा लगता है ।
अच्छा लगता है,
इन्द्र धनुषी कढाई वाली
नीली चादर ओढे
आसमान को देखना
ऊँपर पंख फैला कर
उड़ती चिढ़ीयाँ
और नीचे धरा का सौन्दर्य
देखती हूँ जब
अपनी इन आँखों से
तो अच्छा लगता है ।
कल मैं रहूँ न रहूँ
पर ये दो आँखें
दे देना किसी जरुरतमंद को

क्योंकि यही आँखे देखेंगी जब फिरसे
सतरंगी दुनिया और देगी
उस देखनेवाले को सुख
तब मुझे मिलेगा सुकून
उस सुकून के बारे में सोचना
मुझे अच्छा लगता है ।

सौरभ बैस

बी.ए. भाग २

छप्पर

दीप पर्व पर
जला कर दीया !
घनिष्ठ मित्र ने
विचित्र प्रश्न किया
“उत्सव प्रसंग पर
मन हर्षाल ।
और लक्ष्मी छप्पर
फाड कर
धन बरसाए ।
तो इस धन को
आप कहाँ धरोगे ?
सबसे पहले
उस धन से आप
कौन-सा काम करोगे ?
मैंने कहा - भैया,
धन तो बाद में
कही धरवाऊँगा ।
सबसे पहले
फटा हूआ छप्पर
दुरुस्त करवाऊँगा !”

कु. वैशाली दुबे
बी. ए. भाग २

माई तेरो अंचल

माई तेरे आंचल की छांव में आकर,
धन ने सुख पायो
धन्य हुआप मैं भाई,
जो तेरी गोद में सिर रखकर सो पायो
माई का जब प्रेम मिले है,
खूद भगवान भी दौड़यो चल्यो आयो
धन्य है तु माई,
तेरे हाथ से एक निवाला जो खाई तो
आमृत भी फिको पड जाई
देवी सी सुरत, ममता की मुरत
लाखों में एक हमार माई
धन्य है तू माई, धन्य है ।

माई तेरे आशीर्वाद से धन
इस संसार को जीत पायो,
माई तुने अपना प्रेम लुटा कर धन को धनी
बनायो
माई कहे है, मंदिर जाव से मुक्ति मिले है,
पर माई तेरे चरणों मे ही,
धन को तो स्वर्ग दिखे है ।
दूनिया धन को धनवान कहे है,
पर माई तुम ही तो धन को
जीवनदान दिये हो ।
माई तेरी ममता को पावै,
भगवान को भी एक जन्म कम पड जावै
फिर से धन तेरी महानता का बखान
एक कविता में कैसे कर जावै ।
धन्य है तू माई, धन्य है !

शुभम महले
बी.ए. भाग ३

प्यारी बेटियाँ

सुबह की गई प्राथृना सी बेटियाँ
वह दूर उठती-अजान सी बेटियाँ
बानी बन जीवन की ललिना सी बेटियाँ
फिर क्यों सहती है मूत्यू की कलिमा बेटियाँ
कर्पुरसी गलकर की सुगंध फैलाती है बेटियाँ
तो कही विजयरथ पर ध्वजसी लहराती है
बेटियाँ

हर क्षेत्र मे डंके गढ़ती जा रही है बेटियाँ
काँटो की राहपर चककर भी
पढ़ती जार रही है बेटियाँ
ऋतुम्भरा धरनी सी-प्यारी बेटियाँ
पाप-पूण्य के तराजू पर हर यूग
तुलती है न्यारी बेटियाँ ।
'नारायणी' नहीं तो 'नारायण' कहाँ ?
यह सवाल करती बेटियाँ ।
गर्भ मे ही क्यों मारी जा रही ?
पूछती है मरनी बेटियाँ !

कु. मोहीनी खंडारे
बी.ए. भाग २

ग्रामज्योती

वार्षिकांक २०१९-२०

English Section

The Art of Giving

Samiksha B. Kapade
B.A. Part III

In these trying times everyone is trying to contribute, to give and share with those in need. History and scriptures offer various insights into giving and sharing.

The first question is "When should one give?"

We all know the famous incident from Mahabharat. Yudhisthir asks a beggar seeking alms to come the next day. On this Bhim rejoices that Yudhishtir his brother, has conquered death! For he is sure that he will be around the next day to give - Yudhisthir gets the message. One does not know really whether one will be there tomorrow to give! the time to give therefore is NOW!

The next question is "How much to give?"

One recalls the famous incident from history. Rana Pratap was reeling after defeat from the Moghals. He had lost his army, he had lost his wealth and most important he had lost his hope, his will to fight. At that time, in his darkest hour, his erstwhile minister, Bhamasha, came seeking him and placed his entire fortune at the disposal of Rana Pratap. With this, Rana Pratap raised an army and lived to fight another day "Give as much as you can."

The next question "What to give?"

It is not only money that can be given away. It could be a flower or even a smile.

It is not how much one gives but how one gives that really matters. When you give a smile to a stranger that may be the only good thing received by him in days and weeks! you can give anything but you must give with all your heart!

Next we have to answer. "How to give?"

One has to ensure that the receiver does not feel humiliated, nor the giver feels proud by giving.

"Let not your left hand know what your right hand gives?" Charity without publicity and fanfare is the highest form of charity. 'Give quietly!' After all, what we give never really belonged to us. We come to this world with nothing and will go with nothing. Give with grace and with a feeling of gratitude.

"What should one feel after giving?"

We all know the story of Eklavya. When Dronacharya asked him for his right thumb as 'Guru dakshina,' he毫不犹豫地 cut off the thumb and gave it to Dronacharya. There is little known sequel to this story.

Eklavya was asked whether he ever regretted the act of giving away his thumb. He replied and the reply has to be believed to be true, as it was asked to him when he was dying.

His reply was "Yes ! I regretted this only once in my life. It was when Pandavas were coming in to kill. Dronacharya who was broken hearted on the false news of death of his son, Ashwathama and had stopped fighting. It was then that I regretted the loss of my thumb. If the thumb was there, no one could have dared to hurt my Guru!"

The message to us is clear. Give and never regret giving!

And the last question is :

"How much should we provide for our heirs?"

Ask yourself 'Are we taking away from them the gift of work?'

-A source of happiness?

The answer is given by Warren Buffett : "Leave your kids enough to do anything, but not enough to do nothing!"

There is a wonderful law of nature, the three things we crave most in our life.

happiness, freedom and peace of mind are always attained by giving them to someone else.

Practice the art of giving.

The Group of Frogs

As a group of frogs were travelling through the woods, two of them fell into a deep pit. When the other frogs crowded around the pit and saw how deep it was, they told the two frogs that there was no hope left for them.

However, the two frogs decided to ignore what the others were saying and they proceeded to try and jump out of the pit. Despite their efforts, the group of frogs at the top of the pit were still saying that they should just give up. That they would never make it out.

Eventually, one of the frogs took heed to what the others were saying and he gave up, falling down to her death. The other frog continued to jump as hard as he could. Again, the crowd of Frogs yelled at him to stop the pain and just die.

He jumped even harder and finally made it out. When he got out, the other frogs said, "Did you not hear us?"

The frog explained to them that he was deaf. He thought they were encouraging him the entire time.

Moral :

People's words can have a big effect on other's lives. Think about what you say before it comes out of your mouth. It might just be the difference between life and death.

Miss. Parvati A. Pawar
B.A. Part III

KINDNESS

Today, a boy in a wheelchair saw me desperately. Struggling on crutches with my broken leg and offered to carry my backpack and books for me. He helped me all the way across campus to my class and as he was leaving he said, "I hope you feel better soon."

GOODNESS & GRATITUDE

Today, after a 72 hour shift at the fire station, a woman ran up to met at the grocery store and gave me a hug. When I tensed up, she realized I didn't recognize her. She let go with tears of joy in her eyes and the most sincere smile and said, "On 9-11-2001, you carried me out of the World Trade Center."

Manisha A. Tayade
B.A. Part II

TIME AND KARMA

When a bird is alive, it eats ants. When the bird had died, ants eat it. One tree can be made into a million matchsticks, but only one matchstick in needed to burn a million trees.

Circumstances can change at anytimes. Don't devalue or hurt anyone in this life. You may be powerful today but time is more powerful than you.

Pooja S. Dhansuikar
B.A. Part II

Dreams

Rekha K. Shegokar
B.A. Part III

On the first day of college our professor introduced himself and challenged us to get to know some one we didn't already know.

I stood up to look around when a gentle hand touched my shoulder.

I turned around to find a wrinkled, little old lady beaming up at me with a smile that lit up her entire being.

She said, "Hi, handsome. My name is Rose. I'm eighty-seven years old. Can I give you a hug?" I laughed and enthusiastically responded, "off course you may !" and she gave me a giant squeeze.

"Why are you in college at such a young, innocent age?" I asked.

She jokingly replied. "I'm here to meet a rich husband get married, have a couple of children, and then retire and travel."

"No seriously, I asked. I was curious what may have motivated her to be taking on this challenge at her age."

"I always dreamed of having a college education and now I'm getting one", she told me. After class we walked to the student union building and share a chocolate milkshake. We became instant friends. Every day for the next three months we would leave class together and talk nonstop. I was always mesmerized

listening to this "time machine" as she shared her wisdom and experience with me.

Over the course of the year, Rose became a campus icon and she easily made friends wherever she went. She loved to dress up and she reveled in the attention bestowed upon her from the other students she was living it up.

At the end of the semester we invited Rose to speak at our football banquet. I'll never forget what she thought us. She was introduced and stepped up to the podium. As she began to deliver her prepared speech, she dropped her three by five cards on the floor. Eructed and a little embarrassed she leaned into the microphone and simple said, "I'm sorry I'm so Jittery. I gave up beer for Lent and this whiskey is killing me ! I'll never get my speech back in order so let me just tell you what' I know."

As we laughed she cleared her throat and began : We do not stop playing because we are old; we grow old because we stop playing. There are only four secrets to staying young, being happy, and achieving success. You have to laugh and find humour every day. You've got to have a dream. When you lose your dreams, you die. We have so many people around who are dean and don't even know it.

BELIEVE

I expect great things to happen today.
 I trust in God's plan for my life.
 I accept all of the love joy,
 abundance and success in my life
 I accept all the people who want to
 work
 with me and benefit from my gifts
 and talents
 Every day I am getting
 stronger, healthier and better.

True Friends

True friends
 are the rare people
 who find you in darkness
 and help lead you back
 to the light.

Swati S. Bais
 B.A. Part III

TRUE FRIEND

In a battle, a soldier prepared to bring his wounded friend back from the field.
 His captain said,
 Its of No use ! your friend must be dead.
 But soldier still goes or brings back his friend.
 Seeing the dead body. Captain says 'I told you its of no worth. He's dead.'
 The soldier replied with moist eyes :
 'No sir, it was really of worth when I got to him, my friend saw me, smiled and said his last words.'
 Change your thoughts
 Change your life.

Ritu R. Pohankar
 B.A. Part III

Life is Beautiful !

One day, one hour and
 One minute, will not
 come again in your
 entire life. Avoid fights,
 anger and speak
 lovely to every person.

"Every pain gives a lesson
 and every lesson changes a person."

Don't close the book
 when bad things happen
 in your life, just turn the
 page and begin a new chapter.

Life is not always perfect
 there is always a possibility
 for a problem.
 The problem is not the end,
 but it's the beginning of a
 different life.

Komal L. Shinganjule
 B.A. Part III

Love

TELL me where is Fancy bread,
 Or in the heart or in the head?
 How begot, how nourished ?
 Reply, reply
 It is engender'd in the eyes,
 with gozing bed; and Fancy dies
 In the cradle where it lies.
 Let us all ring Fancy's knell :
 I'll begin it, -- Ding, dong, bell.
 All Ding, dong, bell.

Manisha W. Sonone
 B.A. Part III

Health is Wealth

Vaishnavi S. Falke
B.A. III

One upon a time, there lived a generous and kind hearted king. But the people were not happy with their king because the king was very lazy and would not do anything other than eating and sleeping.

He spent days and weeks and months in his bed either eating something or sleeping. The king became a potato couch and the people started to worry about the king.

One day, the king realized that he couldn't even move his body, not even his foot. He became very fat and his enemies made fun of him, calling him 'Fatty king', 'bulky king' etc.

The king invited expert doctors from various parts of his country and offered them generous rewards to make him fit. Unfortunately, none could help the king gain his health and fitness. The king spent enormous amount of money but everything went in vein.

One fine morning a holy man visited the country. he heard about the ill-health of the king and informed the minister at the palace that he could easily cure the king. Hearing these promising words, the minister became very happy. He requested the king to meet the holy man to get rid of his problem.

The holy man resided at a distant place. Since the king could not move his body, he asked the minister to bring the holy man to

the palace, but the holy man refused. He said that the king had to go to him, in order to get cured.

After strenuous efforts, the king met the holy man at the latter's residence. The holy man complimented the king saying that he was a good ruler, and said that he would soon regain his health. He asked the king to come for treatment the next day. He told the king also that the king would be treated only if he came on foot to the holy man's residence.

The king was unable to walk even a few steps on the road, but aided by his followers, he reached the holy man's place. Unfortunately, the holy man was not available there and his devotee requested the king to come and meet him the next day for treatment.

This was repeated for two weeks and the king never met a holy man, and never had any treatment.

Gradually the king realized that he felt lighter, lost a considerable amount of weight and felt more active than before. He realized the reason why the holy man asked him to reach his place by walking.

Very soon the king regained his health and the people were very happy in his kingdom.

Depression

My day
Is ash grey
The night is too long
These words are wrong
There's nothing good to say ...

As I lay down to rest
No dreams come, its for the best ...

Daylight comes, boredom too
why'd I bother to get up so soon ?
could this be a better day.

Radha S. Kacchawa
B.A. Part III

Dust of Snow

By Robert Frost

The way a crow
shook down on me
The dust of snow
from a hemlock tree

Has given my heart
A change of mood
And saved some part
of a day I had rued.

Bhavana Mankar
B.A. Part III

Life Instructions

- 1) Give people more than they expect and do it cheerfully.
- 2) Don't believe all you hear, spend all you have or sleep all you want.
- 3) When you say, "I love you" mean it.
- 4) When you say, "I'm sorry." look the person in the eye.
- 5) Love deeply and passionately. You might get hurt but it's the only way to live life completely.
- 6) Don't judge people by their relatives.
- 7) Talk slowly but think quickly.
- 8) Remember that great love and great achievements involve great risk. Take them.
- 9) When you lose, don't lose the lesson.
- 10) Remember the three R's respect for self; Respect for others; Responsibility for all your actions.
- 11) Don't let a little dispute injure a great friendship.
- 12) When you realize you've made a mistake take immediate steps.
- 13) Smile when picking up the phone. The caller will hear it in your voice.
- 14) Spend some time alone.
- 15) Open your arms to change but don't let go of your values.
- 16) Read more books and watch less TV.
- 17) A loving atmosphere in your home is so important do all you can to create a tranquil harmonious home.
- 18) Be gentle with the earth.
- 19) Once a year, go some place you've never been before.
- 20) If you make a lot of money, but it to use helping others while you are living. That is wealth's greatest satisfaction.

Miss. Samiksha B. Kapade,
B.A. Part III

Begins with an egg

Underneath the shell is a caterpillar
Teeth to chew through and come out of
the shell.

Trying to eat a lot of plants.
Each time it grows, it sheds its skin.
Reaches a spot on a plant to make a
chrysalis.
Forms wings and antennae.
Leaves the chrysalis as a butterfly.
Young caterpillar is gone, now
it is a butterfly !

Thoughts

Kindness is the Language
which the deaf can hear and
the blind can see.

The mind becomes the
problem because you have
taken thoughts so deeply
Inside you that you have
Forgotten completely the distance,
that they are visitors
they come and go

Stay away from
negative people,
they have a
problem for every
solution

Pavan B. Raut
B.A. part III

Thoughts

Good, better, best, never let it
rest. Til your good is better
and your better is best.

Every day is
something that will
inch you closer to a
better tomorrow.

Talent without
working hard
is nothing.

The struggle you're in today
is developing the strength
you need for tomorrow
don't give up.

Your mind is a garden.
Your thoughts are the seeds.
You can grow
flower or you
can grow weeds.

Respect is the key determinant of
high-performance leadership. How
much people respect you
determines how well they perform.

Success is getting
what you want
Happiness is waiting
what you get.

Nikhil M. Kakade
B.A. Part III

Song

Go, lovely Rose,
Tell her that wastes her time and me
That now she knows
When I resemble her to thee
How sweet and fair she seems to be

Tell her that's young,
And shuns to have her grace spied,
That had'st thou sprung.
In deserts where no men abide,
Thou must have uncommended died.

Small is the worth
of beauty from the light retired,
Bid her come forth,
Suffer herself to be desired,
And not blush so to be admired.

Then die, that she
The common fate of all things rare
May read in thee;
How small a part of time they share
That are so wondrous sweets and fair!

Sanjivani S. Barbuddhe
B.A. III

The Garden

In Spring, the garden wakes
From its long - lasting sleep;
In summer all the veggies come
with their colors so deep.
In fall the garden is
A great, leaf-covered floor;
In winter, like a bed of snow
That will awake no more.

Locket

My oak tree wears a birdhouse
like a locket on a limb.
He loves to hold the birds
They always sing to him.

He sways in time to song of sky
imagines travels, over land
But he is rooted to the earth
An oak tree must forever stand.

Birds sing worldly melodies
as round his leaves they dainty dart
Oak will never leave this place
He holds his locket near his
heart.

Parvati A. Pawar, B.A. III

January 1

Shake hands with this new year
It's friend we haven't met.
It's the first page of a notebook
we have not erased in yet.
It's a meadow full of fluff by snow.

Focus

Two monks on a pilgrimage came to the bank of a river. There they saw a young and beautiful girl dressed in all her finery and obviously not knowing what to do, for the river was high and she did not want her clothes spoilt without more ado. One of the monks took her on his back, carried her across, and put her down on dry ground.

Then the monks continued their way. But the other monk started complaining. 'Surely it is not right to touch a woman; it is against the commandments to have close contact with women; how can you go against the rules for the monks !'

The complaint went on in a steady stream. The monk who carried the girl walked along silently, but finally he remarked, 'I set her down by the river long ago. But you are still carrying her.'

Vaibhav S. Nagapure
B.A. Part III

Thoughts

Life cannot be changed in a minute
but decision taken in a minute
changes everything in life.
Always stay calm and pray
before you decide
Have A Blessed time

Heart

Heart is not a basket for
keeping tension and
sadness. It is a golden
box for keeping roses of
happiness and sweet memories.

One movement can
change your Day
One Day can change your
Life ... And one life can
change your world ...

"It does not
Matter how
slowly you go
as long as
you do not
stop."

Fire and Ice

Some say the world will end in fire,
some say in Ice
From what I've tasted of desire
I hold with those who favor fire,
But if it had to perish twice
I think I know enough of hate
to say that for destruction ice
Is also great and would suffice.

Vaibhav S. Lasankar,
B.A. Part III

Don't Quit

"When things go wrong, as they sometimes will,
 When the road you're trudging seems all uphill;
 When the funds are low and the debts are high;
 And you want to smile but you have to sigh.
 When all is pressing you down a bit.
 Rest if you must, but don't you quit
 Success is failure turned inside out;
 The silver tint on the clouds of doubt;
 Any you can never tell how close
 you are;
 It's when things go wrongs that
 you must not quit."

Rutika P. Kapade
B.A. Part III

Thoughts

Do not wait; the time will never be just right; start where you stand, and work whatever tools you may have at your command and better tools will be found as you go along.

Start where you stand and never mind the past, the past won't help you in beginning new
 Take courage, man be brave and drive ahead,
 start where you stand

Akshay S. Bansod
B.A. Part III

Global Citizen

I am a global citizen
 I should have a care
 For every rock and animal
 With whom this earth - share

I am a global citizen
 each day my use impacts
 The lakes, and streams, and oceans
 My showers have a tax

I am a global citezen
 My ripples are profound
 My demand can dictate if
 enough to go around

I am a global citizen
 Just one of billions more
 each with inherent value
 From ape to seed to spore

Pooja A. Bokade

B.A. Part III

Good Things

I once heard an old man say.
 Shaping vases out of clay
 Into subtle from sublime,

"Listen, son, good things take time."

All my life I've thought of this
 When a task was lacking bliss,
 When the work seemed awfully tough
 And I thought I'd had enough.

So I'd give a little more
 To what sometimes seemed a chore;
 And, you know, without a doubt,
 Good things always came about.

Kalyani S. Kalkar
 B.A. Part II

Night

Looking up and seeing the sky
 No clouds, just beautiful stars
 Wishing we could fly
 and see them up close

They're a sight for sore eyes
 Often ignored and not give a thought
 Their beauty can get us throughout sighs
 but only if we notice

The night can show as much as it can hide
 in plain sight we might find what we need
 make us wonder; is this an ad for tide
 thing are not always what they seem

Priyanka N. Waratkar
 B.A. Part II

Souls in the heaven

Many lost their wives
 Many lost their husbands
 Many lost their lovers
 Many lost their parents
 The pain they kept inside their hearts,
 with a single hope
 Maybe we will meet them in the heavens
 I trust the almighty and we surely
 meet there
 Enjoying their souls in the heavens.

Pratap K. Bethe
 B.A. Part II

Your Best

If you always try your best
 Then you'll never have to wonder
 About what you could have done
 If you'd summoned all your thunder.

And if your best
 was not as good
 As you hoped it would be,
 You still could say,
 "I gave today
 All that I had in me."

Thoughts

Look for
Something
Positive in each
Day, even if
Some days you
Have to look a
Little harder

Every day brings a choice
to practice stress or
to practice peace.

Difficult roads
often lead to
beautiful
Destinations

Believe in
yourself and
you will be
unstoppable.

"Try to be a
RAINBOW
in someone
else's cloud"

Everybody
loves you
until you
become
Competition

Deepali S. Pakade
B.A. Part II

Self-Talk

An old man was teaching his grandchildren about life. He said to them, 'A fight is going on inside me. It is a terrible fight and it is between two wolves.'

'One wolf sorrow, regret, greed, arrogance, self-pity, quit, reventment, inferiority, lies, false, pride, superiority and ego.'

The other stands for joy, peace, love, hope, sharing, serenity, humility, kindness, benevolence, friendship, empathy, generosity, truth, compassion and faith.

'This same fight is going on inside you and inside every other person, too.'

They thought about it for a minute and then one child asked his grandfather, 'which wolf will win?'

The grandfather simply replied 'The one you feed.'

Miss. Nikita D. Shinde
B.A. Part II

Seven Social Sins

- * Politics Without Principles
- * Wealth Without work
- * Pleasure Without Conscience
- * Knowledge Without Character
- * Commerce Without Morality
- * Science Without Humanity
- * Worship Without Sacrifice

(Quoted by - Mahatma Gandhi in Young India in 1925)

Kalyani S. Kalkar
B.A. Part II

Thoughts

BEST things in the world
can't be explained.
It is experienced

SHARE your grief,
it is Halfed;
SHARE your joy
it is doubled.

If your faith is true,
The god definitely
comes close to you.

Success has no question
Failure has no answer.

Manisha A. Narwade
B.A. Part III

Desire

A young man asked socrates the secret to success. Socrates asked the young man to walk with him in the river. When the water got up to their neck, socrates took the young man by surprise and ducked him into the water. The boy struggled to get out. When after some time socrates pulled his head out of the water. The first thing the young man did was to gasp and take a deep breath of air.

Socrates asked, 'What did you want the most when you were there?'

The boy replied, 'Air'

Socrates said, 'That is the secret to success. When you want success as badly as you wanted the air, then you will get it. There is no other secret.'

Vaibhav E. Aware
B.A. Part III

COMMANDMENT OF LIFE

Let's COMPLIMENT Life not complaint
Lets become MATURE - not serious
Lets have COMPASSIONATE COMPETITION - not CHEAP COMPARISON
Let's be INNOVATIVE - not REPEATATIVE
Lets be more ZEALOUS and less JEALOUS
Lets be more SUCCESSFUL and less STRESSFUL
Lets BUILD the bridges of relationship not BURN it.
LETS share and chat INTER-HOME communication, not merely depend on INTERNET COMMUNICATION
Lets CLAP more and SLAP less
Lets LEARN from children not merely TEACH them, lets borrow their INNOCENCE not merely PREACH them.
Lets pledge to open the DOORS of mind, not merely the WINDOWS programme.
Lets install more TREES than softwares.
Lets DESERVE more DESIRE less.

Miss. Vaishnavi S. Falke
B.A. Part III

SMILE

Smile because its contagious
 smile because its healing
 Smile because it makes people wonder
 what you're thinking
 Smile innocently to hide the guilt
 Smile lovingly to better up the retaliator.
 Smile dreamingly to make others lovesick.
 Smile because you're happy
 Smile because you're idle
 Smile affectionately to show your love
 smile smugly as you're done your work.
 Smile pleadingly to get what you want.
 Smile forgivingly to pardon the jerk.
 Smile because you're lost without a plan
 Smile because you want to
 And smile just because you can.

Vijay S. Gayakwad
 B.A. Part III

This too Shall Pass - Anonymous

Reflecting on some of the painful experiences I've been through, I realize how hard it can be to overcome sadness and pain. I realize that time doesn't heal all wounds completely, but it helps the pain subside. No matter how long it takes, you will feel better at some point you will accept what has passed.

Goal :- However you're feeling today, know that things will get better, and let that make you happy for now. It will get better.

Shivani D. Pawar
 B.A. Part III

Quotes of M.K. Gandhi

"I believe in absolute oneness of God and therefore also of humanity."
 "Non-violence requires a double faith, faith in God and also faith in man."
 "The mother earth has enough for everyone's need, but not for anybody's greed."
 "An eye for an eye only ends up making the whole world blind."
 "The only way love punishes is by suffering."
 "A small body of determined spirits fired by an unquenchable faith in their mission can alter the course of history."
 "Non-violence is the greatest force at the disposal of mankind. It is mightier than the mightiest weapon of destruction devised by the ingenuity of man."
 "Live simply so that others may simply live."

Kirti N. Deshmukh
 B.A. Part III

मराठी वाङ्मय मंडळाचे उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना
प्रा. डॉ. अजय खडसे

'इन्साईट' या भित्तीपत्रकाचे उद्घाटन करताना
डॉ. जयंत चौधरी

मराठी विभागातर्गत निमंत्रित व्याख्यानात मार्गदर्शन करताना
प्रा. डॉ. अंबादास घुले

डवरगाव येथील अंगनवाडीला मराठी विभागातर्फे मदत

मराठी भाषा दिनानिमित्त आपले विचार व्यक्त करताना
डॉ. पंकज मोरे

'अंतर्नाद' या भित्तीपत्रकाचे उद्घाटन करताना
प्राचार्य डॉ. अरविंद देशमुख व संस्थेचे सचिव मा. श्री. श्रीकृष्णजी बाळापुरे

शिक्षक दिनानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना
कु. समीक्षा कापडे

इंग्रजी अभ्यास मंडळाच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना
प्रा. डॉ. जयंत चौधरी

रा.से.यो अंतर्गत वृक्षादिंडी

रा.से.यो अंतर्गत वृक्षारोपण

रा.से.यो. विशेष शिवीरात समाजप्रबोधनपर कार्यक्रम सादर करताना
श्री. राजेंद्र भुडेकार

रा.से.यो विशेष शिवीर अंतर्गत ग्रामस्वच्छता दिंडी

रा.से.यो विशेष शिवीर अंतर्गत आरोग्य तपासणी शिवीर

सालोरा खुर्द येथे रा.से.यो. विशेष शिवीराचे उद्घाटन प्रसंगी
प्राचार्य डॉ. विजय दरणे, मा. श्री. मनोज भोगे, सरपंच

सालोरा खुर्द येथील रा.से.यो. विशेष शिवीराच्या समारोपीय
कार्यक्रमात उपस्थित संस्थेचे उपाध्यक्ष मा. श्री. निदानजी बारस्कर
व इतर मान्यवर

पदवी वितरण समारंभात मार्गदर्शन करताना डॉ. हेमंत देशमुख परीक्षा नियंत्रक, सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ

पदवी वितरण समारंभात मार्गदर्शन करताना डॉ. अशोक चव्हाण माजी कुलसचिव, सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ

महाविद्यालयातील पदवी प्राप्त विद्यार्थी

युवा-आविष्कार २०२० उद्घाटनपर भाषण करताना डॉ. सुभाष गावंडे, सिनेट सदस्य, सं.गा.बा.अ.वि.

जिल्हास्तरीय वादविवाद स्पर्धेचे उद्घाटनपर भाषण करताना प्राचार्य डॉ. अरविंद देशमुख, मंचावर उपस्थित संस्थेचे सचिव मा. श्री. श्रीकृष्णजी बाळापुरे व इतर मान्यवर

जिल्हास्तरीय वादविवाद स्पर्धेतील विजेते स्पर्धेक

सावित्रीबाई फुले आदर्श पालक योजना - पुरस्कार वितरण

पद्मश्री डॉ. एस. आर. रंगनाथन ज्ययंती निमित्त मार्गदर्शन करताना महात्मा ज्योतीबा फुले महाविद्यालय, अमरावती येथील ग्रंथपाल डॉ. अतुल वानखडे